

Obsah

1	ÚVOD	3
1.1	Prameny a sběr dat.....	4
1.2	Transkripce.....	5
2	NEZÁVISLÉ MAROKO.....	8
2.1	Formování politického systému po získání nezávislosti	8
2.2	Nástup Hassana II.	14
2.3	„Demokratizační“ procesy v počátku vlády Hassana II.	15
2.4	„Roky olova“	18
2.5	Otázka Západní Sahary a Zelený pochod.....	27
2.6	Vývoj v 70. a 80. letech	35
2.7	Liberalizace 90. let	38
2.7.1	Mudawana	41
3	VLÁDA MUHAMMADA VI.....	43
3.1	Okolnosti nástupu na trůn	44
3.2	Reformy	47
3.2.1	Nová mudawana a postavení žen ve společnosti	52
4	SOUČASNÉ PROBLÉMY MAROKA	58
4.1	Ekonomická situace a nezaměstnanost	58
4.2	Migrace	59
5	ARABSKÉ JARO	62

5.1 Ohlasy v Maroku na události v okolních zemích	63
5.2 Plánování prvních demonstrací.....	66
5.3 Hnutí 20. února.....	67
5.3.1 Twitter, Facebook, YouTube	70
5.4 Mediální antikampaň.....	71
5.5 Demonstrace 20. února 2011	72
5.5.1 Cíle a požadavky	72
5.5.2 Složení demonstrantů.....	73
5.5.3 Předehra.....	74
5.5.4 Průběh	75
5.5.5 Protesty mimo Rabat.....	78
5.5.6 Reakce	79
5.6 Příklad reformy.....	80
5.7 Další demonstrace	83
5.8 Realizace reformy	84
6 NOVÁ ÚSTAVA.....	86
6.1 Reakce	88
6.2 Referendum	89
7 ZÁVĚR	91
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	93
8.1 Tištěné zdroje.....	93
8.2 Elektronické zdroje.....	98
9 RESUMÉ	107

10 PŘÍLOHY	108
10.1 Demonstrace 20. února 2013	108

1 ÚVOD

Maroko je zemí, která ve většině z nás asociuje spíše představu exotického království opředeného tajemnou historií, než politického aktéra, jehož význam dalece přesahuje blízkovýchodní region, což je patrné zejména v jeho vztahu k euroatlantické civilizaci. Důkazem toho jsou nejen silné ekonomické vazby Maroka a Francie, resp. Evropské unie, ale také například Marocko-americká smlouva o přátelství, která je nejdéle trvající mírovou smlouvou v dějinách USA, jež nebyla nikdy porušena. Marocké království je často považováno za periferii nejen v geografickém, ale také v politickém ohledu. Nelze jednoduše definovat příčiny, které způsobují, že Maroko stále nestojí v popředí zájmu většiny badatelů, ačkoliv jeho historie, kultura i společnost rozhodně nejsou méně zajímavé, než je tomu na jiných místech Blízkého východu. Jedním z hlavních důvodů se zdá být dlouhodobé mírové období, které zde panuje, podpořené tím, že nejvyšší představitelé země se prezentují v souladu s konzervativní tradicí bez potřeby přitahovat pozornost. Stejně tak vystupuje marocká diplomacie na poli mezinárodních vztahů umírněně a jako mediátor sporů.

V marocké historii lze najít paralely řady procesů probíhajících i v jiných částech Blízkého východu, ovšem díky tomu, že tyto procesy jsou řešeny nenásilně, taktéž nepřitahují velkou pozornost. Pravděpodobně nejvýznamnějším z těchto procesů je demokratizace, resp. liberalizace. I při jejím nejvýraznějším projevu na Blízkém východě, tzv. *Arabském jaru*, stálo Maroko spíše v pozadí. Důvodem však nebylo to, že by tamní režim byl dokonalý či obyvatelstvo apatické ke stavu věcí veřejných. V Maroku byly totiž tyto události řešeny sofistikovanějším způsobem s důrazem na klidný průběh.

Cílem této práce je nahlédnutí do vývoje politického systému a liberalizačních procesů v Marockém království v období od získání nezávislosti do roku 2011, jehož události znamenaly pro řadu arabských režimů doslova politické zemětřesení. V této souvislosti se zaměřím

zejména na zdůraznění kontinuity mezi posledními třemi panovníky, abych demonstroval jejich podobnost a mohl ukázat, že je možné úspěšně používat stejné politické metody napříč generacemi. Zvláštní pozornost bude věnována současnému panovníkovi, králi Muhammadovi VI., a událostem roku 2011, které jsou označovány jako Arabské jaro.

V této práci se nehodlám blíže zabývat dvěma otázkami, které s demokratizačními procesy i marockými dějinami souvisí. Těmi jsou berberské hnutí a politický islám – islamismus. Důvodem je zejména to, že tato témata již byla zpracována v rámci několika diplomových prací na Katedře antropologických a historických věd Fakulty filosofické Západočeské univerzity¹, a proto je budu zmiňovat pouze okrajově a v souvislosti s konkrétními událostmi.

1.1 Prameny a sběr dat

I přes probíhající boom literatury týkající se demokracie na Blízkém východě či *Arabského jara*, je takřka vyloučené narazit na rozsáhlejší publikace věnující se těmto záležitostem v Maroku. Stejně tak literatury věnující se Marockým dějinám je podstatně méně, než v případě jiných zemí Blízkého východu.

V kapitolách, které jsou zaměřeny na historický vývoj Maroka až do nástupu Muhammada VI., jsem se zaměřil především na kompilaci dat z dostupných zdrojů a zdůraznění vlastních závěrů a výstupů. Jako osnova mi posloužily především kvalitně zpracované marocké dějiny v knihách C.R. Pennela a analytická studie o demokratizaci v Maroku od Lise Storm. Díla C.R. Pennela jsou vhodná jako komplexní úvod do

---

¹ Ježová, Michaela. *Islám v moderních dějinách Maroka*. Plzeň, 2010. Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra antropologických a historických věd. Vedoucí práce PhDr. Jan Záhořík, Ph.D.

Přikrylová, Martina. *Berberské hnutí v Maroku*. Plzeň, 2010. Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra antropologických a historických věd. Vedoucí práce Mgr. Daniel Křížek

marocké historie² i jako podrobný úvod do historie moderní³. Méně zasvěcený čtenář může pro uvedení do kontextu dějin regionu nahlédnout do velmi kvalitně zpracovaných publikací Dějiny Blízkého východu od Bernarda Lewise⁴, Dějiny Islámského světa ve 20. století od Reinharda Schulzeho⁵ a Dějiny arabského světa Alberta Houraniho⁶.

Co se týče následujících kapitol, tedy vlády Muhammada VI. a protestů z roku 2011, tak v této oblasti je monografií naprostý nedostatek. Velká část těchto kapitol vznikala na základě mých vlastních analýz, které jsem tvořil jako stážista na Velvyslanectví České republiky v Rabatu právě v období jara 2011. Ty se zakládaly na monitorování klasických médií, sociálních sítí a terénním výzkumu. Oporu a inspiraci mi také poskytla řada drobnějších studií vznikajících v tomto období. Ve formování celkového přístupu k probíhajícím událostem mě výrazně ovlivnil i personál velvyslanectví, který mi umožnil nahlédnout do politické a diplomatické praxe, poskytnul výraznou názorovou reflexi a poskytl kvalitní vedení při analytickém zpracování probíhajících procesů.

1.2 Transkripce

Specifickým problémem, který nemá jednoduché řešení, je transkripce antroponym, toponym a chrématonym z arabského jazyka do českého. Pro většinu arabistických prací je vhodný transkripční úzus nastavený dílem profesora Felixe Tauera *Svět islámu* (Vyšehrad, 1984) a potvrzený *Duchovními cestami islámu* profesora Luboše Kropáčka (Vyšehrad, 2006). Tento způsob transkripce je vhodný zejména proto, že

---

² PENNEL 2003

³ PENNEL 2000

⁴ LEWIS 2002

⁵ SCHULZE 2007

⁶ HOURANI 2010

využívá široké možnosti českého jazyka pro fonetický přepis arabského písma, aniž by působil násilně.

Problém ovšem nastává zejména v pracích zaměřených na bývalé francouzské kolonie Maghrebu, které jsou prakticky bilingvní až trilingvní⁷. V těchto zemích probíhala dlouhodobá frankofonizace politického, vědeckého a kulturního života a dodnes mají tyto země nejsilnější zahraniční vazby na Francii. To s sebou přináší zejména fakt, že významná část zahraniční odborné tvorby pochází právě z Francie a že ze všech zahraničních medií věnují největší pozornost Maroku právě ta francouzská. V důsledku této situace se problematika transkripce ukazuje především u některých jmen, která jsou již natolik ustálená ve fonetickém přepisu do francouzštiny, že tvořit jejich přepis do českého jazyka by bylo naprosto matoucí. Kontraproduktivní by to bylo také tehdy, pokud by čtenář chtěl dohledat materiály ke jménům zmíněným v této práci. Díky minimu dostupných děl týkajících se předestřenému tématu v českém jazyce by musel s největší pravděpodobností využít zahraniční literaturu, potýkal by se ovšem s problémem, jak zpětně převést zde použitý český přepis do francouzského, který se navíc běžně vyskytuje i v anglicky psané literatuře. Vycházím tedy z předpokladu, že v tomto případě je pro účely této práce důležitější možnost dohledat rozšiřující informace v cizojazyčné literatuře, než absolutní přesnost přepisů dle odborného úzu.

Výše nastíněný problém jsem se tedy rozhodl vyřešit následujícím způsobem:

U jmen, kde je ustálený francouzský přepis, a zároveň nízká šance výskytu v česky psané literatuře, použiji právě přepis francouzský, leč v některých případech obohaten o českou diakritiku. Ten bude u prvního

---

⁷ Za trilingvní je můžeme považovat, pokud vezmeme v potaz berberštinu, resp. její dialekty. Berberština je ovšem často marginalizována a do odborných sfér pronikla prozatím minimálně. Pro podporu berberského jazyka a kultury byl v roce 2001 králem Muhammadem VI. *Institut Royal de la Culture Amazighe* (IRCAM).

výskytu tohoto jména v textu doplněn v závorce českým přepisem z původní arabské formy tohoto jména. Český odborný úzus bude ovšem přizpůsoben tak, aby došlo k zohlednění i fonetických nuancí marocké výslovnosti, zejména v ohledu výskytu samohlásky e, která se jinak ve spisovné arabštině nevyskytuje. Český odborný úzus bude použit i v případě kapitalizace písmen, která je rovněž specifická, např. Dríss Basrí (Idrís al-Basrí), Mehdí Ben Barka (Mehdí ibn Barka).

V případě jmen, na která je možné narazit i v česky psané literatuře, se budu držet zmíněné metody transkripce dle profesora Tauera, např. král Muhammad, Hassan II., strana Istiqlál

Poslední skupinou jsou jména, která jsou již v češtině zažitá v ne správné transkripci, ale jejichž přesný přepis by působil nepřirozeně, proto ponechám jejich zažitou formu, např. Marrákeš (namísto Marrákuš), Tanger (namísto Tandža)

Na tomto místě bych také rád zmínil přístup C. R. Pennela, anglicky píšícího historika, věnujícího se dějinám Maroka. Jako hlavní kritérium při přepisech z arabštiny uvádí, že ten, jehož jméno přepisujeme, by měl být schopný své jméno z přepisu poznat. Také zmiňuje fakt, že řada Maročanů má jasnou představu o správné transkripci svého jména, kterou následně používají a je tedy slušností se těchto přepisů držet⁸.

Zároveň bych rád zmínil Thomase Edwarda Lawrence, který ve svém díle *Seven Pillars of Wisdom* (1922) píše, že neexistuje žádný správný úzus pro přepis z arabštiny, a proto se žádným systematicky neřídí.

---

⁸ PENNEL 2004, s. xvii.

2 NEZÁVISLÉ MAROKO

2.1 Formování politického systému po získání nezávislosti

Stejně jako pro každého monarchu, který kdy přebíral vládu z rukou koloniálních úředníků⁹, byla i pro Muhammada V. otázka vytvoření a etablování nového a udržitelného politického systému naprosto klíčová. V případě Maroka byla otázka formování politického systému usnadněna tím, že na rozdíl od většiny arabských zemí, které čerstvě získaly nezávislost, šlo již o historický státní útvar s tradicí nezávislosti¹⁰, který se dal považovat za homogenní¹¹ a v důsledku toho se podařilo vyvarovat konfliktům na základě etnických, náboženských či historických sporů¹². Pravdou je, že ještě v 19. století sultán a centrální vláda měli pod přímou kontrolou relativně omezenou část státu (tzv. *bilád al-machzen* – území vlády) a kmeny na většině území (*bilád as-sibá* – území anarchie) vládly prakticky autonomně, ale tento problém se podařilo vyřešit během období protektorátu a Muhammad V. přebíral zemi již silně centralizovanou¹³.

---

⁹ Francouzská část Maroka získala nezávislost 2. března 1956 (anulací smlouvy z Fezu) a Španělská část ji následovala 7. dubna. Tanger, do té doby mezinárodní zóna, byl k Maroku připojen 29. října téhož roku. (PARK; BOUM 2005, s. xviii).

¹⁰ Např. v roce 1900 byly za nezávislé islámské státy považovány pouze Osmanská říše, Persie, Maroko a Afghánistán (Schulze 2007, s. 46). Nutno ale dodat, že v té době již probíhala tajná francouzsko-italská jednání o rozdělení Maroka a osmanského Tripolska (Schulze 2007, s. 52).

¹¹ I přes etnickou rozmanitost se dá konstatovat, že jednotící prvky výrazně převažují nad těmi, které by zemi rozdělovaly.

¹² Ve stejném se nezávislými staly Súdán a Tunisko, Libye získala nezávislost v roce 1951, Mauretánie v roce 1960, Kuvajt v roce 1961, Alžírsko v roce 1962. (Lewis 1996, s. 314).

¹³ O marockých reáliích s důrazem na kmenové spory a hlavně historii rodu Glaoua (al-Glawá) a jeho vlivu na marocké moderní dějiny podrobně pojednává velmi kvalitní publikace Maxwell, Gawin (2004): *Lords of the Atlas: The Rise and Fall of the House of Glaoua 1893-1956*. London: Eland Publishing Ltd.

Otázkou nebylo samotné státní zřízení země, protože i neo-salafíjská¹⁴ strana *Istiqlál*, jediná politická formace, která by mohla panovníkovi oponovat, prohlásil, že jeho cílem je „*usilovat o nezávislost a územní celistvost Maroka pod záštitou Jeho Veličenstva Sidi Muhammada ibn Júsufa*“¹⁵. Nikde však nebylo určeno, jak by se měl král s politickou reprezentací (představovanou zatím pouze Istiqlálem) o moc dělit. V zemi prakticky neexistovaly ústavní instituce, ani žádný právní rámec, který by tuto problematiku zastřešoval. Následkem toho se mohl otevřít prostor pro nový spor, ve kterém dřívější spolubojovníci proti cizí nadvládě a vítězové boje o samostatnost mohli začít bojovat proti sobě o to, kdo se stane skutečným vládcem. Lze říci, že zatímco královým záměrem bylo omezit moc budoucího parlamentu, předchůdce budoucího parlamentu přemýšlel o tom, jak oslabit moc krále. Postavení krále bylo podstatně výhodnější. Byl hrdinou boje o nezávislost nejen jako politický vůdce ale i jako vůdce duchovní¹⁶. Byl politickým hráčem a zároveň národním symbolem. Oproti tomu Istiqlál reprezentoval pouze malou část obyvatelstva, byl značně nesourodý a o nejzásadnější bod svého programu přišel již získáním nezávislosti. Právě boj za nezávislost byl totiž jediným politickým cílem *Istiqlálu*, který se dotýkal všech obyvatel nezávisle na jejich sociální či etnické příslušnosti.

---

¹⁴ „Neo-salafija byla z počátku nevelkým hnutím islámských intelektuálů, kteří poukazovali na selhání učenců salafije a snažili se založit vlastní islámskou veřejnost (Schulze 2007, s. 117). V Maroku na rozdíl od jiných islámských zemí vystupovala neo-salafija vysloveně politicky. Vedlo to k tomu, že se z ní okamžitě stala národní strana, jež do značné míry upustila od islámského diskurzu. Tím se nacionalistické hnutí opět otevřelo diskurzu „evropskému“, který zahrnoval i socialistické programy. (SCHULZE 2007, s. 124).

¹⁵ Toto vyjádřil prostřednictvím svého manifestu z roku 1944 (viz *Manifeste de l'Indépendance présenté par le Parti de l'Istiqlal le 11 Janvier 1944* [online]. 1944, [cit. 2013-04-06]. Dostupné z http://www.lopinion.ma/def.asp?codelangue=23&id_info=15610&date_ar=2010-1-12%209:30:00)

¹⁶ STORM 2007, s. 14

Vzápětí po získání nezávislosti byl problém rozdělení moci velmi aktuální. Jedním z králových prvních zájmů bylo vytvoření a následné ovládnutí ozbrojených složek, čímž chtěl předejít možnosti násilného státního převratu. Policie prakticky neexistovala, jedinou její náhradu tvořilo *Šabáb an-Nizám* (Mládež řádu), milice vytvořená Istiqlálem. Další ozbrojené sbory tvořila *Džajš at-tahrír* (*Armée de Libération Marocaine, ALM* – Marocká osvobozenecá armáda, nebo také *Armée de Libération Nationale* – Národní osvobozenecá armáda), vytvořená v posledních letech protektorátu¹⁷ za účelem boje s Francouzi a evropskými usedlíky, a marocké sbory francouzské či španělské koloniální armády. Istiqlál se snažil ovládnout ovládá ALM¹⁸, nebyla to však pravda. Ve skutečnosti ovládal Istiqlál pouze několik představitelů ALM a i mezi nimi panovaly spory¹⁹. Když král v květnu 1956 vytvořil nové ozbrojené složky - *Forces Armes Royales* (FAR), sebral tím *Istiqlálu* „vítr z plachet“. ALM brzy deklarovala poslušnost králi²⁰ a po implementování bývalých koloniálních vojáků (včetně 130 nejvyšších důstojníků) do jejích řad vznikla fakticky nová marocká armáda, jejímž velitelem se v květnu 1956 stal korunní princ Hassan²¹. Aby král ještě více oslabil vliv *Istiqlálu*, obsadil mnoho míst ve vedení FAR lidmi ze zemědělských oblastí a Berbery²². Ti byli královi tradičně nakloněni a *Istiqlál*, který se profiloval jako reprezentace městského obyvatelstva a střední třídy, jim nebyl nikterak blízký.

---

¹⁷ ALM byla také výrazně podporována násirovským Egyptem a alžírskou Frontou národního osvobození (GOMBÁR 2007, s.165).

¹⁸ STORM 2007, s. 15

¹⁹ Ty se vedly například o to, jestli je boj nezávislost u konce, nebo by se v něm mělo pokračovat dál i na území Španělské Sahary, Mali, Mauretánie a Alžírsko.

²⁰ PENNEL 2003, s.164.

²¹ GOMBÁR 2007, s.165.

²² Člen *Istiqlálu* Muhammad Laghzaoui (Lagzawí) sice od roku 1956 stál v čele Národní bezpečnosti, v roce 1960 ho však vystřídal na tomto postu králův blízký spojenec Muhammad Oufkir (GOMBÁR 2007, s.165).

Istiqlál se musel smířit s tím, že má k dispozici pouze určité pole působnosti, které král vyhradí politickým stranám. Proto se tedy rozhodl ovládnout alespoň tento prostor. To se na krátkou dobu povedlo eliminací ostatních politických formací. V říjnu 1957 se bývalí představitelé ALM pokusili založit novou politickou stranu, zaměřenou na venkovské obyvatelstvo a příznivce armády. Istiqlál jim v tom však bránil legislativními překážkami až do roku 1959, než se podařilo vytvořit stranu *Mouvement Populaire* (MP). Překážkou demokratizace paradoxně zpočátku nebyl král, ale samotný Istiqlál, který se snažil dominovat celému politickému poli a potlačit jakoukoliv opozici již před jejím etablováním, aby neztratil moc na její úkor. A právě král ve snaze o omezení moci *Istiqlálu* podporoval vznik dalších stran a jejich rozmanitost. Istiqlál naopak co nejvíce omezoval opozici představovanou MP a *Parti Démocratique de l'Indépendance* (PDI, strana, která se od *Istiqlálu* odštěpila již v roce 1946). Podle *Istiqlálu* politický boj zahrnoval takřka vše od cenzury po politické vraždy²³. Tato strategie však nebyla dlouhodobě udržitelná a proti vládě *Istiqlálu* vypuklo dokonce povstání v pohoří Ríf, které musela potlačit armáda²⁴. Díky těmto událostem se pozice *Istiqlálu* výrazně zhoršila.

Královou taktikou bylo podporovat spory mezi levicovým křídlem *Istiqlálu*, vedeného Mehdím Ben Barkou, bývalým profesorem matematiky, který se silně radikalizoval²⁵ a pravicovým křídlem, v jehož čele stál ^cAllál al-Fásí²⁶. To dal částečně najevo v roce 1958, kdy během

---

²³ Mehdi Ben Barka je považován za strůjce smrti Abbáse Mesádího, jednoho z vůdců ALM 27. června 1956. Sám Ben Barka to nikdy nepopřel (PARK; BOUM 2005, s. 60).

²⁴ V čele vojenské výpravy stál samotný korunní princ Hassan. Vzpouza byla potlačena velmi brutálním způsobem, na několik let byla v Rífu vyhlášena armádní správa a celá oblast bylo po následující desítky let marginalizována (ILAHIANE 2006, s. 108).

²⁵ HUGHES 2006, s. 85.

²⁶ Předmětem sporů byly například požadavky odborů, uzavření amerických vojenských základů či konfiskace majetku rodu Glaoua.

mohutných stávek²⁷ jmenoval premiérem (již třetím od roku 1956) vůdce odborů ^cAbdalláha Ibrahíma. Tímto krokem vyjádřil podporu levicové části *Istiqlálu*, resp. celého politického spektra, ale zároveň se vyhnul tomu, aby do této funkce jmenoval příliš radikálního Ben Barku²⁸. Rovněž se také vyjádřil pro demokratickou a konstituční budoucnost Maroka a Ibrahíma pověřil přípravou prvních voleb. V únoru 1959 se Mehdí Ben Barka od *Istiqlálu* odštěpil a založil socialistickou stranu *Union National des Forces Populaires* (UNFP)²⁹. Té král následně umožnil sestavit vládu, čímž se odchýlil od trendu státu jedné strany, jenž byl běžný v řadě afrických zemí, které čerstvě získaly nezávislost. Jasným královým záměrem bylo rozdělit opozici za účelem jejího oslabení a přesně to se mu povedlo. Velká část marockých politických stran vznikla štěpením, díky čemuž se navíc zásadně snižoval jejich koaliční potenciál. Jejich představitelé se znali již z minulosti, kdy spolu bojovali za nezávislost, ale buď politické, nebo osobní rozpory, které časem eskalovaly do neúnosné míry, je donutily se rozdělit. A právě díky těmto rozporům bylo často vyloučené, aby se opět spojili, byť i jen v rámci koalice.

Král díky tomuto štěpení už nebyl pouze jedním ze dvou téměř rovnocenných hráčů o moc. Konkurentů měl více, ale díky jejich nejednotě a rozporům se mu nemohl žádný mocensky rovnat. On si mohl vybírat, koho a na jak dlouho bude preferovat.

To, že má v plánu podržet si poslední a rozhodující slovo v zemi, dal jasně najevo těsně před konáním prvních voleb v marocké historii. Poté, co 27. května 1960 rozpustil vládu, jmenoval sama sebe premiérem

---

²⁷ Souběžně s těmito stávkami proběhlo i povstání berberských kmenů v pohoří Ríf, které musela potlačit armáda.

²⁸ STORM 2007, s. 17, PENNEL 2000, s. 308.

²⁹ Jedním z důvodů štěpení byla sociální měřítka. Do čela UNFP se postavili předáci z venkova a hor, kteří deklarovali, že zastupují zájmy městského proletariátu (HOURANI 2010, s. 397).

a v nové vládě učinil ministrem obrany³⁰ prince Hassana, který zastával zároveň post vicepremiéra. Tím v podstatě přestal kontrolovat exekutivu zvenčí, ale sám se jí stal³¹. Ústava stále neexistovala, králova moc nebyla omezena fakticky ani legislativně. V tomto momentě král dokonale ovládl politické kolbiště a navíc prakticky vyřadil všechny své protivníky tím, že rozdělil možnou opozici. Tento systém byl však z dlouhodobého hlediska těžko udržitelný, neboť by velmi rychle ztratil zdání legitimity, které bylo prozatím získáno racionálním odůvodněním krále, proč ke změně vlády došlo³². Tento argument však neměl trvalou platnost, protože k vyřešení by stačilo opět pouze jmenování nové vlády. Výsledkem tedy bylo, že král musel začít hledat dlouhodobější řešení, které by zajistilo mandát jemu i jeho následovníku, bylo by legální (tedy alespoň podle pravidel, která by určil sám král) a mělo zdání legitimacy. Tímto řešením se zdálo být vytvoření nové ústavy. Jak vyplývá z následujících odstavců, ta sice problém nevyřešila, ale na druhou stranu procesy spojené s tvorbou, přijímáním a rušením několika ústav poskytly králi i jeho následovníku dostatek času k uskutečnění dalších kroků a nakonec i potřebnou legitimitu. S odstupem doby lze královo konání považovat za dokonalou taktiku odkládání konečného řešení pod záminkou jeho neustálého hledání. Stejný proces se v marockých dějinách několikrát opakoval a v menší míře se děje dodnes.

Lze konstatovat, že do roku 1962 byl politický boj omezen na snahu krále vytvořit konkurenci pro Istiqlál na straně jedné a snahu Istiqlálu být jedinou politickou silou ovládající politické spektrum na straně druhé. Je nutné také přiznat, že král sice podporoval demokratizaci na úrovni rozvoje politických stran, ale myšlenka, že strana, která v tomto boji

---

³⁰ Do této vlády také jmenoval řadu ministrů ze strany Istiqlál (GOMBÁR 2007, s. 166).

³¹ STORM 2007, s. 18.

³² Oficiální záminkou bylo to, že vláda ^cAbdalláha Ibrahíma se stala extrémně levicovou.

vyhraje, by měla mít podíl na skutečné moci na úkor krále, byla Muhammadovi V. i jeho následovníku zjevně naprosto cizí³³.

Když král Muhammad V. zemřel 26. února 1961 ve věku 51 let během nikdy blíže nespecifikovaného chirurgického zákroku^{34,35}, byl korunován princ al-Hassan ibn Muhammad ibn Júsuf al-Alawí jako král Hassan II.^{36, 37} a Maroko vstoupilo do další fáze svých dějin, která trvala 38 let. Způsob vlády nového krále se v některých aspektech velmi lišil od dob Muhammada V., ale základní cíle zůstaly stále stejné. Hassan II se je však rozhodl uskutečňovat o něco rafinovanějšími způsoby, aby alespoň z počátku udržel zdání liberalizace a demokratizace země.

2.2 Nástup Hassana II.

V době nástupu Hassana II. na trůn panovaly jak v Maroku, tak i v zahraničí obavy o to, jaká bude nejbližší budoucnost země. Muhammad V. byl politickým matadorem, který se dokázal prosadit v nejobtížnějším období země a byl považován za vítěze nad Francouzi i rodem Glaoua.

---

³³ STORM 2007, s. 13.

³⁴ Údajně šlo o operaci nosu (HUGHES 2006, s. 99).

³⁵ Tehdejší americký velvyslanec v Maroku Charles W. Yost z podílu na smrti Muhammada V. podezřívá korunního prince Hassana. Když se Charles W. Yost setkal s Muhammadem V. pouze několik hodin před jeho smrtí, těšil se údajně výbornému stavu. Toto podezření samozřejmě nebylo nikdy nijak podloženo.

³⁶ Princ Hassan byl za následníka trůnu prohlášen 9. července 1957 Muhammadem V. při příležitosti jeho 23. narozenin. Údajně se to stalo na radu Mehdího Ben Barky, který měl k princovi blízko z dob, kdy ho vyučoval matematiku a jejich vztah se v té době dal označit za vyloženě přátelský. Samotný princip dědičnosti královského titulu byl kritizován z náboženského hlediska např. °Abd as-Salámem Jásínem, nejvýraznějším představitelem politického islámu v Maroku (HUGHES 2006, s. 99-100).

³⁷ Primogenitura nebyla v Maroku běžná, naopak zvykem bylo, že nový panovník není z rodu °Alawitů vybírán na základě legislativního klíče či tradice, ale je jmenován sborem °ulamá. Praxí bylo, že se sultánem stával ten, kdo se moci uchopil nejrychleji a nejrazantněji a jmenování °ulamá bylo pouze formální záležitostí. Primogenitura se stala součástí marockého práva až v první ústavě v roce 1962 a je v ústavě zakotvená do dnes.

Díky svým politickým úspěchům a tomu, že symbolizoval „staré časy“, byl Muhammad V. nedotknutelný a téměř glorifikovaný. Jeho nejstarší syn toto postavení rozhodně neměl jisté, částečně z přirozených příčin, částečně díky své tehdejší pověsti. Princ Hassan vystudoval práva na univerzitě v Bordeaux a politické zkušenosti začal získávat již v raném mládí. Spolu se svým otcem se účastnil setkání Winstona Churchilla a Franklina D. Roosevelta na konferenci v Casablance v roce 1943, otce doprovázel v exilu na Korsice a Madagaskaru, a také se účastnil vyjednávání o získání marocké nezávislosti. Zkušenosti měl i z armády, nejdříve působil jako vojenský pilot a od roku 1956 jako velitel ozbrojených sil (FAR).

I přes ideální výchovu a vedení svého otce byl obraz mladého prince Hassana v očích marocké veřejnosti dosti odlišný. Měl pověst extroverta a požitkáře, který se spíše zajímá o sportovní vozy a mladé blondřaté herečky (např. francouzská filmová hvězdička Etchika Choureau) a který je navíc ješitný a prostořeký³⁸. V důsledku toho byla obecně rozšířená představa, že Hassan II. nevydrží na trůně déle než půl roku³⁹. Brzy se však ukázalo, že realita bude jiná a že Hassan II. bude jako panovník velmi schopný.

2.3 „Demokratizační“ procesy v počátku vlády Hassana II.

Prvním z cílů krále Hassana II. bylo vyhlášení nové ústavy, která by reflektovala jeho pohled na věc a které se Maroko za vlády jeho otce nedočkalo. Přesto, že vznikala již od roku 1959, vyhlášena byla až 14. prosince 1962. Došlo k tomu týden poté, co byla potvrzena referendem⁴⁰.

---

³⁸ HUGHES 2006, s. 101.

³⁹ HUGHES 2006, s. 99.

⁴⁰ Dle oficiálních výsledků hlasovalo pro přijetí 97% voličů, volební účast byla 84,2% (NOHLEN, D. et al. 1999, s. 362).

Z hlediska lidských práv je možné tuto ústavu v rámci soudobého Blízkého východu považovat za pokrokovou. Přesto, že se nikde v textu výslovně neodkazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv, v zásadě vyjmenovává všechna práva v ní obsažená⁴¹ včetně práv na svobodu slova a shromažďování. Zásadním problémem však byla skladba parlamentu z poslanců jak volených tak dosazených. Zatímco dolní komora parlamentu měla být volena přímo, horní komora měla být volena částečně místními zastupiteli, členy obchodní a řemeslnické komory a členy odborové unie.

Samotný král měl dle ústavy také právo jmenovat a odvolávat ministry, rozpustit parlament, vydávat dekrety na úrovni zákonů či vyhlásit výjimečný stav, během kterého by byly jeho pravomoci téměř neomezené.

V počátečních letech vlády Hassana II. došlo také ke změně charakteru politického boje. Přijetím ústavy byl totiž dán určitý právní rámec, ve kterém se političtí aktéři směli pohybovat. Tím byly teoreticky vytyčeny mantinely a mělo být zabráněno částečné anarchii, která králi i politickým oponentům umožňovala zkoušet, kam mohou zajít. Předpokladem bylo, že ve fázi, která následovala po přijetí ústavy z roku 1962, se politický boj uklidní. Ačkoli se jeho povaha do jisté míry změnila, za klidnou tuto situaci považovat nelze. Hranice byly nastaveny pouze pro královu opozici, nikoliv pro něj samého. Když král předal roku 1963 moc parlamentu, neudělal to zřejmě proto, že by se chtěl zbavit pravomocí, přispět k demokracii či z altruismu, ale „*protože si myslel, že bude schopen ovlivnit volby natolik, že ho parlament i nová vláda budou poslouchat*“⁴². To, že ústava garantovala multistranický systém, také neznamenal, že bude fungovat svobodná soutěž. Ta totiž byla samozřejmě limitována dohledem krále.

---

⁴¹ STORM 2007, s. 21.

⁴² STORM 2007, s. 23.

Paradox z roku 1959 se skutečně naplnil a *Istiqlál* ztratil velkou část svých příznivců na úkor krále, který se na veřejnosti prezentoval reformně, a MP. Dále bylo z králova hlediska potřeba vytvořit politické hnutí, které by měl plně pod kontrolou a které by ho reprezentovalo. Proto 21. března 1963 nechal vytvořit koaliční hnutí⁴³ *Front Pour la Défense des institutions Constitutionnelles* (FDIC), které oficiálně založil Ahmad Réda (Riddá) Guédira⁴⁴, králův blízký spojenec a pozdější poradce (ofic. od r. 1970) Hnutí se skládalo z poslanců MP, PDC⁴⁵ a Guédirovy strany *Parti des Indépendants Libéraux*, která neformálně fungovala již od roku 1955. Hnutí FDIC mělo fungovat jako obrana proti očekávanému vítězství *Istiqlálu* v nadcházejících parlamentních volbách především tím, že sjednocovalo zastánce royalismu a politické spektrum od *Istiqlálu* nalevo.

Díky své rozmanitosti a nedostatku času na předvolební boj⁴⁶ se FDIC nesnažilo nijak formulovat své politické postoje, pouze se soustředilo na propagaci monarchismu. Navzdory těmto okolnostem ve volbách zvítězilo a získalo 69 ze 145 křesel v dolní komoře parlamentu. Přesto, že vítězství krále bylo zřejmé, nedalo se považovat za absolutní, protože monarchisté nezískali většinu, a tudíž by se po volbách museli zodpovídat v parlamentu opozici.

---

⁴³ Lise Storm toto hnutí nazývá přímo politickou stranou (2007, s. 24).

⁴⁴ Guédira měl také politické zkušenosti jako ministra již z prvních dvou marockých vlád (post *Ministre d'État*, 7. 12. 1955 – 26. 10. 1956, post *Ministre de l'Information et du Tourisme*, 26. 12. 1956 – 16. 3. 1958, u obou premiérem Mbarek Bekkai (Mubáarak al-Bikáj) a dvou vlády, kterým předsedal sám Hassan II. (post *Ministre de l'Intérieur et de l'Agriculture*, 2. 6. 1961 - 5. 1. 1963 a 5. 1. 1963 – 13. 11. 1963).

⁴⁵ *Parti Démocratique Constitutionnelle*, nástupnická strana PDI po rozkolu v roce 1959. Během sedmdesátých let se vytrátila z politického spektra a později se navrátila k názvu PDI, pod kterým funguje do dnes, i když s marginálním zastoupením.

⁴⁶ Od 21. 3., kdy byla formace založena do 17. 5., kdy se konaly volby.

2.4 „Roky olova“

Prvních pět let své vlády nazval sám Hassan II. jako „*experiment s demokracií*“⁴⁷ Během tohoto období vznikla první ústava a první volený parlament. Výsledky tohoto experimentu ovšem nebyly povzbudivé, což značí vyhlášení výjimečného stavu, které brzy následovalo.

Období od poloviny 60. let do konce 80. let 20. století je označováno pojmem *sanawát ar-rusás* – roky olova⁴⁸. Jak sám termín napovídá, toto období nebylo z hlediska demokratického vývoje zcela ideální. Situace v první polovině 60. let začala eskalovat primárně ze strany lidu, protože z pohledu běžných občanů se stále neděly změny, které by byly jakkoliv konstruktivní. Také díky tomu, že se elity věnovaly „politikaření“, nezbýval jim čas na řešení ekonomických problémů. Ekonomická situace se stále zhoršovala a dopadala na stále větší část obyvatel, z čehož plynulo celonárodní zklamání. Jedním z nejpálčivějších problémů byla situace v periferních chudinských čtvrtích, které jsou v Maroku nazývané *bidonvilles*⁴⁹.

Je zřejmé, že král projevoval jistou snahu o zlepšení hospodářské situace země. Takřka v duchu „New Deal“ bylo investováno do rozvoje zemědělství, primárně do výstavby přehrad, které měly zajistit zavlažování a dostatek elektrické energie. V zemědělství sice bylo dosaženo znatelného pokroku, který se ale minul účinkem, protože se týkal pouze exportních potravin, jako byly určité druhy ovoce či víno. Na druhou stranu bylo nutné začít dovážet obilí, čímž se Maroko stalo závislým na zahraničí v oblasti exportu i importu. Souběžné investice do infrastruktury také pomohly zemědělství, ale práci předpokládanému

---

⁴⁷ HUGHES 2006, s. 121.

⁴⁸ stejně jako v češtině má v arabštině slovo „olovo“ přenesený význam i jako „kulka“.

⁴⁹ První takováto čtvrť vznikla v roce 1934 v Casablance (SCHULZE 2007, s. 114).

množství obyvatel rozhodně nezajistily^{50,51}. Přibližně do této doby se také začíná datovat počátek masové migrace⁵².

Za příčinu vyhlášení výjimečného stavu 7. července 1965 označil král neschopnost vítězných politických stran vytvořit koaliční vládu a jejich přehnané požadavky,⁵³ skutečných příčin však bylo více a původ měli převážně v extrémně levicové části politického spektra.

Za největší „komunistické nebezpečí“ byl na přelomu 50. a 60. let považován Ahmad Bouchlaken (Búšlákin, *1927), známý spíše pod jménem Ahmad Agouliz (Agúliz), či přezdívkou Šajch al-arab. Tento celoživotní revolucionář se zapojil do hnutí odporu proti koloniální nadvládě již v první polovině 40. let a nejprve v roce 1951 a poté v roce 1954 byl francouzskými orgány uvězněn⁵⁴. V mezidobí vytvořil síť záškodníků, se kterou se angažoval v ALM. V roce 1956 z vězení uprchl a skrýval se i po získání nezávislosti. Důvodem bylo jeho rozhořčení aktuálním stavem politické situace. Většina spolupracovníků koloniální správy zůstala na svých pozicích, Istiqlál a další bojovníci za nezávislost upustili od své radikálnosti a bývalí aktivní členové ozbrojeného odporu byli stále pronásledováni. Agouliz již od svého útěku z vězení organizoval ozbrojené buňky po celém Maroku a roce 1963 začal připravovat levicový převrat ve spojení s Mehdím Ben Barkou a podporou z Alžírsko. Tento převrat byl odhalen a následovalo zatčení 5 000 příslušníků levicových stran, především UNFP a komunistů⁵⁵. Agouliz i Ben Barka tomuto

---

⁵⁰ Podobné projekty již s lepším výsledkem byly praktikovány i za vlády Muhammada VI.

⁵¹ PENNEL 2003, 168.

⁵² Té je věnována kapitola č. 4.2.

⁵³ State of Emergency in Morocco: Radio speech by king Hassan. *The Glasgow Herald*.

⁵⁴ Zajímavostí je, že při soudním procesu v roce 1954 odmítl přiděleného právníka, kterým byl Ahmad Réda Guédira (PARK; BOUM 2005, s. 321).

⁵⁵ GOMBÁR 2007, s. 168.

zatýkání unikli, protože byli v té době v Alžírsku. Poté, co se Agouliz vrátil do Maroka, byl intenzivně pronásledován. Prvnímu pokusu o zatčení unikl díky vraždě tří policistů, 7. srpna 1964 ovšem zemřel, když se pokoušel prostřílet z obklíčení⁵⁶.

V roce 1965 v důsledku traumatizující ekonomické i politické situace vypukly masové nepokoje v řadě marockých měst. Nejsilnější byly tyto protesty v Casablance, kde vypukly 23. března a byly organizovány studenty v reakci na kroky ministerstva školství, které snižovalo stavy studentů na školách⁵⁷. Král na tuto událost zareagoval vyhlášením výjimečného stavu, což prakticky znamenalo, že mohl oficiálně vládnout bez omezení parlamentem či ústavou. Toto řešení však bylo naprosto nesystémové, což si král brzy uvědomil. Tím, že se pasoval do role absolutního vládce země, stal se prakticky tím, kdo je za celou situaci zodpovědný a měl by ji vyřešit. Pro veřejnost už nebyl pouze garantem státnosti Maroka a někým, kdo dohlíží na správný chod věcí a zastřešuje svou autoritou celý systém. Stal se aktérem nejen v otázce demokratizace země a jejího budoucího politického směřování, ale také tím, kdo má přinejmenším spoluzodpovědnost za neutěšený ekonomický stav. Nyní se navíc dostal i do pozice, ze které by měl celou situaci napravit, protože si přisvojil veškeré exekutivní pravomoci. V praxi také došlo k tvrdým represím proti demonstrantům a opozici, což byl jev příznačný právě pro „roky olova“. Za represe byl primárně odpovědný náčelník Národní bezpečnosti (od roku 1960) a zakladatel tajné policie

---

⁵⁶ PARK; BOUM 2005, s. 322.

⁵⁷ Protesty se týkaly vysokých škol, na nižších stupních docházelo v předchozích letech k výraznému zlepšení. Zatímco v roce 1954 navštěvovalo školu pouze 12% dětí, v roce 1963 to bylo již 60% a do prvního ročníku tehdy nastoupilo téměř 100% v odpovídajícím věku (HOURANI 2010, s. 384).

Cabinet 1 (Cab1) generál Muhammad Oufkir (Ufkir)⁵⁸ jmenovaný v roce 1961 ministrem vnitra. Samotné potlačení protestů v Casablance si vyžádalo okolo 1 500 obětí na životech⁵⁹.

Vzhledem k tomu, že ekonomická situace se v následujících letech nadále zhoršovala a uspokojivé řešení stále neexistovalo, král se rozhodl, že nejlepším východiskem bude zbavit se tíhy odpovědnosti tím, že ji učiní kolektivní. To samozřejmě znamenalo znovuuustavení pluralitního systému, avšak opět pod královým dohledem. V systému měly být zakomponovány jisté ústupky, ale jejich smyslem spíše bylo, aby králova pozice nebyla zjevná či jasně definovaná. Byly tedy použity nástroje, které se v Maroku staly tradičními. Těmi byly volby, kterým předchází vyhlášení nové ústavy přijaté v celonárodním referendu. Tímto řešením se odpovědnost již nedělila pouze mezi krále a politickou reprezentaci, ale padala na celý národ.

Královým politickým oponentům představovaným už 14 let stranou *Istiqlál* samozřejmě došlo, že smyslem ústavní reformy je snaha krále učinit z nich své loutky, které by ovšem vis-à-vis národu nesly veškerou vinu. Proto se *Istiqlál* a UNFP rozhodly k vyhlášení bojkotu ústavního referenda, které se konalo 31. července 1970⁶⁰. Pro *Istiqlál* byla dalším důvodem i dlouholetá politická a násilná perzekuce ze strany krále.

Nejvýznamnější změnou oproti ústavě z roku 1962 mělo být zrušení horní komory parlamentu a prodloužení volebního období ze čtyř na šest let. V parlamentu stále zasedali i poslanci, kteří nebyli voleni přímo občany ale odborovými organizacemi a různými profesními či

---

⁵⁸ Muhammad Oufkir byl významnou osobou už v 50. letech, kdy měl na starosti styky mezi palácem a generálním štábem (PARK; BOUM 2005, s. 271). V roce 1955 dokonce zprostředkoval návrat sultána Muhammada a v letech 1957 a 1958 potlačoval lokální vzpoury (GOMBÁR 2007, s. 268).

⁵⁹ GOMBÁR 2007, s. 168.

⁶⁰ Ke zrušení výjimečného stavu došlo 7. července 1970 (GOMBÁR 2007, s. 168).

místními výbory. Tentokrát ovšem nebyl v ústavě přesně dán poměr poslanců volených a dosazovaných, to měl řešit pozdější organický zákon⁶¹. Důsledkem sjednocení obou komor bylo v praxi to, že parlament více podléhá právě poslancům dosazovaným, čímž by se zvýšil králův vliv. De jure bylo z hlediska postavení krále nejvýznamnější změnou ústavy prohlášení, že „*král je nejvyšším představitelem národa*“ a jeho pravomoci budou upraveny dekrety (článek 29). Poslanci také dle nové ústavy mohli být stíháni v případě znevažování pozice krále, islámu či monarchie (článek 34).

Na základě výsledků voleb v srpnu 1970 je možné říci, že v případě této ústavy vyšel králův primární plán – ovládnutí parlamentu de facto demokratickým způsobem – výborně. Monarchisté získali jasnou většinu, což bylo ale způsobeno bojkotem voleb ze strany největších odpůrců, tedy *Istiqlálu* a UNFP⁶². Smyslem těchto voleb bylo zejména odvést pozornost od zásadního problému, kterým byla ekonomická situace, ovšem nijak jej neřešily. Dokonce ani nedošlo k personální obměně na klíčových místech, protože volby prakticky potvrdily představitele, které král dosadil během doby výjimečného stavu pomocí dekretů.

Situace nadále eskalovala, a tentokrát se projevila i v armádě, která bývala královou oporou. Během jeho vlády však došlo k určitému odcizení, protože král pravděpodobně nechtěl užívat armádu jako garanta své moci – stále se totiž prezentoval jako demokrat a liberál. Armádním představitelům tento pro Blízký východ relativně nezvyklý stav samozřejmě nevyhovoval a celonárodní nespokojenost dávala armádě výbornou příležitost k uchopení moci.

---

⁶¹ Termín „organický zákon“ je doslovným a pravděpodobně nejvhodnějším překladem původního termínu *loi organique*. Jde o druh zákona, který se vyskytuje v právním systému Francie a zemích v dřívější francouzské sféře vlivu a českém právním systému nemá alternativu.

⁶² Tyto dvě strany vytvořili koalici *Kutla al-Watanija* – Národní blok.

První pokus o puč nastal 10. července 1971, když skupina kadetů Vojenské školy v Ahermoumou (Ribát al-Chajr) vtrhla na neformální večírek k oslavě 42. narozenin krále v paláci ve Schírátu. Kadetům se sice podařilo krále zajmout, ale král pravděpodobně přesvědčil velitele útoku, aby celou akci vzdal, k čemuž skutečně došlo⁶³. Během incidentu v paláci ovšem zahynulo 92 vojáků a hostů včetně belgického velvyslance. Někteří hosté byli zavražděni zcela bezdůvodně, někteří byli naopak popraveni cíleně, např. velitel letectva generál Dríss N'Michi. Paralelně probíhající útoky na Rabatský rozhlas a Ministerstvo vnitra byly taktéž brzy potlačeny. O tři dny později bylo na nádvoří kasáren v Rabatu popraveno 10 vysokých důstojníků (včetně 4 generálů) obviněných z pokusu o převrat. Poprava nastala přesně ve chvíli pohřbu obětí⁶⁴ a byla vysílána marockou televizí⁶⁵.

Vyšetřováním celé věci byl pověřen generál Muhammad Oufkir, jeden z nejbližších spolupracovníků Hassana II., z dřívější doby již odpovědný za „zmizení“ řady králových odpůrců, krvavé potlačování lokálních revolt a například i vraždu Ben Barky. Tímto vyšetřováním si Oufkir upevnil pozici, která se stala téměř neotřesitelnou. Výsledkem celého vyšetřování byla řada poprav, zatčení a „zmizení“. Počet zatčených a popravených král na tiskové konferenci odhadl na 1 400. Oficiální závěry vyšetřování byly ale matoucí. Kadeti měli být zmanipulováni svými veliteli a uvěřili, že zachraňují krále před převratem. Zároveň byli údajně pod vlivem narkotik, která jim také poskytli jejich velitelé. V dlouhodobé perspektivě byl zdůrazněn zahraniční vliv a obviněn plukovník al-Kaddáfí⁶⁶. Lze konstatovat, že král si ze situace

---

⁶³ Přesné okolnosti však do dnes nejsou známy.

⁶⁴ Death for Moroccan rebel leaders. *BBC News*.

Slaughter at the Summer Palace. *TIME Magazine*.

⁶⁵ Morocco: The Cracked Facade. *TIME Magazine*.

⁶⁶ PENNEL 2003, s. 170.

nevzal ponaučení a celý proces byl pouze ukázkou ignorace skutečných problémů. Král měl i na veřejnosti tendence pokus o převrat zesměšňovat a označoval jej za diletantský a dětinský. Ostatně stejnou ukázkou neakceptování problematické reality byly i volby a konstituční referenda.

Tento případ nepřípuštění si reality se již následující rok stal královi téměř osudným. Když se 14. srpna 1972 vracel z jednání ve Francii, byl jeho Boeing 727⁶⁷ napaden dvěma⁶⁸ marockými stíhačkami F-5. Chvíli poté, co začaly ostřelovat královo letadlo, se král v letadle chopil vysílačky a předstíraje, že je palubní inženýr, pronesl slova „*přestaňte střílet, tyran je mrtev!*“⁶⁹. Původně třímotorové tryskové letadlo následně přistálo na Rabatském letišti díky jedinému funkčnímu motoru⁷⁰. Král bezprostředně po atentátu prohlásil, že jediný, kdo měl moc vydat rozkaz ke vzletu ozbrojeným stíhačkám z letiště u města Kenitra, byl jeden z jeho nejbližších spojenců a nynější ministr obrany generál Oufkir. Ten následně spáchal 16. srpna 1972 sebevraždu⁷¹. Součástí tvrdých represí během procesu se zrádci bylo zatčení celé Oufkirovi rodiny včetně dětí a její uvěznění v táborech v poušti, odkud byla propuštěna až v roce 1991. Situaci výborně vystihl titulěk článku časopisu Time z 28. srpna 1972 „*Et tu, Oufkir?*“⁷²

---

⁶⁷ Eduard Gombár chybně uvádí, že se jednalo o Boeing 747 (2007, s. 170).

⁶⁸ Některé zdroje uvádí třemi, jiné zase pěti, či osmi. Ke zmatení dochází díky tomu, že poté, co letadlo přistálo, zaútočilo ještě několik dalších stíhaček na samotné letiště. Během tohoto náletu zemřelo 8 lidí a 40 bylo zraněno.

⁶⁹ GREGORY, Joseph R. Hassan II of Morocco Dies at 70: A Monarch Oriented to the West. *The New York Times*.

⁷⁰ HOWE 2005, s. 111.

⁷¹ Oufkirova dcera Malika ve svých pamětech *La Prisonnière / Stolen Lives* (1999) píše, že v těle svého otce viděla stopy po pěti kulkách, což by sebevraždu vylučovalo. Populární je také výklad, že Oufkira zastřelil sám Hassan II.

⁷² Morocco: Et Tu, Oufkir? *TIME Magazine*.

Vyšetřováním kauzy byl pověřen Dríss Basrí, nový šéf bezpečnosti a králova pravá ruka po zbytek jeho vlády. Dle Basrího prohlášení se jednalo o velmi malou a izolovanou skupinu atentátníků. Nelze však říci, byla-li to skutečně pravda nebo pouze snaha o omezení dopadu na veřejné mínění. Bylo zadrženo všech 13 pilotů, kteří se pokusu o atentát přímo účastnili, a zároveň zatčeno několik set členů posádky a personálu vojenského letiště v Kenítře, z nichž však byla většina brzy propuštěna. Přesto, že všichni zadržení piloti byli vycvičeni v USA, Dríss Basrí popřel napojení atentátníků na zahraničí a v otázce jejich motivu hovořil mlhavě a vůči veřejnosti celou věc marginalizoval. Tentokrát se král ovšem z celé události poučil, což se projevilo při jednání s opozicí ohledně ústavní změny. Celá tato aféra byla ale projevem něčeho závažnějšího. Oficiální verze, že se jednalo pouze o izolovanou akci několika fanatiků, se realitě značně vzdalovala. Ve skutečnosti to znamenalo, že král nemá věci plně pod kontrolou. Poslušnou armádu považoval doposud za samozřejmost, ale její představitelé si pravděpodobně připadali ostrčením, protože prakticky neměli žádný podíl na moci, jak to bylo běžné v řadě ostatních zemí blízkovýchodního regionu⁷³. Jedním z důsledků této akce bylo oslabení moci armády a odsunutí berberských armádních klanů z jejího nejvyššího velení, kam byli následně dosazeni civilisté z ministerstva vnitra arabského původu⁷⁴.

Země byla v zoufalém stavu a král si to pravděpodobně velmi dobře uvědomoval, protože po jednom pokusu o převrat a jednom pokusu o atentát se ho důsledky začaly dotýkat již osobně. Paradoxní bylo, že se opět rozhodl řešit problém stejným způsobem jako již několikrát v minulosti. I přesto, že se toto opatření zjevně neosvědčilo, vyhlásil referendum o nové ústavě a volby. Lze ale říci, že pro krále rozhodně nebyly impulsem ke změně demonstrace, nepokoje či ekonomické indikátory, ale až druhý pokus o jeho vraždu.

---

⁷³ Viz soudobý Egypt, Libye etc.

⁷⁴ GOMBÁR 2007, s. 170.

Změnou v tomto případě bylo, že se král rozhodl k jednání o nové ústavě a budoucnosti země přizvat i své oponenty, resp. etablovanou část opozice, kterou tvořil *Istiqlál* a UNFP. Po několika kolech jednání král vyhlásil termín nového referenda (1. 3. 1972), načež *Istiqlál* a UNFP oznámily, že ho budou opět bojkotovat. Důvodem bylo především to, že král s nimi odmítal jednat o jiných problémech, než byla ústavní reforma, což nijak neřešilo skutečně zásadní problémy ovlivňující faktickou budoucnost země⁷⁵. Na druhou stranu to byl jeden z prvních případů, kdy král ukázal dobrou vůli směrem k přímým oponentům.

Jistým pokrokem v nové ústavě bylo výslovné stanovení počtu přímo volených poslanců a opětovné zkrácení volebního období na čtyři roky. Tím byla zvýšena frekvence voleb a tedy možná míra participace občanů. Také byly omezeny královy pravomoci ohledně zasahování do tvorby a schvalovacího procesu zákonů. Souběžně s těmito liberalizačními kroky ovšem probíhala represivní opatření Drísse Basrího, který se zasloužil o legislativní změnu v oblasti občanských svobod. Výsledkem tohoto jednání bylo opatření umožňující králi zákaz, resp. nepovolení vzniku jakýchkoliv politických stran či občanských organizací⁷⁶.

Během 60. let se král z pozice liberála přesunul do pozice autokrata, který sice de jure participoval na demokratizaci, ale de facto tvrdě bojoval proti oponentům a upevňoval svou nedotknutelnou pozici. Tímto posunem lze charakterizovat téměř celou jeho vládu, pro jejíž první část byl dominantním tématem boj o moc mezi palácem a oponenty jak na politické úrovni (reprezentovanými *Istiqlálem* a jeho „odpadlíky“ UNFP) tak běžnými občany dávajícími najevo svou nespokojenost na demonstracích. Lze tedy říci, že tento politický boj neměl řešení, protože se pohyboval v kruhu. Ústavou z roku 1972 se

---

⁷⁵ STORM 2007, s. 31.

⁷⁶ STORM 2007, s. 38.

zrušila řada změn, které zavedla ústava z roku 1970, čímž částečně došlo k legislativnímu návratu na úroveň roku 1963. Neustálé změny vlád prakticky vyloučily jakoukoliv smysluplnou politickou činnost.

2.5 Otázka Západní Sahary⁷⁷ a Zelený pochod

Díky souhře řady faktorů v mezinárodním měřítku se králi povedlo realizovat plán, který měl zásadní podíl na udržení mocenského statu quo a jehož důsledky ovlivňují politickou scénu Marockého království dodnes.

Již před získáním nezávislosti často používali arabští nacionalisté argument „Velkého Maroka“, jenž měl odkazovat na suverenitu a slavnou historii Marockého království a připomenout oblast, kterou v historii spravovali maročtí sultáni. Hlavním ideologem těchto snah byl ^cAllál al-Fásí, představitel *Istiqlálu*, který své myšlenky na rozšíření marockých hranic formuloval ve stranickém periodiku *al-Alám* již v roce 1956 a v roce 1957 založil časopis *Le Sahara marocain*⁷⁸. Během 60. let si Marocká vláda oficiálně nárokovala území Mauretánie, Mali, části Alžírsko a části Senegalu⁷⁹, a také provedla několika nepřilíš úspěšných vojenských pokusů o rozšíření marockého území na úkor Alžírsko a Mauretánie⁸⁰. V polovině 70. let se vytvořila ideální konstelace okolností pro pokus o novou expanzi, tentokrát směrem na jih. Na území tehdejší Španělské Sahary si Maroko dělalo oficiálně nárok již od roku 1957⁸¹ a 16. prosince

---

⁷⁷ Před dekolonizací se toto území jmenovalo Španělská Sahara, s koncem španělské nadvlády bylo přejmenováno na Západní Saharu. V Maroku je oficiálně nazýváno Marocká Sahara.

⁷⁸ PARK; BOUM 2005, s. 121.

⁷⁹ COMMITTEE ON THE UNITED NATIONS 2012.

⁸⁰ Nároky na Mauretánii si Maroko kladlo, protože o její území přišlo v důsledku imperiální politiky evropských zemí a vzdalo se jich až v roce 1970 (LEWIS 1996, s. 316).

⁸¹ GONZÁLES CAMPOS 2004.

1965 byla v OSN přijata rezoluce číslo 2072 (XX)⁸² vyzývající Španělsko k dekolonizaci tohoto území.

Během španělské nadvlády bylo území v katastrofálním stavu. Veškerá (i když nepočatná) populace byla extrémně chudá a prakticky negramotná, celé území bylo téměř bez infrastruktury a společnost s monopolem na rybolov v pobřežních vodách byla vedena takovým způsobem, že téměř zkrachovala⁸³. Na tomto území také neexistovala prakticky politická struktura či reprezentace.

První příznivou okolností bylo, že v roce 1973 začal na tomto území ozbrojený boj proti Španělům i bez intervence marocké vlády⁸⁴. Boj vedlo hnutí *Frente Popular de Liberación de Saguía el Hamra y Río de Oro - POLISARIO*⁸⁵ založené 10. ledna toho roku. V této organizaci se spojily tradiční skupiny odporu⁸⁶, které proti koloniálním mocnostem bojovaly již v letech 1957-1958⁸⁷. Dalšími pozitivními okolnostmi pro rozvinutí výraznějšího angažmá v oblasti tehdejší Španělské Sahary byla krize na Pyrenejském poloostrově. Převrat v Portugalsku v roce 1974 přispěl

---

⁸² United Nations General Assembly 1965.

⁸³ PENNEL 2003, s. 171.

⁸⁴ Marocká vláda si však přisuzuje zásluhu za vznik hnutí *Harakat at-Tahrír* v roce 1969. Toto hnutí se snažilo o osamostatnění Španělské Sahary bez využití násilí, ale současně se „zmizením“ zakladatele Muhammada Bassíriho (Muhammad Basír) bylo celkově potlačeno orgány španělské koloniální správy. [Viz](#) Campaña para conocer el paradero de Mohamed Basiri: ¿Dónde está BASIRI?. *Desaparecidos*.

⁸⁵ Zkratka POLISARIO se často chybně vykládá jako *Frente Popular de Liberación de Sahara y Río de Oro*, např. (PENNEL 2003, s. 172). As-Sáqía al-Hamra a Río de Oro (v arabštině *Wádí ad-Dahab*) jsou dvě území, která dohromady tvořila Španělskou, dnes Západní Saharu.

⁸⁶ Těmito skupinami byli berberští *Rukajbát* (*Modří lidé*) a hassánijští nomádi (SCHULZE 2007, s. 238).

⁸⁷ SCHULZE 2007, s. 238.

k dekolonizaci portugalských území v Africe⁸⁸ a frankistický Španělský stát byl paralyzován krizí jak ekonomickou, jejímž důsledkem byly četné stávky, tak politickou⁸⁹. Španělská Sahara byla v této době pro Španělsko už spíše přítěží a marocký král měl tedy ideální podmínky, aby zahájil masivní kampaň, v jejímž rámci by došlo k celonárodnímu sjednocení. Jediným nepříznivým argumentem byl odpor Mauretánie, v níž byla paralelně ožívována myšlenka „Velké Mauretánie“, a odpor Alžírsko, které si nepřálo rozšíření marockého vlivu.

Mezi Marokem a Alžírskem také přetrvával antagonismus kvůli tzv. Písečné válce v roce 1963, v níž se Maroko pokusilo přivlastnit si město Tindouf (Tindúf)⁹⁰. Lze ji rovněž považovat za předehru k událostem v Západní Sahaře či za saharskou válku v menším měřítku. Tato válka je zajímavá i v rámci kontextu marocké vnitropolitické situace, protože se jednalo o první pokus o národní sjednocení na základě vojenského angažmá od získání nezávislosti. K národnímu sjednocení sice tehdy nedošlo, ale byla to významná záminka k ostrakizaci té části opozice, která s akcí nesouhlasila. Jako příklad lze uvést UNFP a jejího představitele Mehdiho Ben Barku⁹¹, který se vyprofiloval jako výrazně proalžírský⁹² a během pobytu v Alžírsku byl v Maroku ve své nepřítomnosti odsouzen k smrti⁹³.

---

⁸⁸ V 70. letech získaly nezávislost na Portugalsku Mosambik (Portugalská východní Afrika, 25. června 1975), Kapverdy (5. července 1975), Svatý Tomáš a Princův ostrov (12. července 1975) a Angola (Portugalská západní Afrika, 11. listopadu 1975).

⁸⁹ Politická krize nastala důsledkem vysokého věku *caudilla* Franca, který výrazně slábnul již od roku 1973 a zemřel 20. listopadu 1975. V té době také sílily spory mezi parlamentními frakcemi o budoucím směřování země a rýsoval se přechod zpět k monarchii.

⁹⁰ Město Tindouf bylo významné díky železným dolům v okolí.

⁹¹ Stejný trend se projevil i v Alžírsku ve formě ostrakizace *Front des Forces socialistes*.

⁹² V Alžírsku dokonce vystudoval na *L'université d'Alger Benyoucef Benkhedda*.

⁹³ Poté se stal dle historika Jeana Lacouture „*commis-voyageur de la révolution*“, tedy obchodním cestujícím s revolucí. V Alžírsku se setkal v Che Guevarou i Malcomem X a stal se

Španělsko se v polovině 70. let dekolonizaci již nebránilo a Maroko jasně deklarovalo svůj úmysl dekolonizovaná území připojit⁹⁴. Španělé ovšem odmítli prosté předání území Maroku a přiklonili se k právu obyvatel Španělské Sahary na rozhodnutí o budoucnosti země. Průlomovým dnem byl 20. srpen 1974, kdy španělská vláda oznámila, že v prvním pololetí následujícího roku se bude konat referendum o nezávislosti či připojení pod záštitou OSN⁹⁵. Tento razantní krok ale odporoval zájmům Maroka i Mauretánie, proto jejich představitelé vystoupili 30. září, resp. 2. října 1974 na 29. zasedání Valného shromáždění OSN a vyjádřili nároky na připojení území Španělské Sahary na historickém základě v duchu iredentismu. Následně byla přijata rezoluce číslo 3292 (XXIX). Jejím nejzásadnějším bodem byla výzva Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu (ICJ), aby přezkoumal nároky Maroka a Mauretánie na toto území, s čímž souviselo i odložení referenda⁹⁶. Závěrem bylo usnesení ISJ z 16. října 1975, ve kterém bylo řečeno, že sice existují historické vazby Maroka i Mauretánie na Španělskou Saharu, ovšem nejsou natolik silné, aby předčily právo jejích obyvatel na sebeurčení⁹⁷.

---

významnou postavou v hnutí třetího světa a bojovníkem a ideologem anti-kolonialismu v Africe, Asii i Latinské Americe. Byl poradcem Ahmada Ben Belly i Gamála Abd an-Násira a bojovníkem proti válce ve Vietnamu. Tato kariéra trvala pouze do 29. října 1965, kdy v Paříži „zmizel“. Primární odpovědnost za jeho smrt je přisuzována Muhammadu Oufkirovi, ale relevantní prameny ukazují i na zapojení CIA, Mossadu a francouzské kontrarozvědky SDECE. Odhalení těchto dokumentů vyvolalo ve Francii řadu skandálů a vedlo k významným změnám ve francouzských tajných službách. Tématu se věnuje řada článků a publikací jak odborných tak populárních, např. *Eespionage: The Murder of Mehdi Ben Barka. TIME Magazine.*

⁹⁴ To se dělo jak prostřednictvím celonárodních demonstrací organizovaných Istiqlálem tak ústy Hassana II. (STORM 2007, s. 38).

⁹⁵ COMMITTEE ON THE UNITED NATIONS 2012.

⁹⁶ UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY 1974.

⁹⁷ Western Sahara: Advisory Opinion of 16 October 1975. In: *Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice.* 1975.

V důsledku tohoto rozhodnutí, kterým mohlo Maroko definitivně tratit saharské území, učinil Hassan II. ještě tentýž den krok, jenž značně zvýšil pravděpodobnost faktického připojení Španělské Sahary k Marockému království a navíc odvedl pozornost od dlouhodobých problémů země a sjednotil její obyvatele. Tímto krokem byla televizní výzva k národu⁹⁸, v níž požádal o 350 000 neozbrojených mužů, kteří by se vydali osvobodit Saharu mírovým způsobem. Tento čin měl až nečekaný ohlas, protože ideu připojení Sahary podpořily všechny politické strany kromě marxisticko-leninistické strany *Ilá al-Amám*⁹⁹.

Na základě výzvy se okamžitě začaly shromažďovat k tzv. Zelenému pochodu tisíce dobrovolníků v příhraničním městě Tarfája. Dne 6. listopadu 1975 překročilo 540 000 mužů¹⁰⁰ hranice, během čehož se španělští vojáci začali stahovat. Vlády Maroka a Mauretánie se zatím dohodly, že do 28. února 1976 budou území spravovat společně a poté si jej rozdělí a oficiálně přeberou jeho správu od Španělska¹⁰¹, které tento plán potvrdilo v rámci tzv. Madridské dohody 14. listopadu 1975. Dne 11. prosince 1975 marocké jednotky obsadily město Laayoune¹⁰² (al-^cÁjún) a zábor jak Mauretánského (jižní třetina) tak Marockého (severní dvě třetiny) území byl dokončen již 12. ledna 1976. *Polisariu* nezbylo nic jiného, než se stáhnout do Alžírsko. Společně s ozbrojenci uteklo i 30 000 uprchlíků¹⁰³. Španělsko se stáhlo z celého území 26. února 1976 a následující den *Polisario* vyhlásilo založení Saharské arabské

---

⁹⁸ La marche verte the green march Western Sahara Morocco. *YouTube*.

⁹⁹ PENNEL 2000, s. 172.

¹⁰⁰ STORM 2007, s. 39.

¹⁰¹ STORM 2007, s. 39.

¹⁰² V cizojazyčných materiálech se objevuje i alternativní transkripce *El Aaiun*.

¹⁰³ PENNEL 2000, s. 173.

demokratické republiky (SADR)¹⁰⁴. Brzy se ukázalo, že *Polisario* je překvapivě silným soupeřem. Získalo finanční i materiální zázemí v Alžírsku, které ho podporovalo díky dříve zmíněnému antagonismu mezi ním a Marokem. Maroko sice obsadilo území, jež si nárokovalo, ale přesto nebylo schopné bojovat s guerillovými jednotkami, které již v roce 1976 pronikaly hluboko do marockého území.

Nejhůře celý konflikt snášela Mauretánie, která do něj odváděla až 60% svého státního rozpočtu a nebyla schopna *Polisario* potlačit ani za pomoci francouzského letectva a speciálních jednotek operujících na mauretánské části Sahary v říjnu a listopadu 1977 v rámci operace *Lamantine*. Jednotky *Polisaria* dosáhly 1. srpna 1979 až k Nuakšottu, dva týdny poté byla Mauretánie nucena celý boj vzdát a uznala *Polisario* jako reprezentanta Západní Sahary¹⁰⁵. Území uvolněné Mauretánií okamžitě obsadila marocká armáda, která i přes to nebyla schopna s *Polisariem* účinně bojovat. Přes slibný začátek celé kampaně se situace pro Maroko vyvíjela velmi špatně. Vleklá válka a neefektivní způsob boje výrazně zatěžoval ekonomiku, což mělo celonárodní dopad a ještě více prohloubilo ekonomickou krizi. V důsledku toho opět vypukaly stávky a nepokoje.

Polisario a SADR si svými vojenskými úspěchy získaly mezinárodní pozornost a uznání projevující se i na diplomatické scéně. V roce 1982 se SADR stala členským státem Organizace africké jednoty (přesto, že nespravovala žádné území), což mělo za následek, že Maroko tuto organizaci opustilo. Celý konflikt také přispěl k polarizaci geopolitické situace na Blízkém východě tím. Jedna strana byla tvořena příznivci existence SADR v čele s Libyí a Alžírskem, kteří byli podporováni řadou zemí Organizace africké jednoty, Indií a Iránem. Oproti nim stálo Maroko

---

¹⁰⁴ Milestones in the Western Sahara conflict. *MINURSO: United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara*.

¹⁰⁵ [Ibid.](#)

opírající se o monarchie Arabského zálivu, země Ligy arabských států a USA.

Důsledkem těchto pro Maroko negativních událostí byla nutnost vyhledat důrazné opatření, které by vyřešilo bezpečnostní i politické aspekty celého problému. Když se jednotkám *Polisaria* v roce 1980 podařilo zaútočit až na město Tata¹⁰⁶, přistoupilo Maroko k nové strategii. Tu představovala stavba soustavy obranných valů, které měly ohraničovat strategicky významná místa, například osídlení a fosfátové doly. Výstavba probíhala v šesti fázích od roku 1980 do roku 1987. Zatímco v první fázi val ohraničoval pouze území zahrnující město Laayoune a fosfátové doly v Bou Craa¹⁰⁷ (Búkra^cá), v poslední fázi vymezoval již 75 – 80%¹⁰⁸ území Západní Sahary a místy zasahoval i na území Mauretánie^{109;110}. Jednalo o 3 m vysoký násep z kamení a písku, který byl doprovázen elektronickým detekčním systémem. Souhrnná délka valů postavených ve všech 6 fázích činila 2 200¹¹¹ – 2 700 km¹¹², přičemž hranice s Mauretánií je dlouhá 1 561 km¹¹³. Podél valu se dosud táhne pravděpodobně největší souvislé minové pole na světě¹¹⁴.

---

¹⁰⁶ ASSOCIATED PRESS. Maroccans, querilla clash in Sahara desert battle. *The Ledger*.

¹⁰⁷ V cizojazyčných materiálech se objevují i alternativní transkripce *Bu Craa* a *Boukra*.

¹⁰⁸ PZZANITA 1994.

¹⁰⁹ To je zjevné například ze satelitních snímků služby Google Earth.

¹¹⁰ MINURSO March 2013: Map No. 3691 Rev. 71. *United Nations*.

¹¹¹ *A thematic report from the Norwegian Refugee Council: Western Sahara*. 2008.

¹¹² MCCOULL, Chad 2008.

¹¹³ SMITH, Danielle Van Brunt. FMO Country Guide: Western Sahara. *Forced Migration Online*.

¹¹⁴ MCCOULL, Chad 2008.

Vybudování těchto valů bylo extrémně nákladné¹¹⁵ a jeho realizaci umožnila účast expertů z USA a Izraele¹¹⁶, dodávky zbraní z Francie¹¹⁷ a finanční pomoc ze Saudské Arábie, což mělo za následek těsnější připoutání Maroka k těmto zemím po politické stránce¹¹⁸.

Stavba valu s sebou přinesla úspěch na několika frontách. Samotné konstrukční práce a následná bezproblémová „kolonizace“ území umožnila zaměstnat více než půl miliónu Maročanů. Dále byl zajištěn provoz těžebních zařízení ve fosfátových dolech, které doposud tvoří jeden z nejzásadnějších ekonomických příjmů Maroka. Pravděpodobně největším přínosem valu však bylo snížení počtu vojenských střetů, protože hermeticky oddělil marocké území a tzv. Svobodnou zónu, nehostinné území na východ od valu, které je ponecháno ke správě *Polisariu*. Od vybudování valu probíhaly ozbrojené střety pouze sporadicky a v roce 1991 po ustanovení Mise OSN pro referendum na Západní Sahaře (MINURSO) byl vyjednáán klid zbraní.

Otázka Západní Sahary není dodnes uzavřena a jako geopolitický problém je stále aktuální. Během 80. let bývala často nastolena při mezinárodních jednáních a dosud je zdrojem pnutí mezi Marokem a Alžírskem, Libyí a dalšími zeměmi. V současnosti je často používána jako politická páka při jednáních například se Španělským královstvím nebo jako rétorický argument marockého establishmentu při vnitrostátních problémech.

---

¹¹⁵ Náklady na samotnou marockou přítomnost na území Západní Sahary se v té době odhadovaly na 1,5 – 2 milióny USD denně (Western Sahara. *MEDEA: Institut européen de recherche sur la coopération méditerranéenne et euro-arabe*).

¹¹⁶ Sahara occidental: le mur du désert. *Le Point.fr*.

¹¹⁷ PENNEL 2000, s. 179.

¹¹⁸ PENNEL 2000, s. 180.

2.6 Vývoj v 70. a 80. letech

Během druhé poloviny 70. let nedošlo na marocké politické scéně k žádné převratné změně, protože celé období bylo zásadně poznamenané událostmi spojenými s děním na bývalé Španělské Sahaře, která nyní v Maroku začala být patrioticky označována jako Marocká Sahara. Přesto k jistému vývoji došlo. Vzniklo několik nových stran, například komunistická *Parti du Progrés et du Socialisme* (PPS)¹¹⁹ a *Parti de l'Action* (PA)¹²⁰, která reprezentovala zájmy berberské inteligence i berberských rolníků převážně z regionu Souss (as-Sús) a Středního Atlasu¹²¹. Také došlo k názorovému střetu ohledně otázky Západní Sahary v UNFP, následkem čehož roku 1972 vznikla její nástupnická strana *Union Socialiste des Forces Populaires* (USFP), která v otázce Sahary zastávala prokrálovskou pozici¹²² a rozhodla se pro posun od bojkotu ke konstruktivní opozici¹²³. Přesto, že při volbách v roce 1977 král dával najevo, že se snaží vyjít vstříc výzvám k jejich transparentnosti a demokratičnosti, očekávání opozice se nenaplnila a monarchističtí kandidáti (nezávislí a MP) získali 70% křesel. To bylo dáno mimo jiné disproporcí mezi potřebnými získanými hlasy na jedno křeslo v parlamentu způsobenou opětovnou změnou rozvržení volebních okrsků. Následkem této disproporce nezávislí kandidáti s 44,7% hlasů obsadili 52,5% křesel, zatímco USFP s 14,6% hlasů získala pouze 5,7% křesel¹²⁴. Výsledkem voleb bylo tedy jasné vítězství krále, přesto však

---

¹¹⁹ PPS vznikla roku 1974 restrukturalizací *Parti de Libération et Socialisme* a *Parti Communist Marocain* (PARK; BOUM 2005, s. 285).

¹²⁰ PA byla založena roku 1974 °Abdulláhem Senhajji (as-Sanhadží), bývalou přední osobností *Istíqlálu*, MP, i UNFP.

¹²¹ PARK; BOUM 2005, s. 282.

¹²² PARK; BOUM 2005, s. 288.

¹²³ GOMBÁR 2007, s. 172.

¹²⁴ Více viz STORM 2007, s. 41.

král k vytvoření vlády přizval i *Istiqál* a USFP. Zatímco *Istiqál* tuto nabídku přijal, USFP odmítla. Během následujícího volebního období byl přijat dodatek ústavy prodlužující volební období opět ze čtyř na šest let, což dalo králi větší prostor k politickým manévřům¹²⁵. Díky účasti *Istiqálu* ve vládě bylo rovněž možné hovořit o příznivějším politickém prostředí. To se ovšem netýkalo opozičních USFP a PPS, jejichž stranická periodika podléhala silné cenzuře, či byla dokonce zakázána. USFP dokonce v roce 1981 opustila parlament, na což král reagoval velmi ostrým projevem, ve kterém toto označil za útok na monarchii, státnost a ústavu. Žádné konkrétní kroky ale neučinil a USFP se během krátké doby do parlamentu vrátila v rámci demonstrace národní jednoty v souvislosti s událostmi na Západní Sahaře¹²⁶.

Obecní volby v roce 1983 proběhly podobným způsobem jako volby předcházející, tj. opět se nenaplnila očekávání opozice a volby nebylo možné považovat za transparentní a regulérní. Strany USFP, PPS a *Istiqál* (přesto, že byl součástí dosavadní vlády) obviňovaly establishment z neregulérního jednání během předvolebních kampaní a manipulace s výsledky voleb. Toto obviňování probíhalo prostřednictvím stranických médií, ale nemělo žádné výsledky. Překvapivě však právě *Istiqál* se stal nejúspěšnější stranou, když se umístil jako první za nezávislými kandidáty¹²⁷.

Významnou událostí 80. let byly masové protesty, které byly zahájeny studentskou stávkou v Marrákeši, zaměřenou proti zvýšenému školnému. Tato stávka přerostla 9. ledna 1984 v otevřenou vzpouru, která se během následujících dní šířila po celém Maroku. Šíření těchto protestů bylo umocněno prudkým zvýšením cen. To bylo důsledkem snížení subvencí základních potravin, ke kterému se Maroko zavázalo v rámci

---

¹²⁵ STORM 2007, s. 43.

¹²⁶ STORM 2007, s. 44.

¹²⁷ STORM 2007, s. 47.

dohody o konverzních půjčkách od Mezinárodního měnového fondu. Ozbrojené povstání v Tetuánu a jiných městech se uklidnilo až poté, co bylo zvýšení cen odvoláno. Následně byla odpovědnost za tyto události svalena na islamistickou Organizaci islámské jednoty, jejíchž 13 členů bylo odsouzeno k smrti¹²⁸.

Nespokojenost představitelů předních opozičních stran s politickým vývojem v kombinaci se stále trvající neutěšenou ekonomickou situací opět ústily v celonárodní krizi, která hrozila dopadem i na samotný palác. V důsledku toho se král rozhodl opět po několika letech do politiky aktivně vstoupit a nabídl UFSP, aby zformovala novou vládu. Poté, co USFP tuto nabídku odmítla¹²⁹, byl se stejnou nabídkou osloven Karím Lamráni¹³⁰, který ji přijal a v listopadu 1983 se stal premiérem a vládu sestavil. Do nadcházejících voleb tehdy zbýval pouze necelý rok (naplánovány byly na 14. září 1984). Král si díky množství projevů, kterými upozorňoval občany na význam voleb, udržel v marocké politice vedoucí pozici¹³¹. V těchto volbách byl král jasným vítězem, protože strany jeho přívrženců UC¹³², RNI a MP získaly celkem 62% křesel. Celé volby byly ovšem opozicí považovány za neregulérní a zmanipulované díky údajným volebním podvodům¹³³.

---

¹²⁸ SCHULZE 2007, s. 271.

¹²⁹ STORM 2007, s. 48.

¹³⁰ Karím Lamráni byl politickým matadorem, který působil jako premiér již v letech 1971-72, a také zastával vysoké posty ve státních průmyslových podnicích. (PARK; BOUM 2005, s. 203).

¹³¹ Ibid.

¹³² *Union Constitutionnelle* (UC) založil roku 1983 Maati Bouabid (al-Ma^ctí Bú^cabíd). Impulsem k jejímu vytvoření byl zákaz účasti kandidátů, kteří byli registrováni jako nezávislí. (STORM 2007, s. 49, PARK; BOUM 2005, s. 286).

¹³³ STORM 2007, s. 50.

V důsledku tohoto vývoje byla patrná snaha o opětovné vytvoření bloku zastřešujícího opoziční strany. Oproti uskupení *Kutla al-Wataníja*, které v roce 1970 sdružovalo pouze *Istiqlál* a USFP, měla formace nyní nazývaná pouze *Kutla* zastřešovat větší počet stran s jasným cílem: využít jednotného tlaku k demokratizaci režimu a větší transparentnost voleb. Opoziční strany se ovšem nedokázaly ve svých požadavcích shodnout a k nejednotě přispěly i názorové rozpory v USFP a *Istiqlálu*, což vedlo k neschopnosti prosadit opoziční záměry a celkovému neúspěchu hnutí.

2.7 Liberalizace 90. let

Rozpad Sovětského svazu a konec bilaterálního mezinárodního systému zasáhl Marocké království stejně jako zbytek světa. V případě Maroka to znamenalo hlavně nutnost stabilizace země a režimu. Důvodem byl oprávněný předpoklad, že velmoci se přestanou angažovat mimo své území a Maroko ztratí význam jako pilíř americké zahraniční politiky na Blízkém východě¹³⁴, protože pro západ již nebude potřebná jeho strategicky výhodná geografická poloha ani kvalitní a početná armáda. To by v důsledku znamenalo, že režim se v případě vnitrostátních problémů nemohl opírat o zahraniční pomoc. Signifikantní byl také nárůst významu dalších mezinárodních aktérů jako například Evropského hospodářského společenství, resp. Evropského společenství a Evropské unie. Spojené státy americké se nyní již nepotřebovaly opírat o nedemokratické režimy a ve spojení s významnými evropskými státy naopak tlačili na demokratizaci¹³⁵ a ekonomickou liberalizaci těchto režimů. V euforické atmosféře 90. let zesílil i vnitřní tlak na reformu režimu.

---

¹³⁴ K rozdělení islámského světa do dvou bloků došlo v roce 1958. Maroko se stejně jako všechny ostatní monarchie připojilo na stranu Západu, zatímco většina republik zastávala „pozitivní neutralitu“ (Schulze 2007, s. 177).

¹³⁵ Jedním ze státníků, kteří se angažovali, byl například François Mitterrand (MONJIB 2011, s. 3).

Další okolnosti, které ovlivňovaly marockou politickou scénu zvenčí, souvisely s válkou v Perském zálivu. Král Hassan jako blízký spojenec euroatlantických zemí poskytl Saudské Arábii 1 300 vojáků¹³⁶. Přesto, že tato pomoc byla spíše symbolická, mezi marockým obyvatelstvem se zdvihla vlna odporu proti tomuto kroku demonstrováná pochody na podporu Saddáma Husajna. Následně byly zakázány jakékoliv demonstrace týkající se války v Zálivu a ke změně došlo až povolením demonstrace 3. února 1991. Na této demonstraci v Rabatu dalo téměř půl miliónu Maročanů najevo svou podporu Iráku¹³⁷. Přestože se jednalo o demonstraci organizovanou opozicí a za účasti mnoha islamistů, nedošlo k žádným projevům násilí. To jistě ovlivnilo i vládní nařízení, aby policie přistupovala k občanům s větším respektem¹³⁸.

Důsledkem těchto tlaků byla revize ústavy potvrzená referendem 4. září 1992. Stejně jako v předchozích případech žádné zásadní změny nepřinesla a její význam byl spíše symbolický. Jejím nejvýznamnějším přínosem bylo zvýšení vlivu premiéra v rámci kabinetu a pravomoc jmenovat jeho členy. Dalším pozitivem bylo zlepšení v oblasti lidských práv. To mělo i praktický důsledek, jelikož byla propuštěna řada politických vězňů a zlepšilo se zacházení se zadržovanými odpůrci režimu¹³⁹. Předchůdcem reformy v oblasti lidských práv byl Poradní výbor pro lidská práva (*Conseil consultatif des Droits de l'Homme - CCDH*) ustavený v roce 1990. Ten samý rok došlo k přijetí Národní charty lidských práv, díky které byly propuštěny stovky politických vězňů v letech 1991 – 1993¹⁴⁰. Důkazem politické liberalizace byl kabinet vytvořený po volbách v roce 1995, v němž většina ministrů byla členy vítězných

---

¹³⁶ RYR 2001, s. 351.

¹³⁷ MONJIB 2011, s. 3.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ PENNEL 2000, s. 373.

¹⁴⁰ STORM 2007, s. 72.

politických stran, a nikoli vybrána králem dle jeho osobních preferencí. V této atmosféře došlo i k návratu řady politiků z exilu.

Dalším důkazem liberálního prostředí byla nezávislost tisku. Nejčtenější marocký deník *al-Masá*^c i nejpopulárnější frankofonní týdeník *Tel Quel* lze doposud označit za nezávislé a liberální, což dokazuje jejich častá kritika poměrů v zemi.¹⁴¹

Ještě výrazněji byla liberalizace zřetelná v případě vytvoření následujícího kabinetu, jehož premiérem se stal Abdarrahmán Youssoufi (°Abd ar-Rahmán al-Júsufí). Tento právník zabývající se lidskými právy byl již od mládí příznivcem socialismu. Během svého života strávil dva roky ve vězení a 15 let v exilu v Paříži. Po svém návratu v roce 1980 se začal angažovat v socialistické USPF a v roce 1992 se stal jejím tajemníkem. V roce 1993 se do exilu dobrovolně vrátil po parlamentních volbách, přestože je USFP ve spojení s *Istiqlálem* vyhrála. Tento jeho krok měl demonstrovat částečně nespokojenost s průběhem voleb a režimem¹⁴², ale především se svou vlastní stranou¹⁴³. Přesto dále pokračovala pomalá liberalizace politického prostředí a v roce 1998 byl Youssoufimu nabídnut post premiéra. On tuto nabídku přijal a 4. února byl jmenován premiérem. Vytvořil koaliční kabinet nazvaný *Gouvernement d'Alternance* – kabinet změny. Jedním z motivů jmenování premiéra ze středolevé části spektra a se silným sociálním cítěním¹⁴⁴ byla pravděpodobně nutnost provedení sociální a ekonomické reformy. Ta byla potřebná díky stále výbušnější situaci v chudinských čtvrtích na předměstích velkých měst. Dle obecně rozšířeného názoru

¹⁴¹ V letech 2008-2011 ovšem proběhlo několik pokusů o zmírnění jejich kritiky.

¹⁴² Král totiž odmítl požadavky USFP a *Istiqlálu*, aby mohly jmenovat své vlastní ministry vnitra, zahraničí a spravedlnosti.

¹⁴³ Za důvod je považována neochota ostatních stranických špiček ke kompromisu (STORM 2007, s. 69).

¹⁴⁴ Od roku 1949 se angažoval v otázce práv marockých dělníků ve Francii.

tato vláda očekávanou výraznou změnu v ekonomické a sociální oblasti nepřinesla, zato však přispěla ke zlepšení v otázce lidských práv a politického ovzduší v zemi. Král a premiér se stali blízkými partnery, komunikovali bez prostředníků a premiér měl podíl na moci větší, než kdy dříve.

Souběžně s politickou liberalizací probíhala po většinu 90. let i liberalizace ekonomická. Mezi lety 1993 až 1997 byl zprivatizován státní majetek v hodnotě přes 15 miliard dirhamů a následně došlo i k privatizaci telekomunikačního gigantu *Itisálát*. Došlo k prudkému hospodářskému růstu podporovaného přílivem investic ze zahraničí (převážně Evropské unie) a zdálo, že Maroko bude následovat tzv. Asijské tygry.

2.7.1 Mudawana

Jedním z politických témat, které se prolíná marockou historií již od získání nezávislosti, je otázka postavení ženy a rodiny v marocké společnosti. Její právní ukotvení zajišťuje zákon *Code de statut personnel* neboli tzv. *Mudawana*¹⁴⁵. Záležitosti týkající se rodiny jsou v tak tradičně a nábožensky založené zemi velmi ožehavé téma a u pokusu o jakoukoliv změnu ve statu quo je možné očekávat velmi výraznou a tvrdou opozici ze strany rigidněji založených věřících či islamisticky orientovaných politiků.

Původní verze *Mudawany* vznikla brzy poté, co Maroko získalo nezávislost¹⁴⁶. Během následujících desetiletí se však stupňoval tlak na

---

¹⁴⁵ Al-Mudawana al-Kubrā je též název sbírky hadíthů Málíka b. Anáse, kterou uspořádala po jeho smrti ^cAbd al-Salam b. Sa^oid al-Tanukhi^c, známý jako Sahnun (d. 240/854). Tato sbírka byla jako jedno ze dvou hlavních děl málíkovského madhabu (spolu se sbírkou al-Muwatá) základním kamenem marockého občanského práva. Více viz Wael 2001, s. 35; PARK; BOUM 2005, s. 254; SCHACHT 1983, s. 57.

¹⁴⁶ V roce 1958 pod názvem Mudawanat al-Ahwal al-Šachsíja. Jeho tvorbou bylo pověřeno 10 ^culamá v roce 1957. (HARRAK 2009, s. 2).

její modifikaci v souvislosti s vývojem společnosti, na který se vážala i genderová otázka. V letech 1961, 1962, 1965, 1970, 1974, 1979, 1981 a 1982 byly ustavovány komise za účelem reformy, která ovšem neproběhla. V roce 1991 feministická větev marxistické strany *Organisation d'action démocratique et populaire* uspořádala celonárodní petici za reformu *Mudawany* a nashromáždila téměř milión podpisů. To mělo za následek reakci ze strany islamistických organizací a rozpoutání střetu mezi konzervativci a modernisty¹⁴⁷. Dne 20 srpna 1992 do sporu vstoupil král Hassan II., který přijal odpovědnost za reformu zákona a zavázal se k angažování v této otázce. Následující rok došlo k úpravám zákona, ale ty v zásadě nebyly nikterak radikální a držely se původní konzervativní linie^{148,149}.

Další pokrok nastal v roce 1998, kdy si vláda ustanovila otázku genderové problematiky jako jednu z priorit. Výsledkem byla prezentace programu nazvaného *Plan d'action national pour l'integration de la femme au developpement*¹⁵⁰ premiérem Abdarrahmánem Youssoufím následující rok. Tento dokument doporučoval změny v oblastech vzdělávání, ekonomické participace¹⁵¹ a právního statusu marockých žen. Stejně jako u předcházející reformy následoval pozitivní ohlas lidskoprávních a feministických organizací, a zároveň ostrá kritika organizací konzervativních a islamistických, včetně ministerstva pro islámské záležitosti.

---

¹⁴⁷ HARRAK 2009, s. 2.

¹⁴⁸ Kromě úpravy okolností ohledně vzniku uzavření manželství ve prospěch ženy byla i zrušena povinnost souhlasu manžela pro vydání cestovního pasu manželky či zaměstnání manželky (PARK; BOUM 2005, s. 254).

¹⁴⁹ HARRAK 2009, s. 3.

¹⁵⁰ Česky přeložitelný jako Národní akční plán pro integraci žen v rozvoji.

3 VLÁDA MUHAMMADA VI.

Sidi Muhammad, budoucí král Muhammad VI., se narodil 21. srpna 1963 v královském paláci v Rabatu jako druhý potomek a první syn krále Hassana II. Ten samý den byl jmenován korunním princem Marockého království.¹⁵² V mládí studoval práva na univerzitě Muhammada V. v Rabatu, a poté na univerzitě v Nice. První politickou misi absolvoval již ve věku jedenácti let, když reprezentoval Maroko na pohřbu Georgese Pompidou. Nedílnou součástí marocké politické scény se však stal až poté, co dokončil studium práv získáním doktorátu v roce 1993¹⁵³. Prvním krokem, kterým král Hassan II. začal upevňovat postavení svého budoucího nástupce, bylo jeho povýšení do vojenské hodnosti *Général de División* v roce 1994. Tímto se Sidi Muhammad fakticky stal druhým nejvyšším velitelem ozbrojených sil, aniž by měl jakoukoliv vojenskou zkušenost.

Následujícího roku vystoupil Sidi Muhammad s proslovem na Valném shromáždění OSN, kde musel zastoupit krále Hassana II., který se nemohl zúčastnit z důvodu zdravotních komplikací¹⁵⁴. Právě úlohami podobného typu byl pověřován nejčastěji. Nezřídka plnil reprezentativní povinnosti například při vítání delegací, ale nikdy mu nebyla svěřena významná exekutivní funkce. Zatímco Hassan II. byl již dlouho před svým nástupem na trůn pravou rukou svého otce, Sidi Muhammad takovéto postavení zjevně nikdy neměl. Jeho otec dával v těsné spolupráci přednost svému dlouholetému politickému spojenci, ministru vnitra Dríssi Basrímu. V případě, že byla Sidi Muhammadovi svěřena významnější

---

¹⁵² Morocco: The Alawi Dynasty - genealogy. *The Royal Ark*.

¹⁵³ Tématem jeho disertace, na které pracoval během praxe u předsedy Evropské komise Jacquese Delors, byly vztahy Evropské unie a Maghrebu (PENNEL 2000, s. 372).

¹⁵⁴ V listopadu 1995 byl Hassan II. hospitalizován z důvodu bronchopneumonie (PENNEL 2000, s. 375).

úloha, Dríss Basrí ho doprovázel, jak tomu bylo například při jednání s hnutím *POLISARIO*¹⁵⁵.

3.1 Okolnosti nástupu na trůn

Sidi Muhammad nastoupil na královský trůn 23. července 1999, v den smrti svého otce. Stejně jako Hassan II., i jeho nástupce se nacházel na počátku své vlády v těžké situaci. Hassan II. se musel potýkat s transformací a modernizací, ale protože mu chyběla pověst Muhammada V., glorifikovaného bojovníka za nezávislost, byl nucen dopomáhat řadou politických triků, populismem a silou. Také měl již zkušenosti z aktivního politického dění jako ministr obrany a vicepremiér. Pro Muhammada VI. byla jeho dřívější neangažovanost v politice částečně výhodou, protože nebyl spjat s konáním svého otce a mohl si sám vybrat cestu, kterou se jako panovník vydá. Do jisté míry bylo signifikantní i to, že během šesti měsíců proběhla generační výměna nejen na marockém trůně, ale mladí panovníci nastoupili i v Jordánsku a Bahrajnu.

Rozhodně je možné říci, že smrt Hassana II. byla koncem jedné éry marockých dějin. Pro toto období bylo typické tvrdé potlačování politických odpůrců, v lepším případě jejich nucený exil, v horším mnohaleté vězení či mučení, které často končilo smrtí. Naopak dalším rysem této éry byla postupná liberalizace, díky níž docházelo k pomalému přechodu pravomocí z rukou krále na volené zástupce. Tato liberalizace byla často ale pouze imaginární a ke hmatatelnému zlepšení docházelo velmi pomalu. Příčinou bylo také to, že pravomoci, kterých se král dobrovolně zbavoval, nepatřily mezi ty zásadní. Přesto byl značný rozdíl mezi počátkem a koncem Hassanovy vlády. Po „letech olova“ následovala 90. léta, v nichž se liberalizace zdála výraznější především zásluhou omezení tvrdých policejních praktik a díky celkovým důsledkům mezinárodní situace.

---

¹⁵⁵ PENNEL 2000, s. 376.

Také Hassanův pohřeb byl do jisté míry symbolickou událostí, naníž došlo k setkání řady vládců zemí Blízkého východu (Egypt, Alžírsko, Mauretánie, Jemen, Jordánsko, Tunisko) s prezidenty západních zemí (USA, Francie, Německo, Itálie). To potvrdilo Hassanovo významné místo na mezinárodní politické scéně. Pohřbu se zúčastnili i Jásir Arafat, Ehud Barak a Ezer Weizman. °Abd al-Azíz Bouteflika byl při této události prvním alžírským prezidentem¹⁵⁶, který si potřásl rukou s představiteli Izraele. Bouteflika navíc při této příležitosti přislíbil, že se pokusí o normalizaci vztahů mezi Marokem a Alžírskem. Kondolenci, ve které označil Hassana II. za „muže míru“, zaslal dokonce i Muhammad °Abd al-Azíz, vůdce *Polisaria* (HUGHES 2006, s. 357).

Přes reformy 90. let nový panovník zdědil zemi, která se vyznačovala vysokou mírou negramotnosti, tradicí cenzury a mučením politických oponentů, nevyřešenou etnickou otázkou a řadou dalších problémů v ekonomické i sociální sféře. Hassan II. sice v posledních pěti letech svého života zjevně připravoval zemi na hladký přechod a v předchozích desetiletích se mu podařilo eliminovat nebezpečí převratu ze strany armády a radikální levice, přesto se ale nový král musel vyrovnat se stále sílícím občanským aktivismem a hrozbou islámského radikalismu.

O smrti Hassana II. se národ dozvěděl prostřednictvím projevu korunního prince, ve kterém ohlásil, že jeho otec zemřel v 16.30 na infarkt. Po třech hodinách od této události¹⁵⁷ byl Sidi Muhammad korunován novým vládcem Maroka. Následně mu představitelé armády a významní politici složili tradiční přísahu věrnosti, zvanou *baj°a*. Tento rituál proběhl velmi tradičním způsobem¹⁵⁸ a kontinuitu nového režimu se

---

¹⁵⁶ Bouteflika byl zvolen byl pouze 6 měsíců před tímto pohřbem.

¹⁵⁷ Africa Mohammed VI takes Moroccan throne. *BBC News*.

¹⁵⁸ Jediným novým prvkem bylo, že tato přísaha nebyla složena pouze verbálně, ale i písemně (HUGHES 2001, s. 358).

starým bylo možné předpokládat i dle jména, které zpočátku nový král používal. Než přistoupil ke klasickému jménu Muhammad VI., nechával se oslovovat Muhammad ibn Hassan¹⁵⁹. Je možné říci, že zahraniční diplomaté hleděli na schopnosti nového krále zpočátku s nedůvěrou, a také samotní Maročané měli obavy z toho, jak si mladý král poradí se složitou situací, ve které se země nacházela. Jeho otec vládl Maroku pevnou rukou a za použití často velmi tvrdých metod, zároveň ale byl velmi obratným politikem schopným pohybovat se na poli diplomacie a úspěšně vyjednávat i s velmi silnými oponenty¹⁶⁰. K pověsti Hassana II. navíc přispívalo, že téměř zázračným způsobem dokázal přežít dva atentáty.

Důvodem, proč málokdo očekával, že se Muhammad VI. stane silným vládcem, nebyla jenom absence zkušeností z praktické politiky, ale též fyziognomie jeho obličeje. Oproti hubenému obličej Hassana II. působil zakulacený obličej Muhammada VI. málo odhodlaně, dokonce až dobrosrdečně. Tyto povahové rysy subjektivně potvrzovala i jeho odtrženost od armádních záležitostí¹⁶¹, ale stejně jako se jeho otec dokázal zbavit pověsti playboye bez zájmu o mocenské záležitosti, dokázal Muhammad VI. velmi brzo svou odhodlanost být silným panovníkem. Není bez zajímavosti, že s podobnými předsudky se potýkal i Muhammad V.¹⁶² Výhodou také bylo, že díky svému nízkému věku nebyl ovlivněn koloniální érou a dokázal lépe pochopit nový, post-bilaterální svět. Byl považován za velmi inteligentního a oceňována byla zejména

---

¹⁵⁹ Tedy Muhammad, syn Hassana.

¹⁶⁰ Důkazem toho je například jeho angažmá v otázce Palestiny či války v Perském zálivu.

¹⁶¹ Od roku 1994 sice byl druhým nejvyšším velitelem ozbrojených sil, ale význam tohoto postu byl spíše formální.

¹⁶² Ten byl Francouzi vybrán za sultána již ve věku 18 let na základě předpokladu, že bude slabý a navíc lehce ovladatelný. Přesto, že se jevil nevýrazný, brzy dokázal svou silnou vůlí a odhodláním a přivedl Maroko k nezávislosti (HUGHES 2001, s. 358).

jeho trpělivost, klidné a nenucené vystupování, ochota naslouchat a zájem o situaci chudých. Tyto vlastnosti se projevovaly během jeho častých „inspekčních“ cest do odlehlých částí země, kde se setkával i s obyčejnými lidmi a rozmlouval s nimi o jejich každodenních problémech¹⁶³. Jeho první cesta vedla do pohoří Ríf, které bylo tradičním centrem revolt. Symbolická bylo tato návštěva proto, že jeho otec navštívil Ríf pouze v roce 1958 jako velitel armády, která revoltu potlačovala¹⁶⁴.

Již ve svém prvním projevu nastínil nový král svou vizi budoucnosti země. Zásadními principy, které hodlal přijmout, byly přechod ke konstituční monarchii, decentralizace, právní stát, ochrana lidských práv, bezpečí a stabilita.¹⁶⁵ Sám sebe následně definoval jako architekta nového systému a v budoucnu spíše nejvyššího arbitra, než autoritativního vládce. Z hlediska obyvatel Maroka bylo dalším pozitivním rysem Muhammada VI, jakým stylem se celkově postavil k výkonu královské funkce. Díky nízkému věku byl obyvatelům bližší a to se umocňuje i jeho chováním. Často sám řídí svůj vůz, pohybuje se bez ochranky a dává se do řeči s lidmi, které potkává. O svém otci, který byl považován za odtažitého od záležitostí obyčejných lidí a často i za tyрана ale přesto mluví vždy s obdivem. S Hassanem II. ho pravděpodobně také pojí to, že o smyslu monarchie má stejnou představu, pouze se ale rozhodl uskutečňovat ji novým způsobem a tím se situace vlastně stala paralelou s nástupem Hassana II. po smrti Muhammada V.

3.2 Reformy

Jedním z prvních kroků Muhammada VI. po nástupu na trůn bylo odvolání obávaného Drisse Basrího 7. listopadu 1999. Basrí od roku

---

¹⁶³ MACLEOD, Scott. The King Speaks: An interview with King Mohammed VI of Morocco. *TIME Magazine*.

¹⁶⁴ HUGHES 2006, s. 365.

¹⁶⁵ Excerpts from King Mohammed VI's address. *BBC News*.

1979 zastával post ministra vnitra a jeho jméno bylo pevně spjato s „roky olova“, protože již od 70. let byl nejbližším spolupracovníkem, důvěrníkem a oporou Hassana II. Tomuto odvolání předcházelo Basrího obvinění ze strany *Istiqlálu*, že právě on je zodpovědný za dřívější ovlivňování výsledků voleb či jejich falšování. Již toto nařčení bylo důkazem toho, že mizí atmosféra strachu, a samotné odvolání bylo přijato nadšeně politickými představiteli i občany. Král toto odvolání nijak blíže nevysvětlil. V interview pro časopis TIME konstatoval, že i když Dríss Basrí „*sloužil Maroku 25 let, nikdo není věčný, změny jsou nutné, pokrok nezbytný, svět se točí dál a tak to prostě je.*“¹⁶⁶

Následně došlo i k omlazení tzv. *makhzenu* (machzin). Tímto pojmem se rozumí královský dvůr či palácová elita. Jedná se o neformální síť králových poradců a příbuzných spojených s významnými příznivci krále na nejvyšších postech v zemi. Tento *makhzen* tradičně tvořil velmi významnou sílu, jejíž pomocí král prosazoval své zájmy a která zpětně ovlivňovala i jeho. Lidé z této skupiny byli také často dosazováni na významné posty v politice (premiéři, ministři) nebo ekonomické sféře. Nový král tuto síť částečně transformoval tím, že v ní angažoval i generaci svých vrstevníků. Výměna proběhla nejen na ministerstvu vnitra, ale též ve státní tiskové agentuře *Maghreb Arab Presse*, státní televizi a tajné policii¹⁶⁷.

Dalším z jeho konkrétních kroků bylo propuštění šejcha ^cAbd as-Saláma Jásína z domácího vězení, ve kterém byl od roku 1990. Jako důvod uvedl, že v soudobém kontextu není jeho věznění na místě.¹⁶⁸ Aby byla demonstrována změna v přístupu k lidským právům, král vyzval levicového aktivistu Abrahama Serfatyho (Abrahám Sirfátí), aby se vrátil

¹⁶⁶ MACLEOD, Scott. The King Speaks: An interview with King Mohammed VI of Morocco. *TIME Magazine*.

¹⁶⁷ HUGHES 2006, 365.

¹⁶⁸ MACLEOD, Scott. The King Speaks: An interview with King Mohammed VI of Morocco. *TIME Magazine*.

z 8 let trvajícího exilu ve Francii. Tomuto exilu předcházelo 15 let vězení v Maroku. Také byl umožněn návrat rodině Mehdího Ben Barky. Snaha o zlepšení v oblasti lidských práv byla zbrzděna teroristickým útoky 16. května v Casablance.¹⁶⁹ Po těchto útocích byl přijat protiteroristický zákon, který v případě podezření z terorismu lidská práva výrazně omezoval, a následně bylo zatčeno přes 2 000 osob podezřelých z podpory islamistického terorismu. Bylo mezi nimi i několik žurnalistů, kteří byly obviněni z omlouvání terorismu.¹⁷⁰

Rok po útocích v Casablance králova angažovanost v oblasti lidských práv pokračovala vytvořením komise *Instance Equité et Réconciliation*, která měla zdokumentovat porušování lidských práv za vlády Hassana II. a dopomoci k nápravě a odškodnění obětí a jejich rodin. Tato iniciativa byla v rámci Blízkého východu naprosto přelomovým krokem. S nápravou teroru z dob Hassana II. také částečně souvisela amnestie z 31. července 1999, která se týkala 41 212 vězňů.¹⁷¹

V otázce Marocké Sahary ovšem král žádný ústupek nenabídl a dodržoval linii nastavenou Hassanem II. Prohlásil, že Maroko nemá problém se Saharskou arabskou demokratickou republikou, protože ji neuznává a o celé záležitosti je nutné racionálně jednat s Alžírskem. V tom ohledu vyjádřil naději k prezidentu Bouteflikovi a doufal, že s Alžírskem bude mít brzy stejně výborné vztahy jako s ostatními zeměmi Maghrebu.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Při těchto útocích zavraždilo 12 sebevražedných útočníků 33 obětí. Cílem byly restaurace, hotel Farah a židovský hřbitov.

¹⁷⁰ Morocco's Truth Commission: Morocco's Acknowledgement of Past Abuses. *Human Rights Watch*.

¹⁷¹ King Mohammed VI pardons 46,212 prisoners. *Arabic News*.

¹⁷² MACLEOD, Scott. The King Speaks: An interview with King Mohammed VI of Morocco. *TIME Magazine*.

Významným signálem v procesu demokratizace bylo přijetí nové *mudawany* (viz následující kapitola). To bylo důkazem smysluplnosti občanské angažovanosti, protože právě ta je považována za jeden z indikátorů míry demokracie. Celá záležitost však zároveň ukázala dvousečnost královy zainteresovanosti. Nebýt královy iniciativy, šance na úspěch reformy by byla podstatně menší. Oproti tomu úspěšné angažmá v této otázce upevnilo autoritu krále ve vstupování do legislativního procesu, čímž byla autoritářská povaha režimu posílena¹⁷³. Pozitivním jevem bylo také to, že reforma tentokrát neproběhla formou královských dekretů, ale byla potvrzena ratifikací zákona v obou komorách parlamentu. Otázkou však zůstává, zda by reforma proběhla i bez silného tlaku feministických organizací a jestli by podobné pokrokové reformy měly šanci na úspěch i bez tlaku veřejnosti a aktivistů.

Významnou kapitolou vlády Muhammada VI. je vztah k islamismu – politickému islámu. Jeho otec si s tímto problémem dokázal poradit stejně, jako s dalšími riziky¹⁷⁴ pro svou vládu. Mystický radikál šejch ^CAbd as-Salám Jásín, který se otevřeně stavěl proti uspořádání marockého království počínaje primogeniturou¹⁷⁵ a konče prohlášením, že *lid vedený muži v turbanech sestoupí do ulic a svrhne prohnité režimy* a také že *jedinou alternativou je islámská revoluce*¹⁷⁶, byl zdiskreditován nejdříve nuceným pobytem v psychiatrické léčebně, následně domácím vězením a jeho organizaci *al-Adl wa al-Ihsán* byla odepřena možnost politické reprezentace.

První islámskou politickou stranou, které bylo dovoleno zúčastnit se parlamentních voleb, byla *Parti Justice et Développement* (PJD).

---

¹⁷³ CAVATORTA, DALMASSO 2009, s. 2.

¹⁷⁴ Během vlády Hassana II. byly podstatnějšími problémy ohniska odporu v armádě a levicoví aktivisté.

¹⁷⁵ HUGHES 2006, s. 99.

¹⁷⁶ Citace z díla *La révolution à l'heure de l'islam* (1979) (HUGHES 2006, s. 362).

Islamistickým stranám bylo dlouhodobě bráněno v účasti ve volbách, a to nejen ze strachu z antisystémového radikalismu typického například pro šejcha Jásína. Panovala totiž odůvodněná obava, že pokud se islamisté zúčastní voleb, tak je snadno vyhrají.

Právě pro islamistické strany je totiž typická schopnost vytvořit široké a masové hnutí, které nabídne jednoduché recepty na všechny nešvary moderní společnosti. U představitelů politického islámu také většinou převažuje zájem na společné věci nad neshodami a osobní nevráživostí, tolik typickými pro demokratické strany nejen v Maroku. V neposlední řadě je třeba uvážit významnou cílovou skupinu, masu převážně venkovských obyvatel s nízkým či žádným vzděláním a špatnou ekonomickou situací, která je často mainstreamovými stranami marginalizována.¹⁷⁷ Důvodů, proč bylo na možné vítězství islamistů nahlíženo s obavami, bylo také více. Náboženské strany jsou většinou odhodlané nabourávat systém více než etablované strany, které byly po dekády jeho součástí a jsou s ním existenčně provázány. U islámských stran také hrozí, ačkoliv se k moci dostanou převážně demokratickými metodami, po jejím uchopení se od demokracie začnou velmi rychle odklánět. Takovým odstrašujícím případem byla *Front Islamique du Salut* – Fronta islámské spásy v Alžírsku¹⁷⁸. Vzhledem k probíhající liberalizaci věcí veřejných tedy nebylo možné islámské strany ustavičně potlačovat či ignorovat. Navíc zde neustále sílila hrozba toho, že se tyto organizace začnou výrazně radikalizovat a situace se stane neudržitelnou.

Jedním ze způsobů, jak takovému vyhrocení situace předejít, bylo umožnění PDJ kandidovat ve volbách 2002, avšak pouze za určitých podmínek. Mezi něm patřil například omezený počet obvodů, ve kterých mohla PJD nasadit své kandidáty¹⁷⁹. PJD byla vybrána z toho důvodu, že

---

¹⁷⁷ Právě tyto důvody se ukázaly jako zásadní při prvních demokratických volbách v Tunisku i Egyptě.

¹⁷⁸ Aktuálnost tohoto předpokladu dokazují i porevoluční události v Egyptě.

¹⁷⁹ STORM 2007, s. 87.

se jednalo o jedinou islámskou stranou, která nebyla považována za antisystémovou a kterou *makhzen* považoval za usměrnitelnou, resp. ovladatelnou prostřednictvím vyjednávání¹⁸⁰.

Volby v roce 2002 se staly přelomovými nejen proto, že bylo umožněno kandidovat islámské straně, ale také z toho důvodu, že byly zatím nejtransparentnější¹⁸¹. Masivnímu vítězství PJD v roce 2002 i v následujících volbách zabránila již ustálená předvolební praxe. Specifikem marockých voleb je podrobný předvolební průzkum, na jehož základě je těsně před volbami upravována velikost a rozmístění volebních okrsků, následkem čehož je znemožněno jasné vítězství kterékoliv strany. V roce 2006 s odkazem na tento fakt premiér Dríss Jettou (Idrís Džittú) uklidňoval před možným vítězstvím PJD, která měla podle průzkumů 47% hlasů. Prohlásil, že systém je koncipován tak, že nedovoluje vítězství nikomu. PJD skutečně díky změně volebních okrsků v Rabatu, Tangeru, Casablance a Salé skončila ve volbách až na druhém místě¹⁸².

3.2.1 Nová mudawana a postavení žen ve společnosti

Otázka právního postavení ženy a rodiny ve společnosti byla palčivým tématem i za vlády Muhammada VI. Dokument *Plan d'action national pour l'integration de la femme au develeoppement* premiéra Abdarrahmána Youssoufího rozproudil celospolečenskou diskuzi, která vyvrcholila dvěma masovými demonstracemi v březnu roku 2000. První demonstrace byla zaměřená proreformě a v Rabatu se na ní 12. března sešlo na 300 000 účastníků^{183,184}, kteří se vyjadřovali proti islamistickým

---

¹⁸⁰ STORM 2007, s. 87.

¹⁸¹ STORM 2007, s. 90.

¹⁸² MONJIB 2011, s. 14.

¹⁸³ PARK; BOUM 2005, s. 256.

¹⁸⁴ Některé prameny uvádějí až 500 000 účastníků (FELIU 2012, s. 11).

tendencím odpůrců a dovolávali se ústavy, lidských práv, mezinárodních dohod apod. Téhož dne se sešlo na „protidemonstraci“ v Casablance na 2 milióny konzervativců, kteří obhajovali marockou islámskou a národní identitu proti západním vlivům a zjevně se obávali narušení islámských základů marocké ústavy¹⁸⁵, jež by se mohlo přenést i do dalších oblastí práva a společnosti.

Pravděpodobně v důsledku této masivní demonstrace odpůrců se král rozhodl, že od reformem na nějaký čas upustí, protože by nebylo příliš taktické dělat takto kontroverzní změny hned na počátku vlády. Na druhou stranu již po nástupu na trůn avizoval, že progresivita a modernizace země v podobných otázkách se stanou hlavními body, na které se co nejdříve hodlá zaměřit. To dal velmi výrazně najevo nejen tím, že uzavřel harém svého otce a v této tradici odmítl pokračovat, ale i při své svatbě 12. října 2001¹⁸⁶. Za manželku pojal Salmu Bennání¹⁸⁷, inženýrku ze středostavovské rodiny z Fezu. Nejenže princezna Salma je první manželkou marockého krále, která vystupuje na veřejnosti a angažuje se ve veřejném životě, ale primát drží dokonce i tím, že Maročané znají její tvář. Manželky Hassana II. byly pro veřejnost naprosto anonymní, nevyskytovaly se ani na rodinných portrétech a krále nikdy nedoprovázely. Lálla Latífa, matka Muhammada VI. nikdy nebyla považována za královnu, pouze za matku králových dětí. Zaznamenány jsou pouze dvě události, kdy se účastnila reprezentace monarchie. První je spojena s návštěvou královny Alžběty II. v Maroku v roce 1980, při které byla královně dokonce představena, druhá se konala v roce 1989 při příležitosti oběda s Margaret Thatcherovou. Fakt, že je král vůbec

---

¹⁸⁵ HARRAK 2009, s. 3.

¹⁸⁶ Resp. 21. března 2002.

¹⁸⁷ Její oficiální titul zní Její královská výsost princezna Lálla Salma. Princezna (čamíra) Salma je v novodobých dějinách první manželka marockého panovníka, které byl přiznán titul takovéto úrovně, zatímco předchozí manželky panovníků nosily pouze titul Lálla, který je typicky marockou (původně berberskou) obdobou titulu Lady. Tento titul dnes nosí například sestry krále, znamená tedy pouze příslušnost ke královskému rodu či vysoké společenské postavení.

ženatý, byl uveřejněn až při narození jeho prvního potomka. Postavení princezny Salmy je v těchto ohledech naprosto odlišné. Dokonce ani svým vzhledem nevypadá jako manželka krále konzervativní islámské země, nejenom, že nosí vlasy zásadně odhalené, ale také si je barví na zářivě rudou barvu.

V roce své svatby¹⁸⁸ král oznámil záměr *mudawanu* opět aktualizovat a za tímto účelem vytvořil zvláštní komisi. Současně také vyhlásil desetiprocentní kvótu na zastoupení žen v dolní komoře parlamentu a dosadil ženy na významné pozice ve vládě, diplomatickém sboru i poradních orgánech. V říjnu 2003 král během svého projevu v parlamentu přednesl plán *mudawanu* nahradit moderním zákonem o rodině a vytyčil 11 stěžejních bodů¹⁸⁹. Mezi ně patřilo zrovnoprávnění žen ve smyslu jejich důstojnosti¹⁹⁰ a zdůraznění jejich zodpovědnosti v rodině. Zákon měl také aktualizovat postavení žen, dětí a mužů ve společnosti v souladu s tolerantností islámu, který klade důraz na rovnost, důstojnost a harmonii¹⁹¹. V této souvislosti je vyzdvihován i *idžtihád*¹⁹².

Tvorbu nového zákona, který byl pojmenován jako *Marocký zákon o rodině*¹⁹³, doprovázely v parlamentu dlouhé diskuze¹⁹⁴. Ještě před jeho

---

¹⁸⁸ Přesněji 5. 3. 2001, tedy přesně rok po demonstracích v Rabatu a Casablance.

¹⁸⁹ Podrobněji viz ENNAJI 2004.

¹⁹⁰ Z rétoriky původního zákony vycházela žena jako podřízená bytost.

¹⁹¹ Viz preambule zákona.

¹⁹² „*Idžtihád – jeden z klíčových prvků islámského práva. Vyjadřuje svobodné myšlenkové úsilí kompetentního znalce islámského práva a používá se v situacích, kdy se o daném případě nenachází žádná zmínka ani v Koránu, ani v Tradici*“ (Ostřanský 2009, s. 85)

¹⁹³ *Mudawana al-Usra al-Maghribíja*.

¹⁹⁴ Jeden z poslanců obhajoval nutnost polygamie tím, že některým mužům ze zdravotních důvodů k uspokojení nestačí jedna žena. Ministr náboženských záležitostí Ahmed Toufiq (Tawfíq) odvětil, že v tom případě je nejlepší vyhledat odbornou pomoc a léčbu. (Ennaji 2004, s. 1). ^cAbdeliláh Benkíráne (Benkírán), vůdce islamistické PJD prohlásil, že ztížení

ratifikací 16. ledna 2004 k němu bylo připojeno přes 100 dodatků¹⁹⁵. Zároveň byl spuštěn cyklus seminářů, kurzů a televizních programů pro veřejnost a vzdělávacích kurzů pro soudce. Rozsah zrovnoprávnění žen a mužů v tomto zákoně byl skutečně nezvyklý a Maroko se díky němu pravděpodobně stalo nejprogresivnější zemí regionu. K tomu došlo i přesto, že rétorika zákona není nikterak sekulární a všechna ustanovení se opírají o islámské principy či konkrétní **hadíthy**. Právě tato deklarace islámu jako zdroje zákona demonstruje slučitelnost islámu s lidskými právy v moderním pojetí. Zásadním způsobem byla upravena rovnost pohlaví, okolnosti sňatku¹⁹⁶ i rozvodu¹⁹⁷ (jak v otázce práv žen tak opatrovnictví dětí¹⁹⁸), dědictví, opatrovnictví, sdílení majetku¹⁹⁹, manželství uzavřená v zahraničí a polygamie²⁰⁰. Také byly nově vytvořeny rodinné soudy, v jejichž kompetenci byly například právě

---

podmínek pro polygynii bude nutit muže k rozvodům, což je z náboženského hlediska katastrofa a tato westernizace je vžene do náruče satana. (ENNAJI 2004, s. 13).

¹⁹⁵ Maroko. Code de la Famille: Dahir N°1.04.22 du 12 hija 1424 (3 fevrier 2004) portant promulgation de la loi N° 70.03. In: *Bulletin Officiel n° 5358 du 2 ramadan 1426 (6 octobre 2005)*.

¹⁹⁶ Minimální věk obou partnerů je 18 let, s výjimkou určitých okolností, kdy to schválí soudce (preambule zákona). V původním zákoně byl minimální věk pro dívku stanoven na 15 let.

¹⁹⁷ Je výrazně rozšířen okruh okolností, za kterých může žena požádat o rozvod a prakticky i v této otázce je zrovnoprávněna s mužem.

¹⁹⁸ V původním zákoně byla dívka, která porodila nemanželské dítě odsouzena k pěti měsícům vězení, a dítě bylo umístěno do sirotčince. Dítě mělo také limitovaná práva, bylo vyloučeno ze vzdělávání a prakticky i ze společnosti. Následkem byly porody mimo zdravotní zařízení a snahy zoufalých matek zbavit se dětí, aby zabránily jak potupě své, tak rodiny (ENNAJI 2004, s. 6).

¹⁹⁹ Jsou upraveny okolnosti dělení majetku v případě rozvodu. V původní verzi neměla žena po rozvodu přístup k majetku nahromaděnému během manželství.

²⁰⁰ Je zmíněn hadíth, dle kterého nemůže muž zajistit stejné podmínky všem svým manželkám (preambule zákona), proto je k polygynii nutný souhlas první manželky a soudce. Muž také musí ke všem manželkám i dětem přistupovat stejně.

rozvody. Obecně lze říci, že nová *mudawana* byla převratný zákon, kterým se Maroko v otázce legislativy lidských práv bezprecedentně přiblížilo západnímu světu i přesto, že byl za zdroj práva považován korán a sunna. Celková rétorika zákona je také čistě náboženská. Revolučnost (v marockém kontextu) *mudawany* byla brána jako signál dalších změn a nastávající reálné demokratizace Maroka i v ostatních oblastech práva.

Reforma byla nadšeně přijata feministickými spolky, které to považovaly za své vítězství, mezinárodními pozorovateli²⁰¹ a lidskoprávními organizacemi, které již desetiletí tlačily na prosazení reformy v této oblasti. K jejímu úspěchu však patrně nejvíce přispěla osobní angažovanost krále, který byl nejvyšší náboženskou autoritou země a jeho pouhá účast v této věci oslabila pozici islamistů. Ti následně deklarovali svůj souhlas s reformou, protože „*tentokrát stojí na islámském základě na rozdíl od předchozích pokusů, které měly socialistické kořeny*“²⁰². Pozici islamistů také oslabila reakce obyvatelstva i vlády na bombový útok v květnu roku 2003 v Casablance, ze kterého byli obviněni *salafisté*, a následkem čehož se islamisté ve veřejném prostoru museli stáhnout do defenzivy.

Pozitivní ohlas sklidil zákon i u velké části veřejnosti. Obecně byl samozřejmě výraznější mezi ženami, muži se báli o narušení své společenské hegemonie a považovali nová práva manželek za přehnaná²⁰³. Velká část žen se také obávala, že v praxi se mnoho nezmění²⁰⁴. Významný je ovšem i fakt, že ne celá marocká společnost

---

²⁰¹ Nadšený ohlas sklidila zejména v Evropské unii (CAVATORTA, DALMASSO 2009, s. 3).

²⁰² ENNAJI 2004, s. 14.

²⁰³ Focus on Morocco: Opinions on the Family Law and Gender Quotas. *The Institute for Women's Policy Research*.

²⁰⁴ Ibid.

byla s reformou obeznámena a například vysoká ngramotnost mezi ženami na venkově výrazně ztížila implementaci nového zákona v odlehlých oblastech.

Negativní ohlas se objevil mezi konzervativními islamisty²⁰⁵, kteří tuto reformu považovali za narušení svého postavení a obviňovali krále ze zbytečných ústupků zahraničním tlakům a feministkám. Za pozornost stojí, že v konkrétní rovině nesklízely největší kritiku body týkající se rozvodu, financí v manželství či zrovnoprávnění žen, ale hlavně polygamie. Velká část mužské populace se vyjadřovala proti novému uspořádání práv v rodině. Dokonce se šířily názory, že muži se nyní začnou bát ženit, že jim ženy budou vládnout a že nebude možné umravnit ženy, které se špatně chovají²⁰⁶.

---

²⁰⁵ Příkladem je Nadia Yassin z Justice and Charity Islamist movement (ENNAJI 2004, s. 8).

²⁰⁶ ENNAJI 2004, s. 14.

4 SOUČASNÉ PROBLÉMY MAROKA

4.1 Ekonomická situace a nezaměstnanost

Jedním ze zásadních problémů Maroka již od nástupu Muhammada V. na trůn byla otázka, jak se vyrovnat s koloniálním dědictvím především s ohledem na stav země a kvalitu života obyvatel. Francouzi zde sice zanechali relativně kvalitní infrastrukturu²⁰⁷, a taktéž poměrně vyspělý průmysl, který byl však zaměřen převážně na export fosfátů²⁰⁸. Oproti tomu například školství bylo v zoufalém stavu. V roce 1959, kdy bylo založeno Ministerstvo školství, pouze 10% dětí navštěvovalo první stupeň základní školy a pouze 5% dětí druhý stupeň.²⁰⁹ Neprodleně ovšem začala výstavba nových škol a odklon od náboženského vzdělávacího systému k sekulárnímu²¹⁰.

Za vlády Muhammada VI. je ekonomická i sociální situace podstatně lepší. Avšak i přesto, že v Maroku probíhá transformace v moderní průmyslovou zemi podstatně lépe, než v jiných zemích regionu, Maroko se stále potýká s řadou problémů. A právě problémy ekonomického rázu s celonárodním dopadem jsou iniciátory „špatné nálady“ ve společnosti, která transcenduje do veřejných projevů nespokojenosti. Finální fáze těchto projevů nespokojenosti byla z velké části příčinou politických změn v Tunisku a Egyptě a rozvířila politickou situaci v téměř všech ostatních zemích Blízkého východu.

---

²⁰⁷ V roce 1956 bylo v Maroku 15 000 kilometrů silnic, 1 600 km železnice (PENNEL 2003, str. 163).

²⁰⁸ V roce 1956 Maroko exportovalo 4 milióny tun fosfátů ročně (PENNEL 2003, str. 163).

²⁰⁹ KJEILEN, Tore. Morocco: Education. *Looklex: Encyclopaedia*.

²¹⁰ UNESCO 1959, s. 23.

Přestože v otázce nezaměstnanosti se situace každoročně zlepšuje²¹¹, v kategorii mladých lidí je stále kritická. Stejně jako například v Egyptě tvoří mládež velkou část společnosti²¹². Ačkoli relativně velké procento mladých lidí má vysokoškolské tituly, nedaří se jim nalézt práci²¹³ a velká část z nich už ji ani aktivně nehledá.²¹⁴

4.2 Migrace

Stejně jako v případě emigrantů z jiných arabských zemí, Maročané pomáhali zaplnit mezery na pracovním trhu v západní Evropě během hospodářského boomu, který byl ukončen ropnou krizí v roce 1973. Ropná krize a následující pokles pracovních příležitostí však emigraci z Maroka nezastavily, pouze přispěly k její proměně. Charakter imigrace Maročanů do Evropy se mění průběžně dodnes, ale samotná migrace stále probíhá. Stejně tak se průběžně mění imigrační politika evropských zemí nebo přístup marocké vlády. Jako nejvhodnější modelový příklad lze použít migraci do Španělska.

Na rozdíl od Alžírsko nebo Turecko Maroko není pouze zdrojem imigrantů či tranzitní zemí. V posledních dvou dekádách se stala také zemí cílovou²¹⁵, což zapříčiňuje i nutnost aplikování vlastní imigrační politiky na vlastním území a zapojení se do mezinárodních snah o kontrolu a regulaci migrace.

Pro Maroko to navíc znamenalo výraznou ekonomickou pomoc, protože emigranti posílali většinu peněz svým rodinám, které v Maroku

---

²¹¹ V roce 1995 byla míra nezaměstnanosti 22,9%, v roce 2009 poklesla na 10% (Horst 2011, s. 10).

²¹² Medián věku v roce 2011 byl 26,9 let (HORST 2011, s. 8).

²¹³ V roce 2009 bylo nezaměstnaných 23% absolventů vysokých škol (ibid.).

²¹⁴ AMOS, Deborah. In Morocco, Unemployment Can Be a Full-Time Job. *NPR*.

²¹⁵ BARTOLOMEO 2009, s. 2.

zůstaly²¹⁶. Z toho důvodu nemělo Maroko zájem na tom, aby se tito lidé v zahraničí asimilovali či integrovali. Vláda navíc vyslala do Španělska duchovní a učitele, kteří měli za úkol udržovat marockou a islámskou kulturu v diaspoře²¹⁷, čímž byly utužovány vazby emigrantů k jejich rodné zemi a v podstatě jim tímto bylo zabráněno v naturalizaci. Skupiny emigrantů byly také kontrolovány prostřednictvím konsulátů, mešit a různých kulturních či krajanských center, které se snažily zabránit jejich politické organizaci, aby nemohla v zahraničí vzniknout opozice. To bylo samozřejmě v přímém rozporu s integrační politikou evropských zemí a na jejich nátlak marocká vláda od podobných praktik začala na počátku 90. let ustupovat. V roce 1990 bylo také zřízeno ministerstvo pro Maročany žijící v zahraničí a nadace *Fondation Hassan II pour les Marocains Résidant à l'étranger*.

Ačkoliv stejně jako například turečtí emigranti v Německu byli hostitelskými zeměmi chápáni jako dočasná pracovní síla, i oni se přes následující nedostatek pracovních míst a hospodářskou krizi ve velké části případů v hostitelské zemi usadili. K tomu přispěla i politická nestabilita v Maroku způsobená pokusy o státní převrat v červenci 1971 a srpnu 1972.

V důsledku ropné krize se rovněž výrazně snížil počet marockých migrantů do Libye či zemí Perského zálivu. V těchto zemích byla také imigrační politika pro dělníky lépe organizovaná a proto se přistěhovalci museli po vypršení dočasných pracovních kontraktů skutečně vrátet.

Paradoxně k zamezení návratu emigrantů přispělo i zpřísnění imigrační politiky a zavedení vízové povinnosti mezi Marokem a Španělskem v 80. letech. Maročané se totiž odmítali do Maroka vrátet

---

²¹⁶ Remittance mají pro marockou ekonomiku stěžejní význam. V roce 2010 dosáhly výše 6,6 miliard USD. Pro srovnání hrubý národní příjem Maroka v roce 2009 byl 89,9 miliard USD. V roce 2008 přímé zahraniční investice dosáhly výše 2,5 miliard USD a oficiální rozvojová pomoc 1,2 miliard USD (WORLD BANK 2001).

²¹⁷ HAAS 2005.

především proto, že by se už do Španělska nemuseli dostat zpět. Na to navázaly snahy o sjednocení rodin, v jejichž rámci se počet imigrantů během 70. a 80. let více než zdvojnásobil. Zároveň to potvrdilo fakt, že tito lidé se usadí v hostitelské zemi natrvalo. Tento trend pokračuje dodnes, kdy reakcí na každý pokus o snížení počtu imigrantů je pouze nárůst počtu nelegálních imigrantů. Na konci 80. let byl dovršen proces sjednocování rodin. Na druhou stranu příliv z rodinných důvodů pokračoval díky tomu, že příslušníci 2. generace, kteří se již v hostitelských zemích narodili, se často odjížděli do Maroka oženit a následně se vraceli do Evropy i se svými partnerkami.

Návrat emigrantů do Maroka započal až na konci 80. let a vyvrcholil v roce 1991, kdy se ze západní Evropy vrátilo 40 tisíc Maročanů²¹⁸. Od roku 1994 se toto číslo pohybuje stabilně okolo 20 tisíc za rok. V 80. letech Španělsko (společně s Itálií) přebralo od Francie pozici nejvyhledávanější cílové země a postupně se začalo měnit také složení imigrantů. Začal se zvyšovat počet žen, které se uplatňovaly jako uklízečky, chůvy, či výpomoc v domácnostech.

Během 90. let se z Maroka stala tranzitní země pro emigranty ze zemí sub-saharské Afriky. Vzhledem k tomu, že tyto země mají značně nekonzistentní státní hranice, je pro ně snadné se do Maroka dostat, např. z Alžírsko. V posledních letech došlo v důsledku omezení migrace z Libye do Itálie ke změnám migračních tras a do Maroka proudí uprchlíci z celého sahelu a dokonce i z asijských států jako je Pákistán nebo Bangladéš. Cílem těchto migrantů jsou španělské exklávy Ceuta a Mellila, kam se jich však dostane pouze malá část. Uprchlíci, kterým se z Maroka nepodařilo odejít, často nemají žádný legální status a v důsledku toho dochází k jejich marginalizaci. Je s nimi často nakládáno velice tvrdě a velká část z nich bývá deportována na alžírské hranice. Ti, kterým se v Maroku podaří zůstat, se usazují většinou v Tangeru, Casablance či Rabatu.

---

²¹⁸ HAAS 2005.

5 ARABSKÉ JARO

*Jako arabské jaro je označována vlna protestů, nepokojů, povstání a revolucí, které probíhaly či probíhají ve většině arabských států od konce roku 2010 až do současnosti.*²¹⁹

Rozbuškou pro sérii protestů a nepokojů byla veřejná sebevražda mladého tuniského prodavače Muhammada al-Buazíího, který se upálil ve městě Sidi Bouzid (Sídí Búzíd) 17. prosince 2010 na protest proti špatným životním podmínkám. Následně v Sidi Bouzid začaly první demonstrace, kterými demonstranté chtěli upozornit na situaci, jež Muhammada al-Buazíího dohnala k sebevraždě. Poté, co al-Buazíího příkladu následovalo několik dalších Tunisánů a došlo k úmrtí prvních demonstrantů, rozšířily se demonstrace a protesty do dalších měst včetně Tunisu. Následně se Tunisko dostalo do spirály násilí a protestů, které neustále nabývaly na intenzitě. Posléze se k protestům připojily jak odborové organizace, tak městské elity (nejprve právníci). Masivním a celonárodní protivládní protesty měly nakonec za následek pád režimu prezidenta Ben Alího, který 14. listopadu 2011 uprchl do Saudské Arábie. Vyvrcholením událostí se staly první svobodné volby v tuniské historii, které se konaly 23. října 2011 a ve kterých vyhrála strana *an-Nahda*.

Tuniské události jsou považovány za impuls pro celé protestní hnutí na Blízkém východě. Tunisáné svým příkladem totiž ukázali, že je možné se vzbouřit proti neuspokojivé sociální situaci a dosáhnout změny establishmentu, který je nejenom považován za viníka této situace, ale navíc je často zkorumpovaný a svou odtrženost od reality zbytku země dává navíc ostentativně najevo.

Největší mezinárodní pozornosti se pravděpodobně dostalo revolučním událostem v Egyptě. První masová demonstrace vypukla 25. ledna 2011 při příležitosti státního svátku Národního dne policie. Policejní brutalita byla kromě neutěšené sociální situace, ekonomické situace a

---

²¹⁹ Arabské jaro. In: *Wikipedia: the free encyclopedia*

zkorumpovanosti úředníků a představitelů země jedním z nejvýznamnějších témat. V egyptských protestech se již od počátku angažovala celá řada nesourodých uskupení a politických hnutí. První fáze protestů charakteristická násilím, zatýkáním a masovou účastí skončila 11. února 2011, kdy odstoupil egyptský prezident Husní Mubárak. Následně se vlády ujal Nejvyšší výbor ozbrojených sil (známý pod akronymem *SCAF*), byl rozpuštěn parlament a pozastavena ústava. Tato fáze skončila 30. června 2011, když po prvních demokratických volbách v egyptské historii složil přísahu nový egyptský prezident Muhammad Mursí, kandidát Muslimského bratrstva. Jeho vládou ovšem nepokoje a protesty nekončí, v Egyptě nadále probíhají jak rétorické tak násilné střety mezi příznivci Muslimského bratrstva a sekularisty či liberály.

5.1 Ohlasy v Maroku na události v okolních zemích

V obecné rovině lze říci, že politickým událostem probíhajícími na počátku roku 2011 v Tunisku a hlavně v Egyptě byla v Maroku věnována velká pozornost. Těmto záležitostem byl poskytnut velký prostor například v televizním zpravodajství, kde byly téměř každý den zveřejňovány záběry z místa dění. Marocké obyvatelstvo tomuto tématu věnovalo velkou pozornost, ale nelze říci, že by bylo probíhajícími událostmi nějak hlouběji zasaženo, naopak mezi lidmi panoval spíše rezervovanější přístup. Důvodem mohlo být to, že Maročané díky zásadním rozdílům v politickém zřízení i politické situaci nevnímali problémy Egypta jako něco, co by mohli sdílet. Egyptské události byly nepochybně považovány za něco neobvyklého a bezprecedentního ale nikoliv blízkého a tento pohled spoluvytvářely i sdělovací prostředky. Na situaci totiž nebylo nahlíženo jako na vyústění ekonomických a sociálních problémů (které se v jádru od Maroka příliš neliší), ale na povstání lidu proti despotům a oligarchům, kteří si přisvojili právo neomezeně vládnout na základě pochybných mandátů. Vzhledem k všeobecné popularitě Muhammada VI. Maročané zastávali názor, že události podobné těm Tuniským či Egyptským jsou v Maroku vyloučené, protože jejich panovník není

zkorumpovaný despota a není důvod proti němu protestovat, resp. že ho nelze činit odpovědným za neuspokojivou ekonomickou a sociální situaci. Právě naopak je chápán jako někdo, kdo politickému systému i ekonomice země prospívá, a náleží mu tedy spíše podpora.

Na vytvoření tohoto názoru má velký podíl i mediální prezentace krále. Je možné konstatovat, že mezi většinou marockého obyvatelstva obecně panuje úzus, dle kterého za pozitivní dění (stavba továren, zvyšování dotací, otevírání nemocnic, etc.) jsou zásluhy přisuzovány králi²²⁰, zatímco za negativní jevy (neuspokojivý ekonomický růst, daně, nezaměstnanost) je kladena odpovědnost převážně vládě. Král má tedy jakousi aureolu dobrotivého vůdce, který na rozdíl od svých protějšků v ostatních zemích Blízkého východu není od situace odtržen, ale naopak se mu snaží být blízko lidu a chápe jeho problémy. To posilují i jeho četná veřejná vystoupení a jejich náležitá propagace.

Fakt, že primárním impulzem k atmosféře podporující revoltu byla ekonomická a sociální situace, která se od té marocké příliš neliší²²¹, nebyl obecně brán v potaz. Velkou roli sehrálo i to, že díky rozdílné národnostní situaci a diametrálně odlišnému historickému vývoji necítí Maročané k Egyptanům tak silnou „bratrskou“ vazbu, jak by se dalo předpokládat. I přes to však vnímali maroční obyvatelé politické změny pozitivně a lze konstatovat, že je Egyptanům i Tunisánům přáli.

---

²²⁰ Viz například zpravodajství deníku *Le Matin (du Sahara et du Maghreb)*, který zastává silně royalistický postoj a každý týden přináší reportáže velebící konání krále a patří mezi nejpobulárnější média v zemi viz *Le Matin.ma*.

²²¹ Ze stejných důvodů, jako v případě Tuniska se i několik Maročanů pokusilo o demonstrativní sebe-upálení. Například Issan Nadir (27 let) se pokusil upálit 1. února před budovou ministerstva školství v Rabatu, ale byl včas uhašen. Několik dní před tím zemřel následkem popálenin Mourad Raho (26 let) ve městě Benguerir. Ve stejném období bylo zaznamenáno dalších 5 pokusů. Viz Morocco protests will test regime's claims to liberalism. *The Guardian*.

Nejvýznamnější frankofonní marocké deníky ohledně vyvrcholení egyptských událostí neposkytovaly žádné hlubší analýzy ale spíše čistě faktografické informace. V deníku *Le Matin* byla 14. února uveřejněna stručná oficiální reakce Marockého království na odstoupení Husního Mubáraka. V tomto prohlášení byly zmíněny výborné vztahy Maroka s Egyptem, zdůrazněno bratrství těchto národů a uvítána iniciativa armády v otázce demokratizačního procesu země a přípravy demokratických voleb. Následně byla v optimistickém tónu a za použití nekonkrétní a obecné rétoriky vyjádřena víra v politickou kulturu Egypta, schopnost a odhodlání egyptských obyvatel i politických subjektů dopracovat se k demokratickým volbám, naděje k lepší budoucnosti a stabilitě země a celkovou prospěšnost proběhlých změn. Podstatně větší pozornost byla věnována situaci v Alžírsku i přesto, že neměla zdaleka takový mezinárodní význam. Události v Alžírsku byly sledovány i dalšími marockými deníky (*L'opinion, Le Soir*), které líčily situaci jako snahu bratrského národa v boji proti nelegitimnímu režimu.

Arabsky psané deníky informovaly o dění v Egyptě podrobněji. Na titulních stranách většiny z nich se objevovaly fotografie slavícího davu na náměstí *Tahrír*. Husní Mubárak byl označován za faraóna a diktátora a bylo popisováno nadšení Egyptanů z vítězství.²²²

Pod vlivem událostí v Tunisku a Egyptě se marocká vláda snažila předcházet podobným nepokojům různými populistickými kroky. Jedním z nich bylo navýšení tzv. Kompenzačního fondu (*Caisse de Compensation*), z něhož jsou subvencovány ceny základních komodit, jako je zemní plyn, cukr nebo mouka. Přesto, že ze státního rozpočtu bylo pro rok 2011 pro Kompenzační fond vyhraněno 17 miliard dirhamů²²³, vyhlásil premiér Abbás al-Fásí 15. února, téměř v předvečer očekávaných

---

²²² Viz například titulní strana *Achbár al-Jawm*. Casablanca, 2011, č. 366.

²²³ Tedy přibližně 38 miliard Kč.

demonstrací, navýšení jmění fondu o dalších 15 miliard dirhamů^{224;225}. Tento krok byl odůvodněn zvýšením ceny základních komodit v důsledku problémů na Blízkém východě, dle předpokladů však nebyla zmíněna souvislost s možnými protesty v samotném Maroku.

5.2 Plánování prvních demonstrací

Prakticky ihned po odstoupení Husního Mubáraka se na sociálních sítích – zejména Twitteru – objevily informace o organizování celé vlny dalších demonstrací s přímou návazností na události v Tunisku a Egyptě. Nejdříve byly plánovány demonstrace v Maroku, Bahrajnu, Iránu a Jemenu (tweety²²⁶ na tyto akce se objevily 14. února). V Libyi byla demonstrace chystána na 17. února, nepokoje ale vypukly již o několik dní dříve. Dále byly připravovány demonstrace v Alžírsku (19. 2.), Kamerunu (23. 2.) a Kuvajtu (8.3.). Důvody konání těchto demonstrací se často liší, ale v každém z těchto případů je společným aspektem organizace pomocí sociálních sítí, což přímo souvisí s orientací na mládež, která je v tomto boji klíčovým prvkem. Na rozdíl od svých rodičů si mladí lidé výrazněji uvědomují rozdíly mezi světem, kde žijí, a např. západní Evropou. V Egyptě bylo zásadní i to, že zatímco starší generace měla k Husnímu Mubárakovi respekt (díky jeho účasti ve válkách s Izraelem), mladší generace tento postoj již nesdílí, protože je to pro ni věcí dávné minulosti. Podobný aspekt se může projevit i v řadě dalších zemí, kde se vytvořila dlouhotrvající oligarchie.

Hlavním důvodem demonstrací plánovaných v Maroku je kriticky vysoký počet mladých lidí, kteří po absolvování škol nemohou najít

²²⁴ Tedy přibližně 32,5 miliard Kč.

²²⁵ Morocco boosts 2011 subsidies amid regional unrest. *Reuters*.

²²⁶ Slovem *tweet* se rozumí „mikroblogy“, neboli zprávy na sociální síti Twitter, jejich specifikem je maximální povolená délka 140 znaků, tedy méně než sms zpráva. Díky tomu jsou *tweety* psány stručně a výstižně. Viz Twitter. In: *Wikipedia: the free encyclopedia a Twitter* Dostupné z: <https://twitter.com/>.

zaměstnání. Dále se mezi požadavky demonstrantů objevoval požadavek na zrušení stávající ústavy a zahájení procesu tvorby ústavy nové (na základě referend), rozšíření občanských svobod, rozpuštění vlády, nový vládní program, socioekonomická a vzdělávací reforma a dokonce i požadavek na přechod ke konstituční monarchii, resp. skutečné naplňování její podstaty. Na demonstraci, která se v Rabatu konala 15. 2. a jejímž cílem bylo upozornit právě na míru nezaměstnanosti absolventů, se demonstranti hromadně přihlásili k účasti i 20. února.

Organizace a hlavně propagace prvních demonstrací souvisejících s „arabským jarem“ probíhala téměř výhradně na sociálních sítích, ale informovaly o ní i arabsky psané deníky. Zároveň se konala neméně masivní antikampaň, zjevně z části organizovaná establishmentem. V souvislosti s antikampaní bylo zřejmé, že právě tyto demonstrace budou výzvou pro marocký režim, který se tváří jako podstatně liberálnější než jeho sousedé v regionu, resp. mohou odkrýt jeho pravou tvář. Demonstrace menšího rozsahu nejsou pro Maroko ničím výjimečným, protože skupinky demonstrantů před budovou parlamentu jsou již spíše pravidlem, než výjimkou. V předchozích deseti letech, která by se dala charakterizovat jako léta reformního snažení Muhammada VI., ovšem nedošlo k žádným celonárodním protestům, tudíž liberálně-reformní postoje panovníka nemohly být vyzkoušeny tímto způsobem. Zkouškou režimu nebylo jen to, jestli budou demonstrace povoleny nebo jestli budou následovat represe proti účastníkům, ale také jejich samotný průběh a následující reakce.

5.3 Hnutí 20. února

Organizací, která se prezentovala jako pořadatel demonstrací, bylo nově zformované Hnutí 20. února (*Mouvement du 20 février*)²²⁷. Toto hnutí se vyvinulo ze skupiny na sociální síti Facebook původně nazvané

²²⁷ Někdy se též objevuje pod názvy Mládež 20. února, či jako Mládežnické hnutí 20. února. Používá se i tzv. *hashtag* #Feb20, tedy fráze identifikující *tweety* související s tímto hnutím.

Freedom and Democracy Now. Právě v této skupině bylo poprvé zveřejněno datum první demonstrace, tedy 20. února. Došlo k tomu již 3. února a skupina se následně přejmenovala na *February 20 Movement for Change*. V této době měla skupina již 3 000 členů²²⁸, v následujících dnech stoupl počet příznivců na desetitisíce.

Až do 17. února se jednalo o naprosto abstraktní sdružení, které nebylo na politické scéně Maroka nijak etablované, jednalo se spíše o název, kterým se zaštiťovala revolučně laděná mládež bez jakékoliv hlubší organizační struktury. Oficiálně se tato organizace představila až tiskovou konferencí²²⁹, na které se prezentovalo jako apolitické sdružení bez jakékoliv vazby na stávající politické subjekty. Jeho program však zůstal víceméně abstraktní i nadále. V popředí byl stále o požadavek nové ústavy, nový vládní program, odstranění korupce a klientelismu a vytvoření nových pracovních příležitostí. Přesto, že jméno krále prakticky nikdy nebylo zmíněno, požadavek změny ústavy byl zjevně adresován právě jemu. Lze tedy říci, že Hnutí 20. února jako největší reprezentant občanského aktivismu v souvislosti s událostmi „arabského jara“ bylo značně nekoherentní a reprezentovalo se spíše chaoticky různými proreformně naladěnými slogany, než jasným politickým programem. To bylo zjevné i z webové stránky <https://www.mamfakinch.com/>, která vznikla jako reprezentativní kanál tohoto aktivismu. Tato stránka neustále zveřejňovala různé výzvy, velké množství grafických materiálů vyzývajících k revoltě a řadu prohlášení reprezentantů Hnutí 20. února. Neposkytovala ovšem žádné jasně formulované požadavky ani hlubší analýzy. Kamenem úrazu byla také nejasná struktura hnutí, díky čemuž se k němu mohl přihlásit prakticky kdokoli, což snižovalo jeho organizovanost, kredibilitu i efektivitu. Brzy také začalo být zřejmé, že

---

²²⁸ Toto číslo udává, kolik uživatelů sítě Facebook se veřejně přihlásilo ke členství. Protože tato skupina byla veřejná, nelze ovšem určit, kolik uživatelů průběžně sledovalo obsah, aniž by se ke členství přihlásilo.

²²⁹ *Achbár al-Jawm*. Casablanca, 2011, č. 372, s. 1.

těm, kteří vznik hnutí iniciovali, se celá situace vymyká z rukou a nejsou schopni vytvořit konkrétní program ani řádně reprezentovat nespokojenou část obyvatel. Jednou z příčin byla rovněž absence silné vůdčí osobnosti, která by již měla politickou historii, zkušenosti, příznivce či charisma a která by dala celému hnutí tvář. Z hlediska establishmentu byla tato nekoherentnost hnutí nevýhodou, protože nemohlo reagovat na konkrétní argumenty či působit represivně proti konkrétním organizacím. Na druhou stranu mohlo být celé hnutí bagatelizováno jako sdružení nespokojených, kteří vlastně nevědí, co chtějí. Absence silných vůdčích reprezentantů také nahrávala argumentu, že se jedná pouze o rozruch vyvolaný bloggery, kteří nejsou schopni ukázat svou tvář či se alespoň odpoutat od virtuálního světa sociálních sítí.

Díky nejednoznačnosti a nečitelnosti hnutí silně tápal i denní tisk, který se v posledních dnech před plánovaným pochodem snažil poskytnout analýzy pořádajícího hnutí. Většina článků se nesla v duchu nadpisu „Facebookoví revolucionáři v Maroku – Kdo jsou a co chtějí“²³⁰. Také byl zveřejněn rozhovor s Moncefem Belkhatem (Munsif Bilchaját), ministrem mládeže a sportu, který internetové revoluce převážně bagatelizoval jako otázku několika bloggerů a v případě Maroka varoval před návazností na *Polisario*²³¹. Tuto organizaci obvinil z podílů na plánování demonstrací a snahy způsobit nestabilitu země i na svém profilu na síti Facebook 16. února²³².

Toto hnutí se snažilo vystupovat jako jakýsi reprezentant nespokojených, ale již během několika následujících dnů se revolučně naladěná masa začala vydělovat do tří hlavních proudů. Ty se postupem času vzájemně vzdalovaly, čímž výrazně oslabily svůj revoluční potenciál. Těmito třemi hlavními proudy byli liberálové, levicová mládež a islamisté.

---

²³⁰ *Achbár al-Jawm*. Casablanca, 2011, č. 372, s. 1.

²³¹ *Achbár al-Jawm*. Casablanca, 2011, č. 371, s. 2.

²³² BELKHAYAT, Moncef. A propos de la marche du 20 février. *Facebook.com*

Právě díky názorovým rozdílům mezi nimi oznámil Rachid Antid, zakladatel skupiny *Freedom and Democracy Now* a tím pádem hlavní iniciátor protestního hnutí, den před plánovanou demonstrací, že hnutí opouští. Jako hlavní argument uvedl, že islamisté zacházejí příliš daleko tím, že chtějí vyvolat diskuzi o postavení marockého krále jako vůdce věřících²³³. Paradoxně ovšem jeho odstoupení nemělo na samotné hnutí žádný vliv a nebylo téměř ani nijak zaznamenáno. To bylo zjevným důkazem toho, že hnutí již žilo svým vlastním životem a více než organizací, bylo pouze nosnou ideou.

Není překvapivé, že tomuto hnutí vyjádřil 18. února podporu²³⁴ i bratranec krále Muhammada VI. princ Muláj Hišám. Ten je častým kritikem marockých politických poměrů i postavení samotného krále. Pro své postoje a jejich častou propagaci je přezdíván *le Prince rouge* – Rudý princ.

5.3.1 Twitter, Facebook, YouTube

Klíčovým prvkem propagace demonstrace bylo video, které na síti YouTube²³⁵ vyzývá k účasti a šíří se viralovou formou. Na síť bylo umístěno 14. 2. ráno a během následujících 8 hodin jej shlédlo 30 tisíc lidí, během 24 hodin jej shlédlo téměř 160 tisíc lidí a 17. 2. hranice návštěv překročila 250 000. V tomto videu mladí lidé vysvětlují své důvody, proč se demonstrace zúčastní. Nutno dodat, že video je technicky dost nekvalitní a působí amatérským dojmem, resp. dojmem použití pouze amatérského vybavení. První verze byla v arabštině a berberštině, titulkované verze se objevily o několik dní později.

²³³ Morocco February 20 protest leaders quit after row. *Reuters*.

²³⁴ Mouvement du 20 février - Moulay Hicham sur France 24. *YouTube* [online].

Le prince Hicham au mouvement 20 fevrier : "soyez strategiques... Faites de... *YouTube*.

²³⁵ Později bylo odstraněno a opět nahráno, k 18. 3. 2013 je dostupné na <http://www.youtube.com/watch?v=S0f6FSB7gxQ>.

5.4 Mediální antikampaň

V průběhu týdne byla také zahájena neoficiální anti-kampaň, která stále nabírala na síle. Přesto, že vypadala velmi spontánně a autenticky (blogy, Twitter, Facebook), lze předpokládat, že byla organizována vládou (úplně či částečně). Hlavním argumentem byly obavy, že masivní protesty a pokusy o destabilizaci režimu by mohly mít za následek narušení územní integrity země a nahrát separatismu v Západní Sahaře. Právě *Polisario* bylo obviňováno z organizace demonstrace, a to i přes to, že žádný z bodů demonstrace přímou souvislost s problematikou Západní Sahary nenaznačoval. Důvod nedokonalé územní integrity Maroka často zazníval jako argument i dříve při diskuzích o tom, proč nemůže Maroko následovat příkladu Tuniska a Egypta.

Součástí anti-kampaně bylo zveřejnění fotky dívky z propagačního videa v objetí s Muhammadem ^cAbd al-Azízem, vůdcem *Polisaria*. Dne 17. února byla tato fotografie v arabsky psaném tisku²³⁶ označena za fotomontáž a zároveň byl zveřejněn rozhovor s dotyčnou dívkou. Ta sama sebe označila pouze za demokraticky smýšlející a své vazby na *Polisario* vyvrátila. Stejně tak byla publikována fotomontáž dalšího člověka z videa, jak je vyfocen v kostele. To je zářející hlavně proto, že z organizace hnutí jsou kromě *Polisario* obviňováni křesťané, což je pro Marockou politickou scénu velmi nezvyklá rétorika.

V rámci oficiální části anti-kampaně byly výzvy k demonstraci bagatelizovány čelními představiteli vlády, například jejím mluvčím Khálidem Nácírím (Chálid an-Násirí), který prohlásil, že Maroko nastoupilo na cestu demokratizace již před lety²³⁷, nebo již zmíněným ministrem mládeže a sportu. Ministr financí Salaheddine Mezouar (Saláh ad-Dín Mizwár) vyzval obyvatele k bojkotu pochodu, aby „během několika

²³⁶ *Achbár al-Jawm*. Casablanca, 2011, č. 370, s. 1 a 3.

²³⁷ Morocco government plays down call for protests. *Reuters*.

týdnů nebyl zmařen přínos posledních deseti let“²³⁸. Často se také objevoval argument, že ve všech oblastech, ve kterých aktivisté požadují zlepšení, ke zlepšení již dlouhodobě dochází.

Nutno dodat, že primárním cílem anti-kampaně nebyl vznik protidemonstrací manifestujících podporu vládě, ale pouze vyvolání pasivity a odsouzení demonstrace 20. února. Typickým příkladem je skupina na Facebooku nesoucí název „*Na důkaz podpory krále Muhammada VI. zůstanu 20. února doma*“²³⁹.

Souběžně s mediální kampaní byla často zveřejňována nepotvrzená informace o přesunech vojenského personálu ze základen na Západní Sahaře do velkých měst, kde bylo možné předpokládat nepokoje.²⁴⁰

5.5 Demontrace 20. února 2011

20. února 2011 se v Rabatu a dalších marockých městech konaly předem plánované demonstrace, kterým předcházela masivní mediální kampaň. Nakonec se demonstrací zúčastnilo přibližně 37 000 lidí.

5.5.1 Cíle a požadavky

Díky různorodému složení aktivistů organizujících demonstrace a velkému počtu organizací a hnutí, které se k účasti přihlásily, je složité konkrétně definovat požadavky demonstrantů. Obecně lze říci, že požadavky a cíle demonstrantů se převážně pohybovaly ve velmi

²³⁸ AGENCIES. Moroccans march to seek change. *Al Jazeera*.

²³⁹ Většina podobně zaměřených skupin se průběžně procházela přejmenováním, rozdělováním a slučováním. K 16. 3. 2013 tato skupina již neexistuje, ale stále existují např. skupiny: *Contre le mouvement du 20 fevrier et tous avec le roi mohamed 6*, *TOUS AVEC NOTRE ROI*, *CONTRE LA MARCHE DU 20 FEVRIER*, *vive le roie vive le maroc tous contre le 20 février* a mnohé další.

²⁴⁰ Z důvodu specifické struktury sociálních médií již není možné tuto informaci přesněji dohledat.

abstraktní rovině. Těmito požadavky byly ústavní reforma, nezávislý soudní systém, odstranění korupce, odstranění cenzury, zvýšení zodpovědnosti vládních činitelů, lepší redistribuce majetku, investice do rozvojových programů, propuštění politických vězňů²⁴¹, snížení nezaměstnanosti (hlavně vzdělané mládeže), investice do vzdělávání a snížení negramotnosti, zlepšení sociální a ekonomické situace, „navrácení důstojnosti lidu“, zlepšení berberské otázky, demokratizace a liberalizace a podobně. Jediným požadavkem, který bylo možné považovat za konkrétní a který měl podporu výrazné části demonstrantů, bylo rozpuštění vlády. Požadavky týkající se postavení krále a jeho rodiny byly téměř naprostým tabu.

Naopak jasným cílem aktivistů byl premiér Abbás al-Fásí a jeho vláda. Ten se stal hromosvodem všech argumentů, byl obviňován z podpory korupce a klientelistického systému a byla mu přisuzována odpovědnost za všechny nepopulární kroky, které jeho vláda učinila. Také mu bylo kladeno za vinu fiasko se zprostředkováním pracovních míst pro Maročany ve Spojených arabských emirátech. Tisíce lidí, které se o tato místa přihlásily, musely zaplatit poplatek ve výši 900 dirhamů²⁴² za zdravotní vyšetření. Projekt se ovšem neuskutečnil, což vedlo pouze k rozšíření frustrace mezi nezaměstnanými²⁴³.

5.5.2 Složení demonstrantů

Oficiálně demonstraci pořádalo nově zformované *Hnutí 20. února*, ačkoliv se jedná spíše o název, který zaštiťuje již existující skupiny a strany, které se chystaly zúčastnit. Díky různorodosti účastníků se často

---

²⁴¹ S tímto požadavkem nejvíce vystupovali islamisté.

²⁴² Tedy přibližně 1 600 Kč.

²⁴³ LALAMI, Laila. Arab Uprisings: What the February 20 Protests Tell Us About Morocco. *The Nation*.

Moroccan jobless left adrift. *BBC News*.

různily požadavky a cíle demonstrace. Byla předpokládána účast představitelů levé strany politického spektra (*Parti Socialiste Unifié*) a hlavně jejich příznivců. Účast přislíbili i představitelé berberů (*Amazigh Congress*), kteří chtěli ještě před začátkem demonstrace vznést nárok na dořešení národnostních otázek.

Pravděpodobně nejlépe organizovanou a nejradičálnější složkou demonstrantů byli příznivci islamistické organizace *al-^cAdl wal-Ihsán*. Nádja Jásín, dcera jejího zakladatele, prohlásila, že příznivci *al-^cAdl wal-Ihsán* nejsou členy Hnutí 20. února, ale že ho budou podporovat²⁴⁴. Zjevným důvodem islamistických sympatizantů byl fakt, že politická liberalizace by umožnila i ostrakizovaným islamistům získat výrazný podíl na vládě. Tento předpoklad byl oprávněný, přesně k tomu došlo například i při porevolučních parlamentních volbách v Egyptě.

Právě tato rozmanitost se ovšem stala slabinou hnutí, protože díky podpoře radikálních skupin (ať levicových či islamistických) nedokázalo přitáhnout více sympatizantů z vrstev, ze kterých samo vzešlo a na které se orientovalo. Tedy převážně městskou střední třídu sympatizující s politickým středem. Tomu napomohl i ministr vnitra, který se setkal 14. února večer se zástupci všech parlamentních stran, a vyzval je, aby se nepodíleli na destabilizaci země. Strany *Authenticité et Modernité* a *Parti Justice et Développement* se vzápětí vyjádřili, že toto hnutí nepodpoří.

5.5.3 Předehra

První incident, který byl dáván do kontextu s „arabským jarem“ a Hnutím 20. února se odehrál v Tangeru den před plánovanými protesty, tedy 19. února. Souvislost byla však pouze nahodilá, jednalo se o událost

---

²⁴⁴ Morocco protests will test regime's claims to liberalism. *The Guardian*.

bez hlubšího politického podtextu, která pouze propukla v atmosféře všeobecné nervozity, a chybí důkaz o přímé souvislosti s Hnutím 20. února²⁴⁵. Jednalo se o protest, který byl zaměřen proti vysokým cenám vody a kontraktu, který udělilo město firmě *Veolia*. Protestující, kteří demonstrovali před radnicí, se později vydali na pochod městem. Tento pochod čítající stovky účastníků²⁴⁶ byl ovšem rozptýlen policií poté, co došlo k útoku na policejní stanici, pobočku firmy *Veolia* a pobočku *Société Générale*. Policie nepoužila k rozptýlení demonstrantů slzný plyn ani střelné zbraně.

5.5.4 Průběh²⁴⁷

Pochod v Rabatu začal shromážděním 20. února okolo desáté hodiny ranní před historickou bránou Bab al-Had poblíž křižovatky třídy Muhammada V. a Hassana II., kde se shromáždilo přibližně 2 000 účastníků²⁴⁸, a po poledni se začal přesouvat směrem k budově parlamentu. Přes skromný začátek, který byl pravděpodobně způsoben také nepříznivým počasím, demonstrace nabrala během několika hodin na síle a okolo druhé hodiny odpoledne demonstranté zabírali téměř celý prostor třídy Muhammada V. od hradeb medíny k budově nádraží.

Složení demonstrantů bylo rozmanité věkově, společensky, ekonomicky i nábožensky. Nejvýraznější skupinu tvořila zjevně mládež dožadující se lepšího Maroka bez konkrétních politických cílů. Početní byli také představitelé levice požadující „skutečnou demokracii“. Semknuté skupiny tvořili i islamisté (příznivci organizace *al-^cAdl wal-Ihsán*). V horní části třídy Muhammada V. proti nim demonstrovalo několik desítek royalistů nesoucích fotky krále, marocké vlajky a

---

²⁴⁵ Riots in Moroccan city over utility costs. *Reuters*.

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ Není-li řečeno jinak, pochází informace z vlastního terénního pozorování autora.

²⁴⁸ Morocco: Thousands March for Reform. *Human Rights Watch*.

transparenty například s nápisem *Bûh – vlast – král*. Ti zjevně považovali demonstraci za útok na krále. V okamžiku, kdy se tyto dvě skupiny přiblížily, však nedošlo k žádným fyzickým útokům, byl zjevný výajemný respekt a spor zůstal pouze na verbální úrovni. Další velkou skupinou byli představitelé Berberů, kteří zjevně nepřišli s konkrétními požadavky, ale spíše se snahou upozornit na berberskou otázku.

Transparenty byly většinou v souladu s předem avizovanými požadavky a dovolávaly se převážně abstraktních cílů. Výjimku tvořily transparenty s fotkami několika politických vězňů, převážně islamistů. Často se objevovaly vlajky Egypta, Palestiny, Berberů a samozřejmě Maroka. Dále byl k vidění motiv Che Guevary, jedna cedule GAME OVER a jeden demonstrant mával botou²⁴⁹. Tyto narážky na návaznost s děním v Tunisku a Egyptě byly ovšem naprosto ojedinělé²⁵⁰. Pravděpodobně se neobjevil žádný transparent, který by se dotýkal krále, kromě těch, které mu vyjadřovaly podporu. Naopak velká část byla zaměřena proti premiérovi al-Fásímu a vládě.

Ve večerních hodinách zůstalo v blízkosti parlamentu pouze 100 – 200 skalních demonstrantů. Okolo 11. hodiny večer na místo dorazila speciální policejní jednotka a důstojník se snažil přesvědčit demonstranty, aby prostranství opustili, nebo budou vyhnáni silou. Přestože demonstranté výzvy neuposlechli, policie se stáhla a už nijak nezasahovala.²⁵¹

---

²⁴⁹ Toto gesto je považováno v arabském světě za velmi urážlivé a bylo velmi časté například při demonstracích proti Husnímu Mubáarakovi v Egyptě. Zde bylo pravděpodobně použito spíše jako symbol pokusu o vyzdvižení návaznosti na protestní hnutí v dalších zemích než jako urážka.

²⁵⁰ Přesto byly v zahraničních médiích vyzdvihovány, viz například AGENCIES. Moroccans march to seek change. *Al Jazeera*.

²⁵¹ Morocco Joins In, Defying Predictions. *The Wall Street Journal*.

Během celé demonstrace se nikde neobjevili policejní těžkooděnci, nebyli ani v postranních ulicích. Je však možné, že díky tomu, že v celém centru byla velká část dopravy odkloněna a silnice nebývale průjezdné, mohli být kdykoliv na místo přivoláni. Příslušníci policie a vojáci, kteří na místě hlídkovali, byli v naprosté většině neozbrojení a ve vycházkových uniformách, většinou se jednalo o starší muže vyšších šarží. Do demonstrace nijak nezasahovali, neprobíhalo legitimování demonstrantů či novinářů, pouze monitorovali situaci. Lze dokonce říci, že na nich rozhodně nebyla vidět nervozita, spíše byli v dobrém rozmaru. To je do jisté míry paradoxní, protože když se v Rabatu koná demonstrace byt' pouze s několika desítkami účastníků, jsou odděleni od budovy parlamentu řadou těžkooděnců a poblíž stojí několik vozů s příslušníky armády či policie. Je tedy možné konstatovat, že během největší a nejvíce očekávané demonstrace v posledních deseti letech bylo na místě jejího konání vidět daleko méně policistů, než kterýkoliv jiný den.

V Rabatu probíhala demonstrace za účasti přibližně 4000 demonstrantů²⁵² v naprostém poklidu, nedocházelo k žádným střetům s policií ani mezi demonstranty samotnými. Neproběhly žádné násilné střety ani rabování. Srovnáme-li situaci s obdobnými případy na Blízkém východě, lze považovat za velmi netypické, že všechny obchody, restaurace i kavárny, v jejíž blízkosti demonstrace probíhala, zůstaly otevřené, jejich návštěvníci v poklidu sledovali dění a zjevně se davem naprosto necítili ohroženi.

Nízká účast na demonstraci byla pravděpodobně způsobena také tím, že tři hlavní uskupení, která měla pochod pořádat, se nakonec neshodla v základních programových bodech, zejména pak v politické úloze krále. Zatímco Hnutí 20. února mělo hlavně socioekonomické

---

²⁵² Podle odhadů policie se zúčastnilo okolo 3000 lidí, podle organizátorů 5000. LALAMI, Laila. Moroccans march to seek change: What the February 20 Protests Tell Us About Morocco. *Al Jazeera*.

požadavky, islamisté navíc usilovali o přehodnocení role krále jako vůdce věřících.

5.5.5 Protesty mimo Rabat

Mimo hlavní město už demonstrace, kterých se zúčastnilo celkem 37 tisíc lidí²⁵³, měly méně poklidný průběh. V řadě měst docházelo k demonstracím stovek až tisíců účastníků a část demonstrantů útočila na sídla řady institucí. Většina demonstrantů se naopak snažila vandalismu a rabování zabránit a pořádající hnutí se od jakýchkoliv projevů násilí distancovalo. Vandalové byli označováni za policejní provokatéry nebo za agenty *Polisaria*. Často se objevovaly hlasy, že policie se rabování nesnažila na řadě míst zabránit, aby demonstranty zdiskreditovala, resp. nechala je, aby se zdiskreditovali sami. Například v Marrákeši, kde tradičně probíhají demonstrace méně sofistikovaným způsobem než v Rabatu, se demonstranté pokusili vypálit policejní stanici²⁵⁴ a zaútočili na restauraci McDonalds²⁵⁵.

Kromě již zmíněné Marrákeše došlo k násilnostem také například ve městech Larache²⁵⁶ (al-^cAráš) a Sefrou (Sefrú). Jediné oběti na životech byly nahlášeny z města Al Hoceima (al-Husajma), kde v budově banky uhořelo 5 lidí. Protože to ovšem nebylo v pracovní den, jednalo se pravděpodobně spíše o vandaly, kteří požár buď sami způsobili nebo se v bance snažili loupit. V souvislosti s demonstracemi bylo zatčeno 120 lidí a velkou část z nich tvořili rabující nezletilí. Dle oficiálních údajů bylo

---

²⁵³ Toto číslo je odhadem policie, organizátoři často mluvilo až o 300 tisících Morocco Joins In, Defying Predictions. *The Wall Street Journal*.

²⁵⁴ Morocco: Thousands March for Reform. *Human Rights Watch*.

²⁵⁵ Následně po Maroku koloval vtip, že jedinou obětí arabského jara v Maroku byl Ronald McDonald.

²⁵⁶ V cizojazyčných materiálech se objevuje i alternativní transkripce El Araich.

celkem 128 zraněných, z toho ovšem 115 policistů²⁵⁷. Podle prohlášení ministra vnitra bylo během všech demonstrací poškozeno nebo vypáleno 33 škol a veřejných budov, 24 bank, 50 obchodů a soukromých budov a 66 aut²⁵⁸.

5.5.6 Reakce

Po celé trvání demonstrace v Rabatu nedocházelo k žádným střetům s policií, a ani mezi demonstranty samotnými. Fotografové, kameramani a reportéři nebyli nijak omezováni v práci a policie se ani nepokoušela nikoho legitimovat. Na místě nebyl ani vrtulník a celá demonstrace se podobala spíše pokojnému happeningu.

Lze konstatovat, že díky vysoce profesionálnímu přístupu bezpečnostních složek nedošlo v Rabatu k žádným střetům, což do jisté míry může demonstrantům „vzít vítr z plachet“. Vláda ani král nemohli už více dokázat demokratičnost režimu než tím, že protirežimní demonstraci nechali proběhnout v naprosté volnosti. Fakt, že se demonstrace konala bez jakéhokoliv vměšování policie, je často zmiňován i v zahraničních médiích. Na druhou stranu policie dala prostor na některých místech k rabování bank či soukromého majetku.

U těchto incidentů bylo možné předpokládat, že mohou vládě v budoucnosti poskytnout argument, proč konání podobných pochodů a demonstrací potlačit. To bylo zjevné i z prohlášení ministra vnitra, který demonstrace označil za pokojné, ovšem pouze díky vysoké úrovni demokracie a garantované svobodě projevu. Nejsou zprávy ani o tom, že by probíhalo například zatýkání demonstrantů či organizátorů večer po demonstraci²⁵⁹. Pořádající hnutí v následujících dnech po demonstraci pouze uveřejnilo několik sporých prohlášení o tom, že ji považují za

---

²⁵⁷ Moroccan monarch pledges reform. *Al Jazeera*.

²⁵⁸ Le bilan des manifestations au Maroc. *Jeune Afrique*.

²⁵⁹ Morocco: Thousands March for Reform. *Human Rights Watch*.

zdařilou²⁶⁰, na základě čeho lze předpokládat, že jeho představitelé byli nízkou účastí i poklidným průběhem zklamání.

Po první demonstraci král reagoval vytvořením socioekonomického institutu, jehož smyslem je zlepšit a urychlit aplikaci ekonomických reforem, které mají dopomoci ke zlepšení redistribuce příjmů státu mezi jeho obyvatele, což by vedlo ke snížení ekonomických a sociálních rozdílů. Tímto krokem byly teoreticky vyřešeny ekonomické požadavky demonstrantů. Při jmenování členů tohoto institutu král prohlásil, že je třeba „*neustupovat demagogii*“, ale návaznost na právě konanou demonstraci zmíněna nebyla a král se k jejímu uskutečnění vůbec nevyjádřil.²⁶¹ Bylo tedy zjevné, že marocká vláda i král se snaží ekonomickými prostředky předejít konfrontacím, které by mohly mít podobný průběh jako v Tunisku nebo Egyptě. Marocký král je také na rozdíl od ostatních arabských vůdců velmi oblíbený a jeho osobnost působí jako výrazný sjednocovací faktor.

V pátek 25. února vyrukovaly neoficiální informační kanály s informacemi o údajném odvolání premiéra Abbáse al-Fásího. Zejména on byl demonstranty obviňován z neuspokojivé vládní politiky, korupce a klientelismu. Zároveň se začalo objevovat jméno jeho nejpravděpodobnějšího nástupce. Tím by měl být Mustafa Terrab (Mustafa at-Tiráb), toho času ředitel Groupe OCP. Tyto informace se ovšem ukázaly jako fámy.

5.6 Příslib reforem

Po uskutečnění první demonstrace došlo k jasnému zklidnění situace. Tím nejzásadnějším důvodem pravděpodobně bylo vyprcháání emocí spojených s organizací prvních událostí. Dalším důvodem pak byl

---

²⁶⁰ Z důvodu specifické struktury sociálních médií již není možné tuto informaci přesněji dohledat.

²⁶¹ King says not giving in to 'demagoguery'. *Los Angeles Times*.

samotný klidný průběh demonstrace, během níž nedošlo k eskalaci situace ani žádným větším střetům. A v neposlední řadě se o zmírnění situace určitě zasadil establishment, který reagoval kombinací bagatelizování a vstřícných kroků.

Část příznivců Hnutí 20. února ovšem v demonstracích nadále pokračovala. Z řady jejích vyjádření vyplývalo, že reakci vlády nepovažují za dostatečnou a jsou odhodláni demonstrovat pravidelně, aby stále vyvíjeli na vládu a krále tlak. K pravidelným demonstračním docházelo následně každou nedělí, ovšem již s naprosto marginálním počtem účastníků. Možná i v důsledku toho král 9. března v projevu oznámil další reformy, resp. urychlení aplikace naplánovaných reforem a pokračování v dlouhodobě nastavené reformní linii.

Maroko se zjevně liší od většiny ostatních blízkovýchodních zemí tím, že král Mohamed VI. revolučním náladám již předcházela a s předstihem učinil ekonomické kroky, které měly zmírnit napětí. Také jako jeden z mála panovníků na demonstrace nereagoval represivně, ale do jisté míry se snažil demonstrantům vycházet vstříc a to i přes to, že účast na demonstracích byla relativně nízká a zjevně bylo vyloučené, aby Maroko následovalo příklad Tuniska či Egypta.

Mezi základní body dlouhodobé reformy dle králova ustanovení patřilo zejména:²⁶²

1. Pokračování a uspíšení procesu mocenské decentralizace země, posílení moci místních úřadů a samospráv a reforma vládních institucí. Je třeba, aby zároveň s tím probíhal proces posilování národní jednoty a územní integrity. Součástí toho je i odstranění ekonomických rozdílů mezi regiony.

2. Restrukturalizace Parlamentu a změna pravomocí horní komory tak, aby mohl lépe reprezentovat zájmy regionů.

---

²⁶² King Mohammed VI of Morocco Historic speech / March 9, 2011. *YouTube*.

3. Navýšení počtu žen na všech úrovních státní správy a navýšení jejich participace v politických procesech.

Aby král sloučil tyto zájmy s požadavky demonstrantů, o kterých se však výslovně ve svých projevech nezmiňuje, rozhodl se provádět je pomocí komplexní změny ústavy. To mělo probíhat v několika stěžejních bodech, které byly pro zatím formulovány jen velmi obecně:

1. V ústavě bude zakotvena etnická pluralita, čímž budou oficiálně uznáni Berbeři.

2. Budou posíleny individuální i kolektivní svobod občanů zvýšením důrazu na lidská práva. To by nadále mělo probíhat prostřednictvím *Komise pro rovnost a smír* založené roku 2004.

3. Bude umocněna nezávislost orgánů spravedlnosti

4. Pravomoci vládních institucí budou upraveny tak, aby došlo k vyvážení moci a prohloubení demokratičnosti. Hlavním nástrojem bude svobodně zvolený Parlament, ve kterém dojde k přerozdělení moci mezi horní a dolní komorou. S tím souvisí i nová vláda, která bude sestavena dle demokratických principů, a posílení pozice premiéra, který již nebude vybírán králem. Tento krok je zatím nejvýznamnějším oslabením pozice krále.

Také byla zmíněna potřeba diverzifikace politických stran, aby mohly lépe reprezentovat zájmy lidu, a dále pak nutnost snahy o navrácení důvěry lidu orgánům státní moci a politické reprezentaci.

Uskutečnění těchto kroků bylo úkolem komise, která na reformách pracovala od ledna 2010 a do jejíhož čela byl nově jmenován Abdellatif Mennouni (^cAbd al-Latíf Menúní)²⁶³. Tato komise měla čas do června, kdy měla opět prezentovat své výsledky králi. Její dosavadní práci král v projevu ocenil. Několik dní před tímto projevem také král založil *Národní*

---

²⁶³ Istaqbál a^cadá al-istišáríat lil marádža^cat ad-dustúr. *YouTube*.

výbor pro lidská práva, do jehož čela byl jmenován Dríss el Yazami (Idrís al-Jazámí).²⁶⁴

Nejvýraznější opoziční organizace, islamistická *°Al-Adl wal-Ihsán* reagovala téměř nadšeně. Králův projev označila jako přelomový, avšak zároveň velmi překvapivý krok k demokratizaci. Naproti tomu Hnutí 20. února oznámilo další demonstraci plánovanou na 20. března.

5.7 Další demonstrace

V průběhu následujících týdnů, kdy v Casablance docházelo stále k průvodům řádově stovek lidí, byla zjevná změna postoje establishmentu. Důvodem bylo především to, že hlavní masu demonstrantů již netvořili běžní občané z různých vrstev společnosti, ale stále výrazněji se jednalo o příznivce islamistické *°Al-Adl wal-Ihsán*. Další příčinu představovalo neohlášení těchto shromáždění, a pokud ohlášené byly, tak nezískaly povolení. To byl příklad demonstrace 13. března, kde zakračovala policie, zatkla okolo sta účastníků a 30 jich zranila.²⁶⁵ Týden nato proběhl pochod v Rabatu v naprostém poklidu²⁶⁶. U následujících akcí se střídal klidný průběh s policejními represemi, které způsobily smrt prvního demonstranta. K tomu došlo 9. června, když ve městě Sáfi zemřel třicetiletý Chálid al-Amarí údajně na následky zranění, které utrpěl během policejního zásahu. Po tomto incidentu dočasně mírně vzrostl počet účastníků na demonstracích a naopak se snížil stupeň policejních represí.

---

²⁶⁴ AFRICAN PRESS AGENCY. King Mohammed VI of Morocco Sets Up National Human Rights Council. *Net News Publisher*.

²⁶⁵ AGENCIES. Police break up Morocco protest. *Al Jazeera*.

²⁶⁶ Morocco: Thousands Demonstrate Peacefully. *Human Rights Watch*.

5.8 Realizace reformem

Již několik týdnů po králově projevu z 9. března začaly být zveřejňovány výsledky reformních snah. Například 1. dubna přijala ministerská komise návrh protikorupčního zákona²⁶⁷, který například zavedl ochranu svědků a tzv. *whistle-blowerů*^{268,269}. Další reforma, jejíž dopad je v praxi méně přínosný, ale má podstatně větší symbolický význam, se týkala změny ceremoniálních zvyklostí v královském paláci a přinesla například zrušení zvyku líbání královny ruky na důkaz respektu.

Dne 5. dubna došlo k relativně bezprecedentnímu kroku, když výbor pověřený reformou ústavy pozval 45 představitelů Hnutí 20. února ke schůzi naplánované na 16. dubna, na níž by mohli přednést své návrhy k reformě ústavy. Představitelé hnutí se k této nabídce postavili velmi rezervovaně a prohlásili, že neví, zda se zúčastní, protože nemají dost času na zformulování svých požadavků. Najib Chawki (Nadžíb aš-Šawkí), jeden z představitelů hnutí rovnou prohlásil, že Rabatská část reprezentantů se nezúčastní, protože „*komisi vytvořenou králem nepovažují za demokratickou*“.²⁷⁰ O tři dny později prohlásil další

---

²⁶⁷ Morocco adopts anti-corruption plan: official. *AFP*.

²⁶⁸ Whistleblowing (z angličtiny doslova hvízdání na píšťalku) je termín z přelomu 60. a 70. let 20. století, který M. P. Miceli a J. P. Near v roce 1985[1] definovali jako označení pro případy, kdy stávající nebo bývalý zaměstnanec nějaké organizace (whistleblower, doslova ten, kdo hvízdá na píšťalku) upozorní instituci nebo orgán oprávněný k prověření či zakročení na nelegitimní, neetické nebo nezákonné praktiky na pracovišti, které se dějí se souhlasem jeho nadřízených a jdou proti veřejnému zájmu či ohrožují veřejnost, přičemž některé verze definice jsou navíc omezeny podmínkou, že upozorňovatel jedná v dobré víře a nesleduje vlastní prospěch a že situaci nelze vyřešit interními mechanismy. Whistleblowing. In: *Wikipedia: the free encyclopedia*.

²⁶⁹ Morocco to protect corruption trial witnesses. *Magharebia*.

²⁷⁰ Morocco king's reform team open to youth proposals. *Reuters*.

představitel hnutí Ahmad Mediány, že hnutí bude schůzi bojkotovat, protože celý proces reformy ústavy považuje za pseudodemokratický²⁷¹.

K další zlomové události došlo 6. dubna, když vláda oznámila chystanou úpravu norem týkajících se novinářského projevu. K tomu došlo na základě nátlaku Národní unie marockého tisku. Maročtí novináři totiž kritizovali tzv. „červené linie“, což byly velmi nejasně vymezené mantinely, ve kterých se museli pohybovat, když informovali o otázkách týkajících se zejména monarchie, resp. postavení krále, náboženství a územní integrity, potažmo problémů souvisejících se Západní Saharou.²⁷²

Po rozsáhlých protestech 24. dubna, které se svou masovostí blížily 20. únoru, vystoupil premiér Abbás al-Fásí s oznámením, že předpokládá vyhlášení předčasných voleb. Ty by se měly konat hned po ústavním referendu, protože nepovažuje za vhodné čekat do řádného termínu voleb, který byl stanoven na rok 2012.

Přes všechny kroky krále i vlády vyjadřovali představitelé Hnutí 20. února neustálou nespokojenost a dožadovali se svých abstraktních cílů. Jejich postoj asi nejlépe charakterizuje vážně míněné prohlášení členky hnutí Zineb (Zajnab) Belmkaddem, že „*demonstracemi se snaží vymoci si právo na svobodné demonstrování*“²⁷³.

---

²⁷¹ Youth protesters snub reform talks invitation. *Reuters*.

²⁷² Morocco: Government promises to reform the code of journalism. *Ennahar Online*.

²⁷³ BBC interview Morocco June 5th February 20th. *YouTube*.

6 NOVÁ ÚSTAVA

Reformní úsilí v oblasti nové ústavy začalo vrcholit 18. června, kdy král v živém televizním přenosu²⁷⁴ ohlásil návrh nové ústavy, která by měla být 1. července podrobena referendu.

Úvodem král deklaroval, že nová ústava byla jeho cílem již od nastoupení na trůn, a také odkázal na svůj projev z 9. března, kterým byl intenzivní proces tvorby započat. Zmínil, že nová ústava vznikala ve spolupráci s politickými stranami, odborovými svazy i mládežnickými organizacemi.

V prvním pilíři navržené ústavy byla definována pozice krále. Bylo potvrzeno postavení krále jako hlavy státu, jako nejvyššího státního reprezentanta, vůdce věřících, symbol státu, symbol státní nezávislosti a integrity, a rovněž předsedy Rady *ʿulamá*. Král svým postavením stojí nad ústavními institucemi a je garantem jejich správného fungování.

Změny z druhého pilíře ústavy už měly podstatně větší praktický i symbolický význam. V symbolické rovině je důležitá pasáž týkající se marocké národní identity vycházející z dědictví arabsko-islámského, berberského, afrického, andaluského, židovského a středozevního. V rovině praktické je zásadní ustanovení berberštiny jako oficiálního jazyka²⁷⁵ rovnoprávného s arabštinou. Tímto bylo učiněno za dost dlouholetým nárokům té části marocké populace, která se hlásí k berberským kořenům.

Třetí pilíř se týkal zlepšení v oblasti lidských práv. Byla zmíněna rovnoprávnost mezi mužem a ženou v politické, ekonomické, sociální i kulturní oblasti. Také bylo vyzdviženo právo na spravedlivý soud a

---

²⁷⁴ Morocco reforms to cut monarch's powers. *Al Jazeera*.

²⁷⁵ Do té doby měla berberština specifický statut „národního jazyka“. Hassan II. berberštinu v projevu z 20. srpna 1994 označil za jeden ze základních elementů marocké identity a výuku tří dialektů na základních školách označil za nutnou (STORM 2007, s. 72).

naopak ustaven zákaz mučení, neoprávněných zadržení policií, „zmizení nepohodlných osob“ a jakékoliv další formy nelidských praktik. V souvislosti s tím byla podpořena garance svobody tisku, vyjadřování a přístupu k informacím, stejně jako možnost podávat petice a důraz na sociální spravedlnost.

Čtvrtý pilíř měl opět dopad spíše praktický, než jen symbolický, protože specifikoval změny v exekutivní složce moci. Pro marocký právní systém bylo přelomové dobrovolné omezení se krále v otázce jmenování premiéra. Do navrhované ústavy nechal zanést pravidlo, že premiér bude vybrán ze strany, která vyhraje volby. Premiér (nově nazývaný jako hlava vlády) bude mít nyní také rozšířené pravomoci, protože bude moci navrhopvat a odvolávat ministry, což tradičně také příslušelo jen králi. Tato reforma se ovšem nedotkla králova postavení v rámci bezpečnostní otázky, protože stále zůstal nejvyšším velitelem ozbrojených sil a uchoval si veškeré dosavadní pravomoci v rámci armády a obrany. Byly posíleny i pravomoci parlamentu, kde například nově stačí pětina poslanců k tomu, aby mohlo být zahájeno vyšetřování některých ústavních činitelů.²⁷⁶ Mezi další změny patřilo například omezení poslanecké imunity a řada dalších kroků v rámci legislativy (vznik ústavního soudu a institutu ombudsmana).

Tímto byl vytvořen specifický vládní model, který sice omezil postavení krále jako absolutistického monarchy tím, že on sám svolil k „dělbě moci“ a delegoval velkou část svých ústavních pravomocí na parlament a premiéra. Premiér je navíc vybrán na základě vůle lidu, čímž je teoreticky maximalizována participace obyvatel Maroka ve věcech veřejných. Ale i přesto král zůstává suverénním vládcem a nejvyšším reprezentantem země. Stejně tak je zakotveno jeho „poslední slovo“ v bezpečnostních otázkách, protože nadále zůstává předsedou Rady ministrů a Nejvyššího bezpečnostního výboru²⁷⁷. Také je zdůrazněno

---

²⁷⁶ Morocco reforms to cut monarch's powers. *Al Jazeera*.

²⁷⁷ Morocco reforms to cut monarch's powers. *Al Jazeera*.

jeho pro Maroko specifické postavení vůdce věřících. Toto vyhovuje většině obyvatel, u nichž má král silnou podporu a díky čemuž je považován i za lidového vůdce, ve kterém se setkávají demokratické normy s monarchistickou tradicí. Svými kroky také ukázal, že naslouchá vůli lidu, a to i přesto, že nezmínil jediným slovem proběhnuvší protesty.²⁷⁸

6.1 Reakce

Obyvatelé marockého království reagovali na králův projev značně nejednotně. Davy mládeže vyšly do ulic, kde zpívaly, bubnovaly a slavily²⁷⁹, představitelé čím dál více marginálního Hnutí 20. února se stavěli k proslovu velmi rezervovaně až odmítavě. Pravděpodobně jediným racionálním a konkrétním protiargumentem byla krátká doba mezi zveřejněním návrhu ústavy a plánovaným referendem, protože necelé dva týdny údajně nebyly pro opozici dostatečné k předložení námitek a komentářů. Bylo kritizováno i to, že návrh ústavy vznikl za „zavřenými dveřmi“ bez participace „obyčejných lidí“²⁸⁰. To je paradoxní z toho důvodu, že představitelé Hnutí 20. února byli k participaci vyzváni, ale odmítli.

Dalším negativním argumentem bylo, že král nerefletoval požadavky v socio – ekonomické sféře a problémy v otázkách nezaměstnanosti a negramotnosti. Tím však byl zcela ignorován fakt, že zlepšení v těchto oblastech nelze provést v horizontu týdnů ani měsíců, ani není možné tyto záležitosti zakotvit v rámci ústavní reformy. Na druhou stranu je zjevné, že tato oblast je aktivně řešena minimálně poslední dekádu. K otázce nezaměstnanosti mládeže či korupce je také vhodné připomenout, že tento nešvar není pouze problémem Maroka, ale

---

²⁷⁸ Morocco's King Mohammed pledges constitutional reform. *BBC News Africa*.

²⁷⁹ Morocco's King Mohammed unveils constitutional reforms. *BBC News Africa*.

²⁸⁰ Morocco's king proposes constitutional reforms. *Los Angeles Times*.

ve velké míře celého regionu a svým způsobem i rozvinutých evropských zemí. Je tedy značně alibistické, svalovat v této otázce vinu na krále Muhammada VI., či dožadovat se okamžitých a přelomových řešení. Je nutné také zmínit, že ze všech zemí regionu je Maroko pravděpodobně nejdále v modernizaci infrastruktury a ekonomiky, restrukturalizaci průmyslu, privatizaci, podpoře soutěživosti mezi ekonomickými subjekty a lákavosti pro zahraniční investory. Tento vývoj se pohybuje souběžně s implementací programů MMF²⁸¹. Politika MMF a jeho pomoci rozvojovým zemím je sice často terčem všeobecné kritiky²⁸², ale přihlédneme-li k výrazné prozápadní orientaci Marockého království, je tento přístup logický.

6.2 Referendum

Výsledek referenda, které proběhlo podle plánu 1. července 2011, se shodoval s všeobecným očekáváním. Dle oficiálních výsledků odevzdalo svůj hlas 73% oprávněných voličů a 98,5% hlasovalo pro přijetí nové ústavy.²⁸³ Jak masivní účast, tak extrémně pozitivní přijetí nové ústavy znamenaly jasný triumf krále. Byla tím upevněna jeho pozice vůdce národa, který je pro marocké občany jednoznačně pozitivní figurou a jasným symbolem liberalizačního a demokratizačního procesu.

Na výsledek referenda měla pravděpodobně vliv také tzv. dluhová amnestie. Ta byla vyhlášena 22. června a její podstatou bylo odpuštění dluhů ve výši 765 miliónů dirhamů²⁸⁴ 80 tisícům marockých zemědělců.

---

²⁸¹ NEWCOMB, Rachel. The Young and the Restless. *Foreign Policy*

²⁸² Criticism of IMF. *Economics Help*.

Top Ten Reasons to Oppose the IMF. *Global Exchange*.

International Monetary Fund: Criticism and debate. *Encyclopaedia Britannica*.

²⁸³ Morocco: Referendum Results. *Morocco News Board*.

²⁸⁴ Morocco govt offers farmers \$97 mln in debt amnesty. *Reuters*.

Tuto amnestii domluvila marocká vláda se státem řízenou bankou *Crédit Agricole du Maroc*. Také bylo dojednáno zmírnění splátkového kalendáře pro dalších 15 – 20 tisíc zemědělců a celkové snížení úroků z půjček.²⁸⁵ V červnu prohlásil guvernér marocké národní banky, že pro tento rok předpokládá subvencování základních spotřebních komodit Kompenzačním fondem celkovou částkou o hodnotě 45 miliard dirhamů.^{286,287}

Podle očekávání následovaly negativní reakce ze strany Hnutí 20. února, které označovalo novou ústavu i referendum pouze za královu PR kampaň, která neřeší skutečné problémy, ale pouze potvrzuje status quo. Výsledky referenda byly přičítány například vysoké negramotnosti a nízké úrovni vzdělání venkovských obyvatel, kteří údajně přespříliš podlehli obrazu krále jako dobrotivého vládce, nebo si z respektu k „vůdci věřících nedovolili hlasovat proti.

Již dva dny po přijetí nové ústavy se uskutečnila demonstrace v Casablance. Více než 6 000 demonstrantů, včetně mnohých příznivců islamistické organizace *al-Adl wal-Ihsán*²⁸⁸ se dožadovalo radikálnějších změn, které by zemi posunuly blíže k modelu parlamentní monarchie. Méně početné demonstrace se ten samý den odehrály i v Rabatu a Tangeru. Policie zasahovala pouze v případech, kdy docházelo k násilnostem, například při střetu odpůrců a příznivců vlády.

---

²⁸⁵ Ahead of vote, Morocco cancels farmers' debt. *Ahram Online*.

²⁸⁶ Cash-strapped Morocco hit with higher subsidies bill. *Reuters*.

²⁸⁷ Dle původního rozpočtu pro rok 2011 mělo být pro *kompenzační fond* vyhraněno 15 miliard dirhamů a před protesty Hnutí 20. února došlo k navýšení o 17 miliard dirhamů.

²⁸⁸ Morocco protesters reject reform vote. *Al Jazeera*.

7 ZÁVĚR

V předložené práci jsem se pokusil zmapovat vývoj Marockého království během posledního půlstoletí. Jsem přesvědčen, že ačkoliv ani dnes není v Maroku řada věcí souvisejících s politickým systémem a lidskými právy ideální, ve sledovaném období došlo k výraznému pokroku. To platí dvojnásob, porovnáme-li Maroko s ostatními zeměmi na Blízkém východu.

Maroko se během 50 let proměnilo z polofeudálního systému pod koloniální nadvládou v moderní monarchii, kde v otázce lidských práv probíhá rozvoj stále rychleji souběžně s přesunem moci od monarchie k voleným zástupcům lidu. Během období Muhammada V. došlo i za cenu potlačování demokratických principů k udržení stability, což poskytlo základ pro vývoj v dalších desetiletích. Přesto, že „experiment s demokracií“ v počátku vlády Hassana II. skončil neúspěšně a byl následován „roky olova“, během nichž docházelo k mučení a „cílenému mizení“ politických odpůrců, stále probíhal pozvolný pokrok. Tyto „roky olova“ byly daní za to, že se podařilo zabránit vojenským převratům i chaosu, ve který by mohly přerůst demokratické reformy, pokud by probíhaly příliš unáhleně a nesystematicky. Je nutné zdůraznit, že strany, které ve volbách vítězily, měly ve svém vedení často velmi autoritativní osobnosti. U těchto politiků byla reálná šance, že v případě získání velkého vlivu budou nakládat s demokratickými výsadami značně nedemokraticky²⁸⁹. Toto je opět zřejmé, porovnáme-li Maroko se zbytkem regionu. To, že pravomoci byly delegovány na volené zástupce velmi pomalu a často jen formálně lze považovat za daň, kterou byl vyvážen mír a stabilita.

---

²⁸⁹ V dějinách není výjimkou, že se osobnosti či radikální organizace dostanou k moci v demokratických volbách a následně se začnou chovat anti-systémově nebo v rozporu s demokratickými zásadami. Jako ukázka mohou posloužit třeba alžírská Fronta islámské spásy či egyptská Strana svobody a spravedlnosti. Z osobností lze uvést například Husního Mubáraka.

Autoritativní režim cíleně zabraňoval tomu, aby se moc dostala do rukou radikálních částí politického spektra, ať se jednalo o levici, islamisty, či představitele armády. Nebezpečí, kterým by politický extremismus mohl pro zemi být, bylo umocňováno také tím, že Maroko se nemohlo opírat o své sousedy, kteří se z politického hlediska nacházeli v ještě horší situaci. Většinu doby vlády Hassana II. lze chápat jako boj o moc, ve kterém se král snaží různými politickými triky štěpit opozici, zároveň však nechce přijmout odpovědnost za neutěšený stav země, od čehož dalšími úskoky odvádí pozornost. Celý tento proces se v průběhu liší svými parametry, dynamikou a okolnostmi.

Liberalizační kroky, které byly v éře Hassana II. velmi pozvolné se za jeho nástupce výrazně urychlily, ovšem stále platí, že jsou konány s rozvahou. Demokratizační proces na počátku vlády Muhammada VI. byl sice zpomalen v souvislosti s antiteroristickým zákonem po bombových útocích v Casablance, ale jako důkaz, že dnes stále probíhá, mohou posloužit události jara roku 2011. Tím, že establishment nereagoval represivně, jako se tomu dělo v jiných zemích, ale naopak přijal tyto události jako impulz k urychlení probíhajících změn je jasným příkladem pozitivního přístupu marockého režimu. Marocké království je možné pokládat za důkaz, že „osvícený monarchismus“ je výhodnější, než překotně instalovaná demokracie. A to obzvláště v postkoloniální africké zemi, která při absenci ropných zdrojů nemůže spoléhat na zahraniční intervenci a kde i mezi zvolenými politickými představiteli je nedostatek politické vůle k prosazování změn, resp. tato vůle ožívá pouze v období předvolebního boje.

Podle prvních kroků Muhammada VI. po nástupu na trůn se obecně soudilo, že by mohl monarchii přiblížit španělskému modelu. Přesto, že se dnes zdá, že je to hlavním požadavkem reformního hnutí, v té době se proti tomuto přístupu ozvala řada hlasů, jejichž argumentace je i dnes velmi aktuální. Khalid Jamaï (Chálid al-Džamaí), člen výkonného výboru strany *Istiqlál* prohlásil, že „*preferuje skutečného krále, který drží moc v rukou*“, protože spíše než reforma monarchie je potřeba reforma

politických stran, které jsou stále vedeny autoritářsky a stejnými osobnostmi již po desítky let. Strany také nereprezentují ideologie, ale pouze názory jednotlivých osobností v jejich čele²⁹⁰.

V takovéto situaci se prosperita země odráží především od toho, do jaké míry je král schopen suplovat nedostatky demokratických aspektů politického systému. Porovnáme-li Maroko s ostatními zeměmi blízkovýchodního regionu, nutně musíme dojít k závěru, že jeho přístup k řešení problémů je téměř příkladný.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

8.1 Tištěné zdroje

A thematic report from the Norwegian Refugee Council: Western Sahara. Oslo: Norwegian Refugee Council, 2008, č. 2. ISSN 978-82-7411-181-8. Dostupné z: http://www.nrc.no/arch/_img/9258989.pdf

Achbár al-Jawm. Casablanca, 2011, č. 366, s. 1.

Achbár al-Jawm. Casablanca, 2011, č. 370, s. 1 a 3.

Achbár al-Jawm. Casablanca, 2011, č. 371, s. 2.

Achbár al-Jawm. Casablanca, 2011, č. 372, s. 1.

ASSOCIATED PRESS. Maroccans, querilla clash in Sahara desert battle. *The Ledger.* 1980, roč. 74, č. 318, s. 7. Dostupné z: <http://news.google.com/newspapers?nid=1346&dat=19800905&id=2UVNAAAIBAJ&sjid=KPsDAAAIBAJ&pg=2375,1639149>

BARTOLOMEO, Anna Di et al. *Migration Profile: Morocco.* Florence: Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2009.

---

²⁹⁰ HUGHES 2006, s. 360

CAVATORTA, Francesco; DALMASSO, Emanuela. Liberal outcomes through undemocratic means: the reform of the Code de statut personnel in Morocco. *Journal of Modern African Studies*. 2009, roč. 47, s. 487–506. Dostupné z <http://doras.dcu.ie/15759/1/1.pdf>

COMITTEE ON THE UNITED NATIONS. *The Legal Issues Involved In The Western Sahara Dispute: The Principle of Self-Determination and the Legal Claims of Morocco*. New York: New York City Bar Association, 2012. Dostupné z: <http://www2.nycbar.org/pdf/report/uploads/20072264-WesternSaharaDispute--SelfDeterminationMoroccosLegalClaims.pdf>

CYR, Ruth N. *Twentieth Century Africa*. Bloomington: iUniverse, 2001.

ENNAJI, Moha. *The New Muslim Personal Status Law in Morocco: Context, Proponents, Adversaries, and Arguments*. Fes: University of Fès, 2004. Dostupné z <http://www.yale.edu/macmillan/africadissent/moha.pdf>

Espionage: The Murder of Mehdi Ben Barka. *TIME Magazine*, 29. 12. 1975. Dostupné z: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,906268,00.html>

FELIU, Laura. Feminism, Gender Inequality and the Reform of the Mudawana in Morocco. *The Scientific Journal of Humanistic Studies*. 2012, roč. 4, č. 6, s. 101-111. Dostupné z: http://www.academia.edu/1544236/Laura_Feliu_2012_.Feminism_Gender_Inequality_and_the_Reform_of_the_Mudawana_in_Morocco_The_Scientific_Journal_of_Humanistic_Studies_Year_4_no._6_March_2012_pp._101-111

GREGORY, Joseph R. Hassan II of Morocco Dies at 70: A Monarch Oriented to the West. *The New York Times*., 24. 7. 1999. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/learning/general/onthisday/bday/0709.html>

GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském maghribu*. Praha: Karolinum, 2007.

GONZÁLES CAMPOS, Julio D. *Las pretensiones de Marruecos sobre los territorios españoles en el norte de África (1956-2002)*. Real Instituto Elcano, 2004. Dostupné z <http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/98/DT-15-2004-E.pdf>

HAAS, Hein de. *Morocco: From Emigration Country to Africa's Migration Passage to Europe*. Nijmegen: Radboud University, 2005 .

HALLAQ, Wael B. *Authority, Continuity and Change in Islamic Law*. New York: Cambridge University Press, 2001.

HARRAK, Fatima. *The History and Significance of the New Moroccan Family Code*. Evanston: Institute for the Study of Islamic Thought in Africa, Northwestern university, 2009. Dostupné z: http://www.cics.northwestern.edu/documents/workingpapers/ISITA_09-002_Harrak.pdf

HORST, Suzanne van der. *The unemployed graduates and their possibilities of entering the private sector*. Rabat: Nederlands Instituut Marokko, 2011.

HOURANI, Albert. *Dějiny arabského světa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010

HOWE, Marvine. *Morocco: the Islamist awakening and other challenges*. New York: Oxford University Press, 2005.

HUGHES, Stephen O. *Morocco under King Hassan*. Reading: Ithaca Press – Garnet Publishing Limited, 2001.

ILLAHIANE, Hsain. *Historical Dictionary of the Berbers*. Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2006.

LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

MACLEOD, Scott. The King Speaks: An interview with King Mohammed VI of Morocco. *TIME Magazine* 20. 6. 2000 Dostupné z: <http://www.usa-morocco.org/timemagazineinterview.htm>

MAROKO. Code de la Famille: Dahir N°1.04.22 du 12 hija 1424 (3 fevrier 2004) portant promulgation de la loi N° 70.03. In: *Bulletin Officiel n° 5358 du 2 ramadan 1426 (6 octobre 2005)*. 2005. Dostupné z: <http://ejustice.justice.gov.ma/justice/MOUDAWANA/Code%20de%20la%20famille.pdf>

Morocco: Et Tu, Oufkir?. *TIME Magazine*, 28. 8. 1972 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,906268,00.html>

Morocco: The Cracked Facade. *TIME Magazine*. 1971, roč. 98, č. 4. Dostupné z: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,877021,00.html>

MONJIB, Maâti. *The "Democratization" Process in Morocco: Progress, Obstacles, and the Impact of the Islamist-Secularist Divide*. Washington: The Saban Center for Middle East Policy at The Brookings Institution, 2004. Dostupné z http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2011/8/morocco%20monjib/08_morocco_monjib

NOHLEN, D. et al. *Elections in Africa: A data handbook*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri, 2009.

PARK, T. K; BOUM, A. *Historical Dictionary of Morocco*. Oxford: The Scarecrow Press, Inc., 2005.

PAZZANITA, Anthony G. Morocco versus Polisario: A Political Interpretation. *The Journal of Modern African Studies*. 1994, roč. 32, č. 2, s. 265-278. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/161770>

PENNEL, C. R. *Morocco Since 1830*. New York: New York University Press, 2000.

PENNEL, C. R. *Morocco: From Empire to Independence*. Oxford: Oneworld Publications, 2003.

Slaughter at the Summer Palace. *TIME Magazine*. 1971, roč. 98, č. 4. Dostupné z: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,877021,00.html>

State of Emergency in Morocco: Radio speech by king Hassan. *The Glasgow Herald*. 1965, roč. 183, č. 114, s. 9. Dostupné z: <http://news.google.com/newspapers?nid=2507&dat=19650608&id=U25A AAAAIBAJ&sjid=iqMMAAAAIBAJ&pg=2905,1234987>

STORM, Lise. *Democratization in Morocco*. New York: Routledge, 2007.

SCHACHT, Joseph. *An Introduction to Islamic Law*. Oxford: Oxford University Press, 1983.

SCHULZE, Reinhard. *Dějiny Islámského světa ve 20. století*. Brno: Atlantis, 2007.

UNESCO. *International Yearbook of Education, vol. XXI*. Geneva: International Bureau of Education, 1959.

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY. Resolution 2072 (XX): Question of Ifni and Spanish Sahara. In: *Resolutions adopted by The General Assembly during it's twentieth session*. 1965. Dostupné z: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/35/IMG/NR021835.pdf>

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY. Resolution 3292 (XXIX): Question of Spanish Sahara. In: *Resolutions adopted by The General Assembly during it's twenty-ninth session*. 1974. Dostupné z: <http://daccess-ods.un.org/TMP/2314254.34350967.html>

8.2 Elektronické zdroje

Africa: Mohammed VI. takes Moroccan throne. *BBC News* [online]. 1999 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/402712.stm>

AFRICAN PRESS AGENCY. King Mohammed VI of Morocco Sets Up National Human Rights Council. *Net News Publisher* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.netnewspublisher.com/king-mohammed-vi-of-morocco-sets-up-national-human-rights-council>

AGENCIES. Moroccans march to seek change. *Al Jazeera* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201122013428971616.html>

AGENCIES. Police break up Morocco protest. *Al Jazeera* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/03/2011313212948314417.html>

Ahead of vote, Morocco cancels farmers' debt. *Ahram Online* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/14865/Business/Economy/Ahead-of-vote,-Morocco-cancels-farmers-debt.aspx>

AMOS, Deborah. In Morocco, Unemployment Can Be a Full-Time Job. *NPR* [online]. 2012 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.npr.org/2012/01/27/145860575/in-morocco-unemployment-can-be-a-full-time-job>

Arabské jaro. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Arabské_jaro

BBC interview Morocco June 5th February 20th. *YouTube* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=iYWSiVmoES0&feature=player_embedded

BELKHAYAT, Moncef. A propos de la marche du 20 février. *Facebook.com* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.facebook.com/notes/moncef-belkhayat/a-propos-de-la-marche-du-20-fevrier/183712778330952>

Campaña para conocer el paradero de Mohamed Basiri: ¿Dónde está Basiri?. *Desaparecidos* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.desaparecidos.org/sahara/basiri/>

Cash-strapped Morocco hit with higher subsidies bill. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/08/18/morocco-subsidies-idUSLDE77H0X920110818>

Criticism of IMF. *Economics Help* [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.economicshelp.org/dictionary/i/imf-criticism.html>

Death for Moroccan rebel leaders. *BBC News* [online]. 1971 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/13/newsid_2503000/2503093.stm

Excerpts from King Mohammed VI's address. *BBC News* [online]. 1999 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/408513.stm>

Focus on Morocco: Opinions on the Family Law and Gender Quotas. *The Institute for Women's Policy Research* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.iwpr.org/publications/pubs/focus-on-morocco->

topic-brief-project-overview-and-respondent-demographics/at_download/
file

International Monetary Fund: Criticism and debate. *Encyclopaedia Britannica* [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/291108/International-Monetary-Fund-IMF/224473/Financing-balance-of-payments-deficits#toc224475>

Istaqbál acadá al-istišáriat lil marádžacat ad-dustúr. *YouTube* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=3Oa8qjxKTX8>

King Mohammed VI of Morocco Historic speech / March 9, 2011. *YouTube* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=_T-nNedwfoQ&feature=player_embedded

King Mohammed VI. pardons 46,212 prisoners. *Arabic News*, [online]. 1999 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/990731/1999073130.html>

King says not giving in to 'demagoguery'. *Los Angeles Times* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://latimesblogs.latimes.com/babylonbeyond/2011/02/morocco-king-says-not-giving-in-to-demagoguery.html>

KJEILEN, Tore. Morocco: Education. *Looklex: Encyclopaedia* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://i-cias.com/e.o/morocco.education.htm>

La marche verte the green march Western Sahara Morocco. *YouTube* [online]. 2008 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=zOwTkXTOS-4>

LALAMI, Laila. Arab Uprisings: What the February 20 Protests Tell Us About Morocco. *The Nation* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné

z: <http://www.thenation.com/blog/158670/arab-uprisings-what-february-20-protests-tell-us-about-morocco#>

Le bilan des manifestations au Maroc. *Jeune Afrique* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAWEB20110221162602/maroc-violences-mohammed-vi-reforme-le-bilan-des-manifestations-au-maroc-s-eleve-a-cinq-morts-et-128-blesses.html>

Le Matin.ma [online]. Casablanca: Maroc Soir Group, 2001-2013 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.lematin.ma/>

Le prince Hicham au mouvement 20 fevrier : "soyez strategiques... Faites de... *YouTube* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=3nT9QCwluH8>

Manifeste de l'Indépendance présenté par le Parti de l'Istiqlal le 11 Janvier 1944 [online]. 1944, [cit. 2013-04-06]. Dostupné z http://www.lopinion.ma/def.asp?codelangue=23&id_info=15610&date_ar=2010-1-12%209:30:00

MCCOULL, Chad. Morocco and Western Sahara. *Journal of Mine Action: Middle East & North Africa* [online]. 2008 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://maic.jmu.edu/journal/11.2/profiles/mccoull/mccoull.htm>

Milestones in the Western Sahara conflict. *MINURSO: United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://minurso.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=b67SKR4JLk%3D&tabid=9540&language=en-US>

Moroccan jobless left adrift. *BBC News* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2038158.stm>

Moroccan monarch pledges reform. *Al Jazeera* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201122013428971616.html>

Morocco adopts anti-corruption plan: official. *AFP* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5joyfOpje9Q892BuvoqxrEOvqlgCQ?docId=CNG.1fd1c4853d22c9c6fd2476a783525b0d.eb>

Morocco boosts 2011 subsidies amid regional unrest. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/02/15/morocco-subsidies-idUSLDE71E1FZ20110215>

Morocco campaign #feb20 #morocco. *YouTube* [online]. 2011 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=S0f6FSB7gxQ>

Morocco government plays down call for protests. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/02/03/idINIndia-54646220110203>

Morocco govt offers farmers \$97 mln in debt amnesty. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/06/22/morocco-farmers-debt-idAFLDE75L1JO20110622>

Morocco Joins In, Defying Predictions. *The Wall Street Journal* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704476604576157613018552154.html>

Morocco king's reform team open to youth proposals. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/04/05/morocco-protests-reform-idAFLDE7340NM20110405>

Morocco protesters reject reform vote. *Al Jazeera* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/07/20117321108674406.html>

Morocco protests will test regime's claims to liberalism. *The Guardian* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/mar/27/morocco-protests>

www.guardian.co.uk/world/2011/feb/18/morocco-demonstrations-test-regime

Morocco reforms to cut monarch's powers. *Al Jazeera* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/06/2011617172114510513.html>

Morocco to protect corruption trial witnesses. *Magharebia* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2011/04/08/feature-03

Morocco's King Mohammed pledges constitutional reform. *BBC News Africa* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12695092>

Morocco's King Mohammed unveils constitutional reforms. *BBC News Africa* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13816974>

Morocco's king proposes constitutional reforms. *Los Angeles Times* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://articles.latimes.com/2011/jun/18/world/la-fg-morocco-king-reforms-20110618>

Morocco's Truth Commission: Morocco's Acknowledgement of Past Abuses. *Human Rights Watch* [online]. 2005 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/en/node/11523/section/4>

Morocco: Government promises to reform the code of journalism. *Ennahar Online* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.ennaharonline.com/en/international/6213.htm>

Morocco: Referendum Results. *Morocco News Board* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.moroccoboard.com/news/5339-morocco-refrerendum-results>

Morocco: The Alawi Dynasty - genealogy. *The Royal Ark* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.royalark.net/Morocco/morocco14.htm>

Morocco: Thousands March for Reform. *Human Rights Watch* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2011/02/20/morocco-thousands-march-reform>

Morocco: Thousands Demonstrate Peacefully. *Human Rights Watch* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/en/news/2011/03/21/morocco-thousands-demonstrate-peacefully>

Mouvement du 20 février - Moulay Hicham sur France 24. *YouTube* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=MLiFUnGrj38&feature=channel_video_title

NEWCOMB, Rachel. The Young and the Restless. *Foreign Policy* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/03/25/the_young_and_the_restless

Referendum constitutionnel du 7 décembre 1962 au Maroc. *Annuaire de l'Afrique du Nord* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://aan.mmsh.univ-aix.fr/volumes/1962/Documents/Referendum-constitutionnel-7-12-1962-au-Maroc.pdf>

Riots in Moroccan city over utility costs. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/02/19/morocco-riots-idUSLDE71I08K20110219>

Sahara occidental: le mur du désert. *Le Point.fr* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.lepoint.fr/actualites-monde/2008-01-10/sahara-occidental-le-mur-du-desert/924/0/218059>

SMITH, Danielle Van Brunt. FMO Country Guide: Western Sahara. *Forced Migration Online* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z:

<http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/western-sahara/fmo035.pdf>

Top Ten Reasons to Oppose the IMF. *Global Exchange* [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.globalexchange.org/resources/wbimf/oppose>

Twitter. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Twitter>

Western Sahara. *MEDEA: Institut européen de recherche sur la coopération méditerranéenne et euro-arabe* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.medea.be/en/countries/western-sahara/western-sahara/>

Western Sahara: Advisory Opinion of 16 October 1975. In: *Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice* [online]. 1975 [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6197.pdf>

Whistleblowing. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Whistleblowing>

World Bank. *The Migration and Remittances Factbook 2001*. [online]. 2001 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/Morocco.pdf>

Youth protesters snub reform talks invitation. *Reuters* [online]. 2011 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2011/04/08/ozatp-morocco-politics-idAFJOE7370FQ20110408>

9 RESUMÉ

Topic of this diploma thesis is the evolution of political system and liberalization process in last 50 years with accent on events of so-called „*Arab spring*“ in Kingdom of Morocco.

First chapter, called „*Independent Morocco*“ describes forming of political system after end of French and Spanish protectorate government and rule of late Hassan II. Chapter is focused on constant balancing between liberalization and strong-arm rule, typical for this period of Moroccan history. Even though this is not main object of this work, understanding of this process is necessary for understanding of current situation, because of obvious repetition of same patterns.

Following chapter describes rule of Muhammad VI., circumstances of beginning of his rule and also his personality, which seems to be one of reasons of revolutionary changes in the world of Moroccan politics.

Chapter focused on current problems of Kingdom of Morocco is introduction to the main part of thesis, investigating influence of movement of Arab spring in Morocco. Even though Morocco is part of region, that was shaken by revolutionary wave and shares similar socio-economic issues like Tunisia or Egypt, impacts of this events were much smaller, then in other parts of Middle East. This is due to specific political system and long tradition of balancing between will of people and intentions of *makhzen*, the royal court. The fifth chapter of this work describes evolution of modern Moroccan protest movement from its beginning, influenced by events in other countries of region, to organization of biggest protest and reaction of establishment and armed forces.

Even though impacts of the revolutionary movement were not very obvious, they seems to be significant impulse for on-going processes of democratic evolution of political environment. As a proof we can use new constitution and development in all areas of Moroccan society.

10 PŘÍLOHY

10.1 Demonstrace 20. února 2013

Obr. 1: Počátek demonstrace (foto: autor)

Obr.2: Policisté na demonstraci (foto: autor)

Obr. 3, 4 a 5: Účastníci demonstrace (foto: autor)

Obr. 6 a 7: Představitelé berberských hnutí (foto: autor)

Obr. 8: Zatímco transparenty „Game Over“ se staly v Egyptě jedním z hlavních symbolů protestních, v Maroku se objevovaly pouze výjimečně.

Obr. 9: Účastníci demonstrace při modlitbě

Obr. 10: Transparent se šejchem °Abd as-Salámem Jásínem, nejvýraznější postavou politického islámu v Maroku.